

NAŠ TOVARIŠ TV 15

Št. 1 10. januarja 1980 Leto XVIII

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za posredovanje in razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978

Glavni urednik:
DRAGO VRESNIK

V. d. odgovornega urednika
TONE URBAS

Novinarji - uredniki:
ŽIVA DROLE - TV-15 za mladino

MILENKO STRAŠEK - reportaža

MILENA ŠTRAJNAR - kultura

BOJANA ŽOKALJ-JESIH - naša organizacija

Lektor-redaktor:
KATJA HVALA

Tehnični urednik:
SINE KOVIČ ml.

Tajnica uredništva:
MARA OKORN

Telefon uredništva: 327-780

Letna naročnina 180 din, za inozemstvo 190 din, posamezna številka v prosti prodaji 4 din

Uprava in naročniški oddelček:
Miklošičeva 28/I p. p. 598, 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Tekoči račun:
Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772

TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov:
Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28/I, p. p. 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljnega davka od prometa proizvodov

Tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35

V Rudniku pri Volčjem potoku so se v nedeljo dopoldan zbrali številni borci, mladina, občani Kamnika in Domžal. Pred spomenikom padlim partizanom in članom VOS ter okrožnega komiteja KPS so z žalno komemoracijo počastili spomin na žrtve fašizma.

Foto: J. ČURIN

Žgoča tema! Ne sicer osrednja, saj bo vse letošnje leto v znamenju varčnega gospodarjenja in večje storilnosti. Vsekakor pa so proslavljanja obletnic, jubilejev, spominskih dnevo in zgodovinskih datumov manifestacije, ki so »na očeh«. Zato sta v času, ko moramo povsod dosledneje poprijeti za že dogovorjeno delo, tudi način in količina našega proslavljanja pomembna.

Letos bomo, tako smo sklenili na vseh ravneh, na to še posebej pazili.

Proslave naše (vsakdanje)

Veliko je datumov, ki so vezani na junaške dni našega narodnoosvobodilnega boja, pa smo jih pogosto (pre pogosto?) odpravili z manjšimi proslavami, pevskimi nastopi, godbo in tovariškimi srečanji. Zdi se, da je pravi in skrajni čas, da taki dnevi bolj delavno in zbliževalno posežejo v krajevne skupnosti, delovne organizacije, šole in še kam. Ne le za urico pevskih nastopov in recitalov, ampak tudi za načrtno pripravljeno pripoved udeležencev NOB o doživljajih iz vojne, za načrtno in podružbljeno izbiranje še raztresenega zgodovinskega gradiva in dokumentov iz NOB, za zapisovanje vsega, kar še ni ubežalo spominu in bo dragocena zapuščina za namcem.

Še vedno bodo dnevi, ko se bomo kot doslej poklonili spominu tistih, katerih niti življenja so se pretrgale sredi boja, in tistih, ki so omahnili sredi graditve naše stvarnosti. In še vedno bodo dnevi, ko bomo s ponosom kazali na večdesetletno uspešno delo tega ali onega delovnega kolektiva. Toda kakor bomo morali naše delo natančneje usklajevati vsepovsod, mora postati tudi naše proslavljanje bolj načrtno, bolj usklajeno in nenavsezadnje tudi bolj kakovostno.

Predpisane oblike proslav? Nikakor ne! Le kako prijetneje nam bo vsem skupaj, če bomo praznike več krajevnih skupnosti združili, to ali ono manjšo proslavo praznovali ob okroglih obletnicah in ne vsako leto... Morda bomo našli koristne in kreativne oblike takih proslav tudi v delovnih kolektivih, da se pogovori ne bodo več sukali le okrog jedače, pijače in razsipništva.

Bojana Žokalj-Jesih

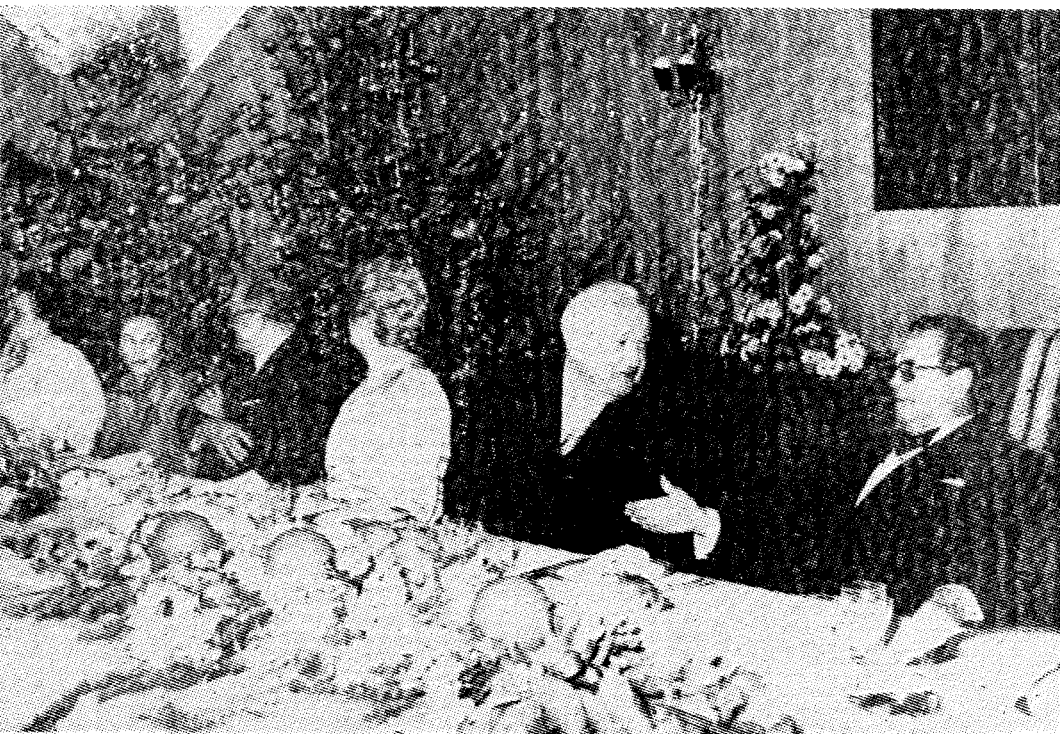
Poteptana načela
str. 3

Jakac in NOB
str. 6

Priprta vrata v senci
lpe
str. 9

Trdni temelji mladih
str. 18

Pogovor: Beno
Jugovar
str. 20

»Prepričan sem,« je med drugim dejal tovariš Tito v novoletnem voščilu, »da soglašate z menoj, ko rečem, da vstopamo v novo leto enotni, kot smo bili med vojno in v vsem povojnem času. Zahvaljujoč tej enotnosti se ničesar ne bojimo!«

Tito:

Vsakdo naj stori svojo dolžnost

- V gospodarskem razvoju naše države smo tudi letos dosegli vrsto zelo pomembnih rezultatov. Skupna ekonomska aktivnost je potekala celo bolj dinamično, kakor smo bili načrtovali. Ocenjuje se, da je bila industrijska proizvodnja večja za osem odstotkov, kmetijska pa za pet. Zaposlilo se je nad 200.000 novih delavcev. Povečala se je tudi produktivnost dela, čeprav ne dovolj. Dograjeni so bili številni gospodarski in negospodarski objekti, med katerimi so tudi takšni, ki so širšega družbenega pomena, na primer jugoslovanski naftovod, ki je bil te dni izročen namenu. Zboljšali so se tudi pogoji življenja in dela naših delovnih ljudi in občanov.

Vrednost vseh teh dosežkov je toliko večja, ker smo jih ustvarili v letu resne mednarodne ekonomske krize in katastrofalnih naravnih nesreč, ki so prizadele našo državo.

Vendar pa so naš razvoj spremljale tudi težave, ki so se zlasti kazale v visoki inflaciji in zaostrovanju problemov na področju primanjkljaja v plačilni bilanci.

Vzroki za te težave so delno v že omenjenih neugodnih mednarodnih razmerah, so pa tudi posledica naših notranjih napak in slabosti. Politike ekonomske stabilizacije v nekaterih okoljih niso resno sprejeli. Izostali sta potrebna organiziranost in učinkovitost pri uresničevanju novih sistemskih rešitev in dogovorjene ekonomske politike. Niso redki primeri, da ne uresničujemo dosledno sprejetih sklepov in načrtov, posebno dogovorov in sporazumov na področju delitve dohodka. Velik del dohodka je še vedno odtujen od delavcev v združenem delu. Podobno obnašanje srečujemo tudi na področju porabe, cen in ekonomskih odnosov s tujino. Negativni pojavi so tudi pri samih proizvajalcih, tudi med njimi so taki, ki so glasnejši, ko zahtevajo svoje pravice, kot pa tedaj, ko gre za izpolnjevanje njihovih obveznosti.

O vseh teh slabostih, o poteh za njihovo odstranitev pa tudi o ciljih našega razvoja v prihodnjem obdobju podrobno govorijo tudi nedavno sprejeti sklepi predsedstva CK ZKJ. V središču našega zanimanja morata še naprej biti politika ekonomske stabilizacije in razvijanje socialističnih samoupravnih odnosov. Ti sklepi so poglavitne smernice za obnašanje vseh družbenih dejavnikov v prihodnjem letu in še naprej.

Na koncu želim povedati, da leto, v katero vstopamo, ne bo lahko za nas. Zahtevalo bo resna odpovedovanja. Zato se obračam na vse delovne ljudi, posebno na voditelje na vseh ravneh, da vsakdo na svojem mestu stori tisto, kar je njegova dolžnost. Naj bo to zares v polni meri leto velike aktivnosti in varčevanja, leto največje discipline in odgovornosti. Če bomo to dosegli, doseči pa moramo, in če bomo smotno izrabili možnosti, ki jih ima naša država, ki je bogata naravnih virov in strokovnih kadrov, bomo premagali tudi sedanje težave.

Našim delovnim ljudem, naši mladini in pionirjem, pripadnikom JLA in službe varnosti, vsem občanom naše države pošiljam najpriskrnejše novoletne čestitke.

(Iz novoletne poslanice,
december 1979)

Stane Dolanc:

... imamo pa novega človeka

Stane Dolanc, član predsedstva centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, v novoletnem pogovoru za Delo:

- Želeli ste, da se pogovorimo tudi o prihodnosti, o letu 2000. Želel bi, da bi se jugoslovanska družba in svet razvijala v tistem pozitivnem duhu in viziji, ki jo je videl Kardelj. Če bi se svet razvijal v tej smeri, bomo imeli mir, srečo, lepo bomo živeli, dobro nam bo in človeštvo bo imelo perspektivo. Ne samo Jugoslavija, saj Kardeljeve »Smeri razvoja« niso zgodovinskega pomena samo za Jugoslavijo, ampak za svet. Govoril sem z mnogimi uglednimi funkcionarji raznih političnih partij, ne samo komunističnih, ki so visoko ocenjevali Kardeljevo delo. Obstoječi politični sistemi namreč niso več sposobni, da bi sledili razvoju človekove zavesti in zahtev za svobodo osebnosti in ustvarjalnosti. Izražena nezadovoljstva politične partije - od mnogih komunističnih do socialističnih in drugih - niso sposobne dovolj dojeti, še manj pa zajeti in izkoristiti, da bi kaj bistvenega spremenile. Pri nas mogoče nimamo toliko nebotičnikov, nimamo toliko asfalta, ne toliko atomskih elektrarn in avtomobilov, imamo pa novega človeka - in to je največ. Nov človek nastaja veliko težje kot nove tovarne in nebotičniki. Imamo novega človeka in zavest, da je od njega odvisna prihodnost, ne glede na vse probleme, konflikte in negativno obnašanje. Samoupravljalec se mora zavedati, kje živi, kako živi, in da je njegova prihodnost odvisna od njega samega. To je tisti zgodovinski Kardeljev rek, da si srečo človek lahko ustvari le sam.

Dokazi o Alojzu Gregorčiču

Želim nakazati več podatkov, ki pričajo o Lojzetu Gregorčiču, prvoborcu, sekretarju rajonskega komiteja za Šmarješko področje in članu okrožnega komiteja za Novomeško področje. O njem so pisali v Dolenjskem listu 8. III. 1979, št. 131. To je obudilo spomin na krvave dogodke 23. in 24. septembra 1942, ko je bil štab aktivistov v Beceletovi jami izdan. Aktiviste so zverinsko mučili in jih ubili.

Zakaj so Gregorčičevi otroci do sedaj molčali?

V povojnih letih, ko so prvič prinesli iz Novega mesta spominsko ploščo, da jo postavijo na Beceletovo jamo, imena našega očeta ni bilo na plošči. Našo mater je to prizadelo. Čez leto dni so prinesli novo ploščo, na kateri pa je bilo nepravilno napisano: Gregorčič Alojz, član podokrožja. Mama se je zaprla vase in ni zahtevala popravka, mi pa smo bili takrat še majhni. Mati nam je umrla ko še nobeden od nas ni bil zaposlen. S trebihom za kruhom smo odšli po vsej Jugoslaviji.

Želimo ohraniti spomin na očeta aktivista. Nikogar ne želimo obsojati, da je njegovo delo prikrival. Mislimo, da je to igra naključja, ker je po vojni vsakdo imel svoje skrbi in je hitel po svojih dolžnostih.

Se je čas za priznanje vsem bivšim aktivistom in borcem ter še živim borcem iz tistih krajev: Harinja vas, Zagrad, Gričevje, Otočec, kakor tudi iz okoliških krajev, v katerih so bili že pripravljeni za odpor ob samem izbruhu druge svetovne vojne. Taki dogodki zaslužijo več kot samo majhno spominsko ploščo. Borci tega območja so bili temelj nadaljnjega boja v tem delu Dolenjske, zato zaslužijo, da povemo veliko več o njihovem življenju, idejah, borbi in smrti.

Poročilo poveljstva 11. armadnega korpusa z dne 23. septembra 1942 Operativni cikel Divizija Cacciatori opominja: »Aktivisti Novomeškega okrožja so se pred italijansko ofenzivo zatekli v prirodno, zelo skrito in malo znano jamo v naselju Zagrad pri Harinji vasi, sev. vzh. od Novega mesta. Neki član Narodne zaščite, ki so ga Italijani ujeli, je skrivališče izdal. Aktivisti so vztrajno odbijali italijanski napad na jamo... Odpor je bil strt 24. septembra 1942. (Izvirnik v arhivu Vojnogodovinskega inštituta 21 P.3).«

Dolenjski list z dne 18. septembra 1952 je pod naslovom Iz spominov na svobodo v Novem mestu objavil: »... Knjigovezec in trgovec Vinko Kos iz Novega mesta je bil član podokrožnega odbora OF. Po izdaji mlinarja Žure iz Zagrada pri Starem gradu so Kosa skupaj z narodnim herojem Vinkom Padaršičem, Meri Beceletovo, neko Ljubljankanko in Lojzetom Gregorčičem Italijani 22. septembra 1942 presenetili v Beceletovi kraški jami pri Zagradu. Kosa in Gregorčiča so ustrelili v Št. Petru, sedanjem Otočcu, Beceletovo in Ljubljankanko pa so ustrelili posebej. Padaršič se živ ni hotel predati.«

Nujno je treba popraviti podatek »neka Ljubljankanka«, to je namreč Fani Kraševac iz Harinje vasi. Tudi pri ostalih imenovanih niso navedene odgovorne funkcije. Datum zajetja in strahotnega umora pa ni 22. ampak 23. in 24. september 1942.

Oče je bil sekretar rajonskega komiteja in član okrožnega komiteja. To je že potrjeno in v Dolenjskem muzeju v oddelku NOB imajo pravilne podatke.

Vse te podatke navajam z upanjem, da se bodo družbenopolitične organizacije Novega mesta in Otočca skupaj z odborom za spomeniško varstvo ZZB NOV Novo mesto zavzele in postavile spominsko obeležje pri Beceletovi jami, kakršno so zaslužili taki dogodki.

Pred dnevi smo obiskali Jenčev mamo, doma iz Harinje vasi, ki sedaj stanuje v Ljubljani. Bila je partizanska mati. V njeni hiši je bil dobrodošel vsak partizan. Kuhala jim je, prala, šivala. Povedala je, da je naš oče že pred vojno aktivno deloval in je s tedanjimi oblastmi prišel v nasprotje že leta 1934. S Francetom Šporarjem sta

že pred izbruhom vojne usmerjala vaščane tega območja v pravo borbo za svobodo jugoslovanskih narodov.

Milka Eršte, doma iz Dolnjega Gričevja, ki sedaj stanuje v Novi Gorici, pozna aktivno delovanje našega očeta pred vojno in delo aktivista ob začetku vojne. Tudi ona je takrat delala za partizane doma, potem pa kot mlado dekle odšla v njihove vrste.

Še drugi prvoborci, med njimi Milka Jenčeva, hčerka Jenčeve mame iz Harinje vasi, Franci Šporar, Frenk Becele in Slavka, Stanko Žura, Koroščeva mama, lahko potrdijo moje besede. Lojzka iz Zagrada, sestra ubite Fani Kraševac, je očitvelec smrti našega očeta.

Mihaela Jovanović
roj. Gregorčič
Ljubljana
Ane Zihnerlove 14

Zakaj zavlačevanje?

Upravni odbor mestne organizacije ZZB NOV Postojna je na drugi seji sklenil, da za novo leto obišče vse obolele, onemogle in ostarele borce, borke ter aktiviste NOV.

Pobuda je vsekakor pohvale vredna. Toda sprašujem se, zakaj mora biti pobudnik take akcije vedno le tisti, ki je nosil glavno težo revolucije in socialistične graditve po vojni. V naši skupnosti je cela vrsta družbenopolitičnih organizacij in društev. Lepo bi bilo slišati, da bi iz njih zrasle pobude, borčevske organizacije pa naj bi sodelovale kot enakopravni člani. Če bo šlo tako naprej, potem bo poslednji član te organizacije ostal sam s svojimi spomini na preteklost.

Morda ne bo odveč, če omenimo še upravne organe oziroma organ na OS Postojna, ki rešuje vloge za priznavalnine borcev NOV v smislu družbenega dogovora o skupnih merilih in osnovah, na osnovi 147. člena Ustave Slovenije (Ur. l. SRS, št. 18/77). Istočasno bi rad nakazal delo referata za zadeve borcev NOV v SO Postojna, kako v smislu 13. čl. Zakona o splošno upravnem postopku hitro in ekonomično rešuje borčevske vloge. V odločbah pogosto piše »v smislu 7., 8., 135. in 136. čl. Zakona o splošno upravnem postopku«, 13. člen pa enostavno prezrejo. Zato pozivajo prosilca za priznavalnino na razgovor in ga sprašujejo o tistem, kar je že navedel v vlogi in potrebni dokumentaciji. S tem pa samo zavlačujejo postopek mesece in mesece. Zgodi se tudi, da prosilec umre, preden je njegova prošnja rešena. Ali reševalci ne poznajo družbenega dogovora? Ali so tu prisotni samovolja, birokratizem ali pa celo družbeno negativni pojavi, ki kvarno vplivajo na naš samoupravni socialistični sistem?

Vsako vlogo za priznavalnino obravnava pred komisijo pri SO Postojna krajevna oziroma mestna organizacija ZZB NOV, ki vlogo overi in da svoje mnenje o prosilcu. Zgodi pa se, da včasih gre mimo te borčevske organizacije in to v korist prosilca, ki niti ni član te organizacije, saj priznavalnino dobi veliko prej, kot bi jo po formalni poti.

Krajevna oziroma mestna organizacija bi morala biti seznanjena, kdo od njenih članov prejema priznavalnino. Vendar do sedaj mestna organizacija ZB NOV Postojna še ni prejela niti ene kopije pozitivno ali negativno rešene odločbe za svoje člane. Je to omalovaževanje te »ne tako pomembne« organizacije?

Prav bi bilo, da bi se organ za zadeve borcev NOV pri SO Postojna natančneje seznanil s sklepi osmega kongresa ZZB NOV Jugoslavije, z resolucijo 8. kongresa ZKS, z referatom predsednika ZKJ, tovariša Tita in z resolucijo 11. kongresa ZKJ pa z delom tovariša Edvarda Kardelja Smeri razvoja socialističnega samoupravljanja. Morda bi potem reševanje borčevskih socialnih problemov steklo po hitrejšem postopku. Predsednik mestne organizacije ZZB NOV Postojna
Ivan Mezgec

Pridobitve akcije

Nadaljevanje neskladnosti porabe in razpoložljivega dohodka, bi nedvomno pomenilo uničujočo krepitev tistih sil, ki so eden poglavitnih vzrokov gospodarske negotovosti.

Skupni, splošni in osebni porabi smo v letu, ki se je pravkar izteklo, uspeli pritrčiti krila, vendar še ne v tolikšni meri, da bi bili mirni pred hudourniki in čermi, ki prežijo na naše gospodarstvo in gospodarstvo v svetu še posebej.

Ze vrsto let krepimo gospodarske odnose s tujino, na trgovinsko plačilni tehtnici pa nas zmagujejo nakopičeni problemi

in težave, izražene z velikim primanjkljajem.

Za letošnje leto načrtujemo, da ta primanjkljaj ne bi bil večji od dveh milijard dolarjev, toda vprašanje je, če bodo za to zadostovali ukrepi, ki jih dovoljuje naša ustava. To naj bi bili le predhodni ukrepi, kajti prepustiti bilanco času in stihiji ter naknadnemu usklajevanju, bi nedvomno povzročilo veliko gospodarsko in družbeno škodo.

Kako torej v prihodnje?

Hitre akcije so več kot spodbudne, saj se je prvič v naši šestletni delegatski praksi zgodilo, da smo se sicer v stiski, vendar še vedno pravočasno oprije-

li možnosti uveljavitve začasnega ukrepa, čeprav delegacije republik in pokrajin niso uspele dobiti pravočasnega samoupravnega delegatskega soglasja.

To je sicer letošnji prvi tovrstni ukrep, toda skrb za nemoteno rast gospodarstva in družbenih dejavnosti bo nedvomno zahtevala še dodatne napore in ukrepe ne začeni pri širših družbenih skupnostih, temveč pri slehernem posamezniku, ki se bo moral vključiti v ta prizadevanja, če se ob letu želimo pohvaliti z uspešno akcijo, sredi katere smo se že znašli.

T. U.

Neodgovornost brez opravičila

Ze bežen pogled v letošnje planske dokumente nekaterih organizacij združenega dela potrjuje sumničnja, da so nekateri »izdelovalci« teh dokumentov krenili po liniji najmanjšega odpora, da so te pomembne dokumente izdelali ali prikojili po starih osnovah, in da je mnogim načrtovalcem kaj malo mar povečanje produktivnosti dela kot pomembnim opornikom stabilizacije.

Ko že govorimo o stabilizaciji gospodarskih gibanj, imamo v mislih hkrati tudi krepitev samoupravnih odnosov. To sta sicer dve temeljni nalogi, na videz povsem različni, pa vendar je v njihju veliko skupnega, kajti uresničitev načrtovanih nalog za stabilizacijo gospodarstva je predpogoj za uspešno krepitev samoupravnih odnosov in obratno.

V družbeni reprodukciji, smo dejali, se bomo uspešno spoprijeli s poskusi linearnega urejanja problemov, obračunavali bomo z razpisništvom, nedelom, z ljudmi, ki se skrivajo za fasado samoupravljanja, z birokrati-zmom, stihijo gospodarjenja itd.

Veliko nalog, ki se jih bomo v letošnjem 1980. letu lotevali z vso resnostjo, je pravzaprav nekje že zapisanih, opozorjeni smo nanje z željo, da jim bomo lahko čim bolj uspešno kljubovali.

Toda, ko še spanec po letošnji novoletni noči ni hotel iz naših oči, so se na slovenskih in jugoslovanskih tirih kopicili neiztovorjeni vagoni. Samo v Sloveniji so našli v prazničnih dneh okoli 5000 neiztovorjenih vagonov.

Železničarji so opozarjali delovne organizacije na nujnost iztovora, na plačilo najemnine za neiztovorjene vagoni, na »železniški prometni infarkt« ...vendar v večini primerov zaman. Dva novoletna praznična dneva sta se v večini primerov podaljšala na tri, nekje celo na šest dni.

Na krivce tega prvega letošnjega presenečenja lahko pokažemo s prstom in prav sleherni, na katerega bo pokazal prst, bo našel zase opravičilo, saj smo pač razumevala samoupravna družba.

Železničarji imajo zdaj že iztovorjene vagoni. Na iztovor čakajo že drugi, toda tisto novoletno presenečenje nas bo veliko veljalo. Pri tem bodo mnogi za izkušnjo bogatejši, potrošnik pa bo imel plitvejši žep.

Tone Urbas

Grožnja miru

Če bi potegnili črto pod ogromnimi izdatki za oboroževanje, ne bi mogli soglašati s trditvami obeh velikih sil, da je novo orožje okrepilo njuno obrambno moč. Navidezno se je to seveda le zgodilo, vendar je to orožje v resnici še ena grožnja miru, ki vse bolj vpliva tudi na varnost velikih sil.

Pa smo vendar bili priča povzdigovanju moči novega orožja. Američani so, denimo, na samem koncu leta tudi v senatu sprejeli odločitev o izgradnji raketnega sistema MX kot še enega od najnovejših, najmočnejših sistemov. Z njim so, tako trdijo, povečali moč samo raketnih enot za kar 450 odstotkov. In ti odstotki ne zajemajo povečane moči novega orožja drugih rodov njihovih oboroženih sil. Nova letala, nove bojne ladje, novo raketno orožje z jedrskimi naboji...

Druga stran, Sovjetska zveza, ki je zelo skopa z besedami o rasti njene vojaške moči, pa tudi ni stopala na mestu. Če iz govorov sovjetskih voditeljev ob raznih priložnostih povzamemo najvaž-

nejše, zvedo med drugim tudi to, da ta država ne bo dovolila zaostanka za oborožitvijo nasprotnega bloka in nasprotno velike sile. Na tradicionalni paradi v Moskvi pa smo lahko videli tudi nova, izredno močna, uničujoča orožja sovjetskih oboroženih sil.

Ampak – mar ni tudi Washington vedno govoril le o obrambi? Mar v amerškem senatu enako kot v vrhovnem sovjetu ne govorijo vedno le o obrambi? Istočasno pa, ali ne govorijo o načrtovanju takšnega orožja, ki bo v kar najkrajšem času uničilo nasprotnika?

Prav razprava v amerškem senatu, ki je bila namenjena sprejemanju sistema MX v oboroženo celoto ZDA, je pokazala, kako je vsa zadeva postavljena na glavo.

To leto bo torej udarna moč raketnih enot ZDA povečana za 450 odstotkov. Imele bodo najmočnejše in najbolj uničujoče orožje v zgodovini nasploh, in – čakale bodo trenutke, da ga uporabijo. Če pa se to zgodi, kar bi želelo vse napredno človeštvo, bo ob koncu pri-

hodnjega destletja »ležal v puščavi dinosaver, vreden trideset do sedemdeset milijard dolarjev, popolnoma brez moči, paraliziran s hitrim napredkom vojaške tehnologije«. To misel je bilo slišati v amerškem senatu.

In dinosaveri, ki so svojčas pomenili nekaj stoodstotno večanje uničujoče moči, vsekakor bodo ležali. Kajti na področju vojaške tehnologije ni pričakovati kaj drugega kot še hitrejši napredek, ki bo nenehno večal ognjeno moč oboroženih sil. Ta nesmiselna usmeritev je namreč potrjena v vrhu vojaških paktov, ki so videli svojo pot tja do leta 2000, enako pa tudi v vrhovih velikih sil, ki so videle vse druge dežele v lastni senci.

Pa vse to, pravijo, le zaradi obrambe. In stalno so prav veliki od nekoga ogroženi, tako trdijo svojim deželanom. Pa pozabljajo, tako kot so v amerškem senatu zamolčali, da v bistvu s takšno usmeritvijo ogrožajo obrambo in varnost majhnih dežel, pa tudi močno zavirajo njihov splošni gospodarski razvoj.

Ivo Tominc

Poteptana načela

Nedavni vojaški poseg sovjetskih vojakov v Afganistan pa je nenadoma porušil številne medsebojne dogovore in dobre obete za tesnejše sodelovanje tako z Američani kot z državami zahodnega bloka.

Namesto sporazumevanja svet znova doživlja veliko preizkušnjo. Kdo ve, kolikokrat smo tako ali podobno ocenili, da je zapisali, kadar je kje zaropotalo. Vendar gre v primeru, ko človeštvo pričakuje, da se razmere v sve-

Neuvrščeni so sovjetsko posredovanje v Afganistanu ostro obsodili, in ne samo zato ker skušajo sovjeti speljati Afganistan iz neuvrščenega sveta na svoj tir, temveč tudi zato, ker je z vdorom na afganistansko ozemlje Sovjetska zveza poteptala načela ustanovne listine OZN in načela neuvrščenih držav, ki govorijo o suverenosti, neodvisnosti in ozemeljski nedotakljivosti držav in lastni izbiri poti.

Dvanajst let je tega, ko je Sovjetska zveza neposredno vojaško posegla tudi zunaj meja svoje domovine. Z aktivno udeležbo v vojaških operacijah v ČSSR je po vsem svetu povzročila veliko reakcijo.

Za to dejanje, za katerega Moskva in vzhodni blok poskušata najti odgovor, češ da je šlo za »internacionalistično« pomoč in podobno, kar že z odobravanjem vietnamskega vdora v Kampučijo ni nič novega, seveda ni nikakršnega opravičila. To je nedvoumno povedala tudi Jugoslavija, ki sodi med ustanoviteljice neuvrščenega gibanja.

Sleherno rušenje suverenosti neke države in vmešavanje v njene notranje zadeve zasluži vso obsodbo in s takim početjem se neuvrščeni ne bodo nikoli strinjali, saj bi se s tem odpovedali tudi lastni svobodi.

Afganistanski primer je samo še dokaz več, kako morajo države skrbeti za lastno neodvisnost in se nenehno boriti proti miselnosti velikih, ki še vedno menijo, da imajo pravico urejati svet po lastnih zamislih. In prav tu imajo neuvrščeni veliko in pomembno mesto, vendar so se morali tudi tokrat znova soočiti z dejstvom, da velesili ne nameravata odstopiti od svojih namer.

Vaso Gasar

Seja komisije za socialnoekonomska vprašanja pri zveznem odboru ZZB NOV Jugoslavije

Kaj predvidevajo za leto 1980?

Čeprav je sistem invalidske zakonodaje že dodobra izpolnjen, ostaja še vrsta vprašanj, ki jih bo treba reševati s samoupravnim dogovarjanjem.

Komisija za socialnoekonomska vprašanja borcev pri zveznem odboru ZZB NOV Jugoslavije je na svoji zadnji lanskoletni seji ugotavljala svoj prispevek k uresničevanju skupnih nalog borčevske organizacije. Ugotovili so, da je bila osnovna usmeritev, k prilagajanju sistema in osnov dopolnilnega varstva borcev njihovim dejanskim potrebam dobra. Pri tem so upoštevali cilje naše skupne ekonomske politike.

Najpogostejše so bile v minulem letu na dnevnem redu teme kot so: položaj upokojenih borcev, spremembe v osnovni zakonodaji in predvidevanja za leto 1980.

Kar zadeva upokojene borce in vprašanja s tega področja, velja za preteklo leto zabeležiti začetek priprav za izdajo zakona o osnovnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Osnovna usmeri-

tev pri pripravi tega zakona je, da naj zavarovanje borcev še naprej ostaja v sistemu pokojninskoinvalidskega zavarovanja delovnih ljudi, saj uveljavljajo borci svoje pravice na osnovi pravic, ki izhajajo iz dela. Enotna so mnenja, da morajo pravice, ki so že sedaj uveljavljene, ostati, zlasti pogoji za uveljavljanje pravic do pokojnine, pokojninske osnova in odrejanje višine pokojnine, usklajevanje pokojnin in podobno. Ta komisija je pripravila v lanskem letu tudi informacijo o stanju in problemih uživalcev pokojnin, odmerjenih od zagotovljene pokojninske osnove. S tem v zvezi si je komisija še zlasti prizadevala, da bi v primeru, če bo priprava novega pokojninskega zakona prepočasna poiskali posebne rešitve za omenjeno vrsto upokojencev.

Komisija je v minulem obdobju obravnavala šest borčevskih zakonov, ki urejajo osnovne borčevske pravice in ocenila, da predlagane spremembe zagotavljajo ustvarjanje zakonskih osnov za vključevanje

zdravstvenega varstva borcev v sistem samoupravno organiziranega zdravstva.

Za letošnje leto načrtuje komisija za socialna in ekonomska vprašanja borcev pri zveznem odboru ZZB NOV Jugoslavije obravnavanje in dograjevanje sistema osnovnih pravic borcev predvsem kot nadaljevanje že začetega dela ob spremembah in dopolnitvah obstoječih zakonov. Predvsem bo potrebno marsikaj uskladiti še s predpisi republik in pokrajin, da bo v čim večji možni meri zagotovljeno enotno reševanje teh vprašanj.

Člani komisije bodo še naprej ocenjevali položaj borca v pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter opozarjali na možnosti in potrebo po ustrežnejšem reševanju posameznih vprašanj. Hkrati pa bodo v ne-nenih stikih z vsemi samoupravnimi interesnimi skupnostmi, v katerih tudi borci uveljavljajo svoje pravice.

Četrta seja zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije

Za polno spoštovanje dogovorjene politike

Kakor je dejal tovariš Tito, nam je potrebno več discipline, spoštovanja dogovorov in več organiziranosti, so enotni misli z njim tudi borci in vsi udeleženci narodoosvobodilnega boja. V tem duhu je izzvenela minula, četrta seja zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, na kateri so pod predsedstvom njenega predsednika Koste Nadj obravnavali eno samo obsežno točko: naloge Zveze združenj borcev Jugoslavije za uresničevanje politike ekonomske stabilizacije in družbenih

načrtov razvoja.

V razpravi so borci tudi na tej seji izražali polno podporo stališčem in sklepom predsedstva SFRJ in predsedstva CK ZKJ o obravnavanih vprašanjih.

Poudarili so naloge borcev-delegatov zveze združenj borcev, njenih odborov in vseh organov ZZB NOV na vseh ravneh za dosledno izvajanje začrtanih nalog.

Uvodno besedo k četrti seji zveznega odbora ZZB NOV je podal podpredsednik zveznega izvršnega sveta Zvone

Dragan, ki je k pomenu resolucije o uresničevanju družbenega plana za leto 1980 še zlasti podčrtal tista vprašanja, ki se nanašajo na naše ekonomske odnose s tujino, cene, inflacijo, gibanje potrošnje v razmerju do dohodka ter na akumulacijo v gospodarstvu.

Potem ko je Dragan opozoril, da sedanji politični trenutek zahteva polno mobilizacijo vseh za izvrševanje nalog v letu 1980, je poudaril še pomen in vpliv borčevske organizacije. »Mislim, da so vaše stališče, podpora

in aktivnost v boju za večjo stabilnost našega gospodarstva pomembni za aktivnost celotne fronte političnih družbenonaprednih sil v tem obdobju našega razvoja zaradi ugleda, ki ga v naši družbi uživate.«

V razpravi so bile jasno izražene naloge borcev za dosledno realizacijo politike ekonomske stabilizacije! Predsednik ZZB NOV Jugoslavije Kosta Nadj pa je opozoril še na nekatere resnosti položaja, v katerem je naša družba. »Zato je nujno«, je de-

jal, »da vsi organizirano, v okviru socialistične zveze in na čelu z zvezo komunistov, vložimo vse svoje napore za to, da zagotovimo pogoje za premostitev nastalih težav in ekonomske nestabilnosti...«

Predsednik zveznega komiteja za vprašanja borcev in vojaških invalidov Milan Vukasović je ob tej priložnosti nanizal nekatere probleme in vprašanja, ki se navezujejo na nadaljnje uresničevanje sistema borčevsko-invalidskega varstva. Pri tem pa je še dodal, da je

izboljševanje in nadaljnje urejanje tega področja v skladu z materialnimi možnostmi celotne družbe.

Slovenski delegat Miha Butara je spregovoril o nujnosti močnejšega vključevanja borčevske organizacije pri kritičnem ocenjevanju družbeno-ekonomskih dogajanj in vzrokov neizpolnjevanja začrtanih nalog:

Razpravljalci so spregovorili poleg splošnih težej k varčevanju tudi o varčevanju v lastnih vrstah.

Zagotavljanje socialne varnosti invalidnim osebam v Sloveniji

Sklenjen krog

»Dokaj uspešno se je sklenil krog urejanja republiških normativov aktov za invalide vseh vrst,« so ugotavljali na minuli seji komisije za vprašanja borcev NOV skupščine SR Slovenije, ki jo je vodil njen predsednik Janez Japelj.

O tem govori tudi informacija o zagotavljanju socialne varnosti invalidnim osebam v SR Sloveniji, ki našteva kar šest zakonov, ki urejajo to področje. Če bi na kratko strnili ugotovitve ob informaciji, bi veljalo povedati še tole: poseben sistemski problem ostaja še vedno dejstvo, da kmetje še ne uživajo invalidskega zavarovanja, da

kriteriji za ugotavljanje invalidnosti še niso usklajeni, in da je še mnogo dela na področju uspo-

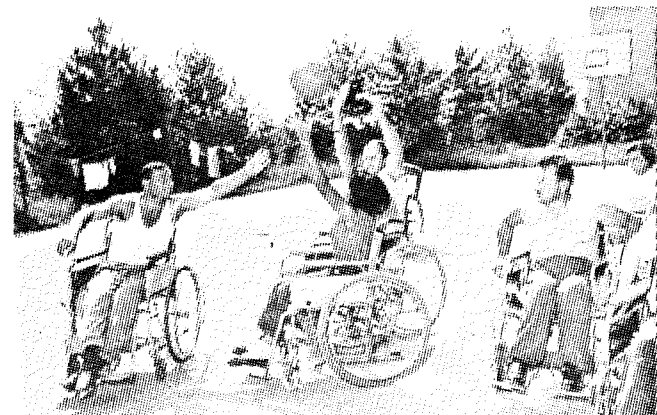
sabljanja invalidov za delo in življenje, kar je osnova za njihovo enakopravno vključevanje v delo,

samoupravljanje in vse oblike odločanja.

»Glede na vzroke nastanka invalidnosti je sicer nujno, da so nekatere materialne pravice invalidov različne (npr. denarne dajatve),« je zapisano v informaciji, »ni pa logično, da se različno določa stopnja invalidnosti.«

Komisija je ob študiji, o tem problemu ugotovila, da smo na področju varstva invalidov uspeli vzpostaviti resnično human in napreden sistem, da pa je vrsta problemov, ki jih bo treba reševati sproti in sinhronizirano, predvsem pa s samoupravnim dogovarjanjem vseh, ki jih ta vprašanja zadevajo.

B. Ž. J.

Odlikovanja maršala Tita

Tik pred novoletnimi prazniki je bila v prostori zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije v Beogradu slovesnost, na kateri je predsednik jugoslovanske borčevske organizacije Kosta Nadj izročil odlikovanja enajstim funkcionarjem in delavcem delovne skupnosti zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, s katerimi jih je odlikoval predsednik republike tovariš Tito.

Odlikovanja so prejeli: Branko Golović, Obrad Benderač, Dušanka Rajković in Pero Grk ter Darinka Andrić, Zlata Badurina, Ana Petrović, Dušanka Špadijer, Danica Ninović, Živka Kovačević in Sima Dejanović, za aktivnost v družbenopolitičnem delu in za odgovorno opravljanje delovnih nalog.

Ena stopnica pomeni petdesetodstotno oviro, dve pa že nepremagljivo zapreko

Niso vse kljuke vsem dosegljive

Pred dnevi so na eni izmed sej komisije za borce NOV ugotavljali, kako dobro je zasnovan sistem invalidske zakonodaje v Sloveniji. Hkrati pa so ugotavljali, da obstaja in ostaja še vrsta vprašanj in nalog, ki jih bo treba na področju varstva in vključevanja invalidov v razvoj in napredek naše celotne družbene skupnosti urediti bolje kot sedaj. Eno takih, doslej še premalo proučenih področij je tudi preprečevanje arhitektonskih ovir pri gradnji arhitektonskih objektov javnega pomena. O tem vprašanju smo se pogovarjali s predsednikom komisije za preprečevanje arhitektonskih ovir pri zvezi paraplegikov Slovenije Jožetom Globokarjem ter dr. Zdravkom Neumannom, dolgoletnim delavcem na področju rehabilitacije invalidov in soavtorjem študije Premagovanje arhitektonskih ovir za telesno prizadete osebe.

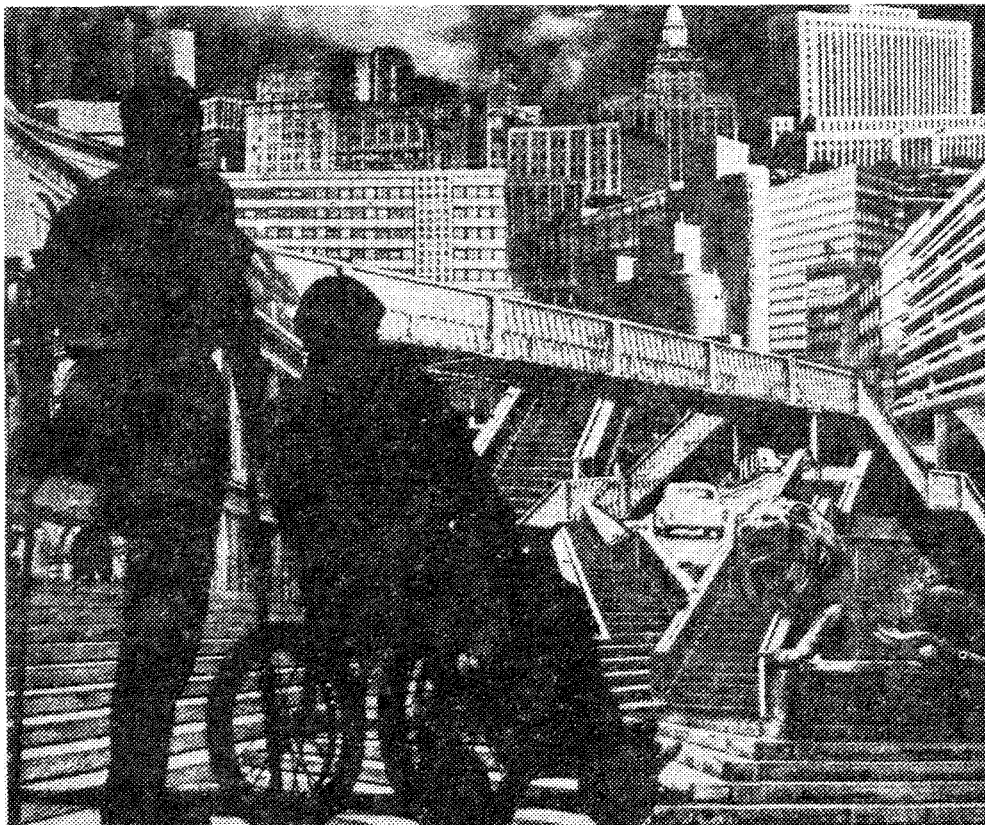
Ne gre le za urejene pločnike

Pri Zvezi paraplegikov Slovenije (do nedavna še društvu) so že pred dobrimi štirimi leti ustanovili komisijo za odstranjevanje arhitektonskih ovir, ki si je zadala nalogo opozarjati družbo, da po naših mestih, javnih družbenih objektih, po pločnikih in cestah ne hodijo le zdravi ljudje, temveč tudi invalidi na invalidskih vozičkih, slepi, ostareli, živčno in mišično oboleli, amputiranci, tisti, ki bolujejo za sklerozo multipleks in še vrsta tako ali drugače telesno prizadetih občanov ter nenavsezadnje tudi tisti, ki so gibalno onesposobljeni le začasno.

»V začetku smo se osredotočili na evidentiranje vseh takih javnih mest, kjer je dostop invalidom otežkočen ali onemogočen. Fotografirali smo stopnišča kulturnih ustanov, trgovskih hiš, številne robnike pločnikov in podobnih ovir, vendar smo se pri tem sicer natančnem delu kmalu zavedeli, da bomo najbrž s pozivi bolj malo dosegli. Fotografsko gradivo s spremnim besedilom pa smo vseeno posredovali družbenim organom in samoupravnim skupnostim, za katere smo menili, da bi morali razmišljati o teh vprašanjih.« Tako pripoveduje Jože Globokar, ki je tudi sam že več kot deset let priklenjen na invalidski voziček in je marsikatero težavo z arhitektonskimi ovirami skusil na lastni koži.

»Kmalu smo spoznali, da bo naše delo bolj gotovo uspešno, če bomo začeli opozarjati tam, kjer ne bo že v začetku prepozno. Torej, ko so načrti za gradnjo javnih objektov še v javni razpravi. Res je, da doslej še nismo delali dovolj usklajeno. Zato pa so naši člani opozarjali članstvo na pripravo načrtov raznih objektov. Začeli smo pošiljati dopise, v katerih smo projektante opozarjali na naš problem in jim tudi predlagali študij edine raziskovalne naloge na Slovenskem, ki obravnava ta vprašanja in sta bila njena nosilca dipl. ing. arch. Marija Vovkova in dr. Zdravko Neumann. Ko bi nekatere stvari, ki nas tarejo, prišle bolj v zavest širši družbeni skupnosti, sem prepričan, da bi bilo za naša vprašanja na vseh ravneh več razumevanja. Ne gre za velike projekte, za veliko denarja. Mislim, da je bolj od prej naštetega potrebna dobra volja vseh in v prvi vrsti dobra obveščenost. Včasih pomeni za invalida ena sama stopnica že petdesetodstotno oviro, dve stopnici pa že nepremagljivo zapreko.«

Jože Globokar ima na svojem domu pravcato pisarno v malem. Polno mapo pisov nam pokaže. V njej so skrbno shranjena pisma načrtovalcem Kulturnega doma Ivana Cankarja, odboru za gradnjo doma Svobode v občini Vič Rudnik v Ljubljani, skupščini mesta Ljub-

Apokaliptična slika modernega velemesta je le grožnja za jutrišnji dan

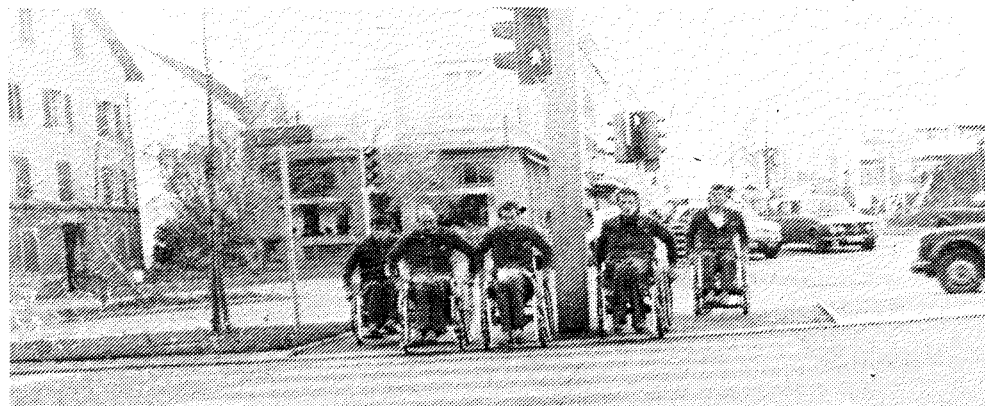
ljane in še mnogim drugim. Shranjeni so tudi odgovori. Nekateri prijazni in bodrilni, nekateri bolj uradni, prijazni, nekateri pa le strogo uradni in kar grobo odklonilni.

»Pred leti, ko smo zares komaj začeli s svojimi akcijami, smo se zavzemali, da bi na trgovine, kamor je dostop invalidom na vozičkih omogočen, pritrčili mednarodni znak invalida na vozičku. Izkazalo pa se je, da za tako oznako pride v poštev le malo trgovin, saj obstajajo nekatere mednarodne norme (širina vhodnih vrat, dvigala, sanitarije za invalide...). Tak znak imata ta čas v Ljubljani le Nama in Astra, drugod po Sloveniji pa je še dosti slabše.«

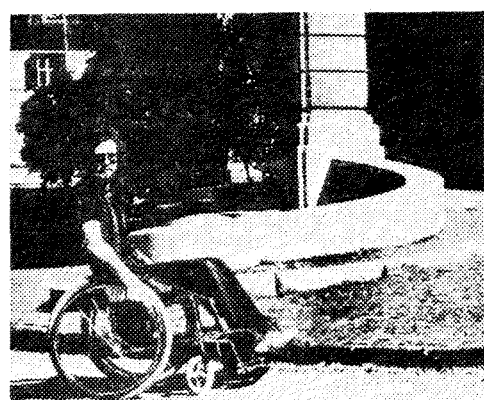
»Glejte, le 19. člen zakona o gradnji

objektov je tak, da bi utegnil zajeti tudi vprašanja arhitektonskih ovir za fizično prizadete občane. Toda tudi ta člen je tako splošen, ko govori o tem, da naj se pri gradnji upoštevajo moderni izsledki v gradbeništvu, da ga je lahko razumeti tako ali drugače,« nam že ob prvih besedah pogovora pojasnjuje dr. Neumann.

»Raziskovalna naloga, ki sva se je lotila z ing. Vovkovo, je prva in doslej edina na Slovenskem, ki obravnava to področje, čeprav je literature v svetu zares veliko. Spodbudno je bilo že to, da je študijo izdal Zavod za rehabilitacijo invalidov skupaj z urbanističnim institutom SR Slovenije v Ljubljani, ter da sta jo sofinancirala republiški sekretariat za zdravstveno varstvo (republiški komite za vprašanja borcev in vojaških invali-

Najbrž bi ne bilo potrebno izgubljati besed za ugotovitev, da odstranjevanje takih ovir, kot so robniki na pločnikih niti ni velik finančni strošek, niti ni zahtevna naloga za načrtovalce in gradbince, če ne bi na naših cestah take ovire pomenile v premnogih primerih težkih ovir tako za invalide v invalidskih vozičkih kot za slepe, starejše občane nasploh in nenavsezadnje tudi za matere z otroškimi vozički.

Navidez majhne ovire so za invalida lahko nepremagljive

dov) ter Raziskovalna skupnost SR Slovenije. Pri najinem delu na nama je pomagala še vrsta sodelavcev. Dvesto izvodov je kaj hitro pošlo, čeprav je morda marsikateri obležal v pisarniškem predalu neprebran. Posamezni arhitekti, gradbinci in drugi, do katerih je ta študija vendarle našla pot, so se obrnili k nam po nasvet.«

Nekateri recenzenti so študiji očitali, da obravnava že znane stvari, da uporablja in ponuja nekatere podatke in arhitektonske rešitve, ki jih v svetu že uporabljajo. Toda, saj za to vendar gre! Kar pa zadeva delež, ki ga je prispeval dr. Neumann, naj iz njegove psihosocialne študije izvzamemo le zanimiv eksperiment: štirje študentje so se podali po mestu v invalidskih vozičkih z določenim številom delovnih nalog oziroma po dnevnih opravkih. Od pošte do trafike, od banke do lekarne jih je vodila pot. Opravili so le en sam odstotek takih opravkov, ki so za zdrave občane malenkost!

»Globoko sem prepričan, da sem blizu resnici, če trdim, da je prebivalstva, ki ga tarejo težave arhitektonskih ovir, kar ena četrtina. Če sem prištejete denimo še nosečnice in tiste z zlomljenimi nogami pa matere z otroškimi vozički...

V svetu in še zlasti v ZDA je že mnogo storjenega na tem področju. Več kot tri četrtine zveznih držav ima vgrajene v gradbenih predpisih in zakonih normative, ki upoštevajo tudi zahteve invalidov. Tudi po Evropi je že marsikje tako. Pločniki imajo poglobljene prehode za pešce, parkirišča za invalide z avtomobili so posebej označena, do kulturnih ustanov vodijo lahko premagljive klančine.

Spominjam se, bilo je pred leti, ko je dunajski operi gostovala neka znamenita operna pevka, ki so jo želeli poslušati tudi invalidi na vozičkih. Nikakor niso mogli priti do dvorane, pa so začeli demonstrirati. Potlej so jih v dvorano odnesli in kratek čas za tem dogodkom uredili dostopno klančino do vhodov v opero. To je tipičen primer, ko ne gre za velike investicije. Moral se je le nekdo, ki je družbo na obstoj tega problema opomnil.«

Da, vedno mora biti nekdo, ki na probleme opominja. V tem primeru vprašanja arhitektonskih ovir za invalide in druge težko gibalne občane je bolj upravičeno in argumentirano opozarjajo invalidi sami.

»Na zavodu za rehabilitacijo invalidov je bilo (je?) nekaj invalidov, ki bi želeli došolati na različnih višjih in nižjih šolah. Ugotavljali smo, da je za najprimernejši prav študij ekonomije. Toda, za večino ostaja to le želja, jih od prave možnosti študija skupaj s ostalimi študenti loči borih, toda nepremagljivih šest stopnic (mimogrede - nov. - stavba ekonomske fakultete v Ljubljani je prešla za arhitektonske šitve visoka priznanja).«

Misliti je treba naprej

Jože Globokar, dr. Neumann, vrsta paraplegikov in članov Zveze združenih invalidov Slovenije ne misli. Mislijo na jutrišnji in pojutrišnji svet. Mislijo tudi na nas, ki smo še popotniki na zdravju, pa nas že jutri lahko avtomobilska ali kaka druga nesreča pričaka ljudem na invalidskih vozičkih. Zato zanimajo za prednačrte avtobusne in železniške postaje v glavnem slovenskem mestu. Opozarjajo na dobre rešitve v tujini, delovni so in ne vržejo puščice v koruzo, saj pričakujejo, da bo ta družba bolj enotno prisluhnila njihovim potrebam in ne bo ta ali ona dobra rešitev odraz razumevanja posameznikov in posameznih delovnih organizacij.

Bojana Žokalj-Jestli

JUBILEJ

Jakac in narodnoosvobodilni boj

Umetnost, ki ni le dokument, ampak tudi spomenik

Lani smo Slovenci praznovali osemdesetletnico rojstva slikarja Božidarja Jakca, znamenitega predstavnika tistega rodu slovenskih ustvarjalcev, ki povezuje današnji čas z najboljšo ustvarjalno tradicijo slovenske moderne, glavnega likovnega kronista našega narodnoosvobodilnega boja in prepričanega humanista. Njegovo delo je tako splošno znano kot delo le malokateriga slovenskega umetnika, hkrati pa zaradi umetnikove velike plodovitosti v celoti še nepregledano in zaradi motivne raznovrstnosti tako dokumentarno važno, da ga je in ga bo še potrebno obravnavati tudi s specifičnih, neumetnostnih vidikov. Eden od vidikov, ki ga kaže kot izrazito izjemnega in še premalo znanega slikarja, se bo moral prav gotovo nanašati tudi na Jakčevo dragoceno pričevanje o narodnoosvobodilnem boju.

Jakčev delež po svoji pričevalnosti izstopa tudi iz kroga likovnih udeležencev narodnoosvobodile vojne, zlasti še njegova partizanska grafika, in dragoceno zaokroža podobo o izjemno pomembni in presenetljivi kulturni ustvarjalnosti med partizani.

Vsakomur, kdor Božidarja Jakca pozna, je sicer jasno, da je umetnik po svoji osebnosti naravi vse prej kot borbena ali herojska osebnost – kot je znano, je v svojem bistvu predvsem nežen lirik – hkrati mu je tudi jasno, da je bilo zanj edino naravno, da ga je pripeljala življenjska pot k partizanom. To pa ne zato, ker bi poznal njegovo politično biografijo, ampak o tem prepričljivo govori že vsa njegova dotedanja umetnost; tistemu, ki jo pozna nekoliko поблиže, je tudi jasno, kako to, da je lahko prav ta umetnost v vseh pogledih tako srečno ustrezala potrebam narodnoosvobodilnega boja.

Dragocenosti miru, ogroženosti slovenskega naroda in groze vojne se je Jakac zavedel že na fronti med prvo svetovno vojno. (Prva slika, ki mu jo je Jakopič razstavil, je kazala dečka, ki piše iz vojske pismo, in ki je kratek čas zatem padel.) Po fašističnem napadu na Jugoslavijo so ga njegova izrazita domoljubnost, narodna zavest ter čustvena navezanost ne le na Dolenjsko, ampak skrb za usodo vsega slovenstva morale nujno povezati z odporiškim gibanjem in končno pripeljati k partizanom, čeprav je bil v desetletju pred drugo svetovno vojno, ko se je ustalil v Ljubljani, tipičen meščanski slikar, ki se ni ukvarjal s politiko, ampak je živel predvsem za umetnost. (V tem pogledu je bil soroden npr. kritiku Josipu Vidmarju, ki je stopil v samo vodstvo narodnoosvobodilnega boja, in še marsikateremu poštenemu slovenskemu intelektualcu.)

To domoljubnost in narodno zavest je že dotlej kazala vsa njegova umetnost.

Široko razvejana pokrajinska motivika ter že tedaj živa težnja po slikarskem dokumentiranju slovenskih kulturnih delavcev od Prešerna dalje gotovo nista prirasli samo iz umetniških razlogov, zlasti še, če se zavedamo, kako važno vlogo so imeli za Jakčevo ustvarjalnost tudi umetnikovi zavestno dokumentarni nagibi. Ko je prišel leta 1943 k partizanom, in to v osrčje osvobodilnega boja, kjer se je pred njegovimi očmi rojevala nova jugoslovanska in slovenska zgodovina, je v tej smeri kljub najtežjim pogojem z vso predanostjo, požrtvovalnostjo in novo zagnanostjo samo še nadaljeval, kajti globoko se je zavedal enkratne zgodovinske veličine tedanjih dogajanj in svoje enkratne zgodovinske naloge, da jih dokumentira ter umetniško poveleča. Tako je v tem času do

osvoboditve Slovenije ustvaril dolgo vrsto portretov partizanov, voditeljev, dokumentiral zasedanje SNOS v Črnomlju, zgodovinsko avnojsko pot v Jajce, zavetje Kočevskega Roga ter podobo pogorišč v ranjeni pokrajini – vrsto grafik, predvsem visokih jedkanic, risb in slik, katerih vrednost je neprecenljiva in vsak dan narašča. V njih je dokumentiral tedanje dogajanje in resničnost okrog sebe, kar vse predstavlja za današnjega zgodovinarja največkrat edini slikovni vir, hkrati pa s svojim čustvenim odnosom do motivike mnogokrat ustvaril tudi več kot samo dokumente; prav v tem je tudi njegov edinstveni pomen za naš osvobodilni boj, saj njegova umetnost ni le njen dokument,

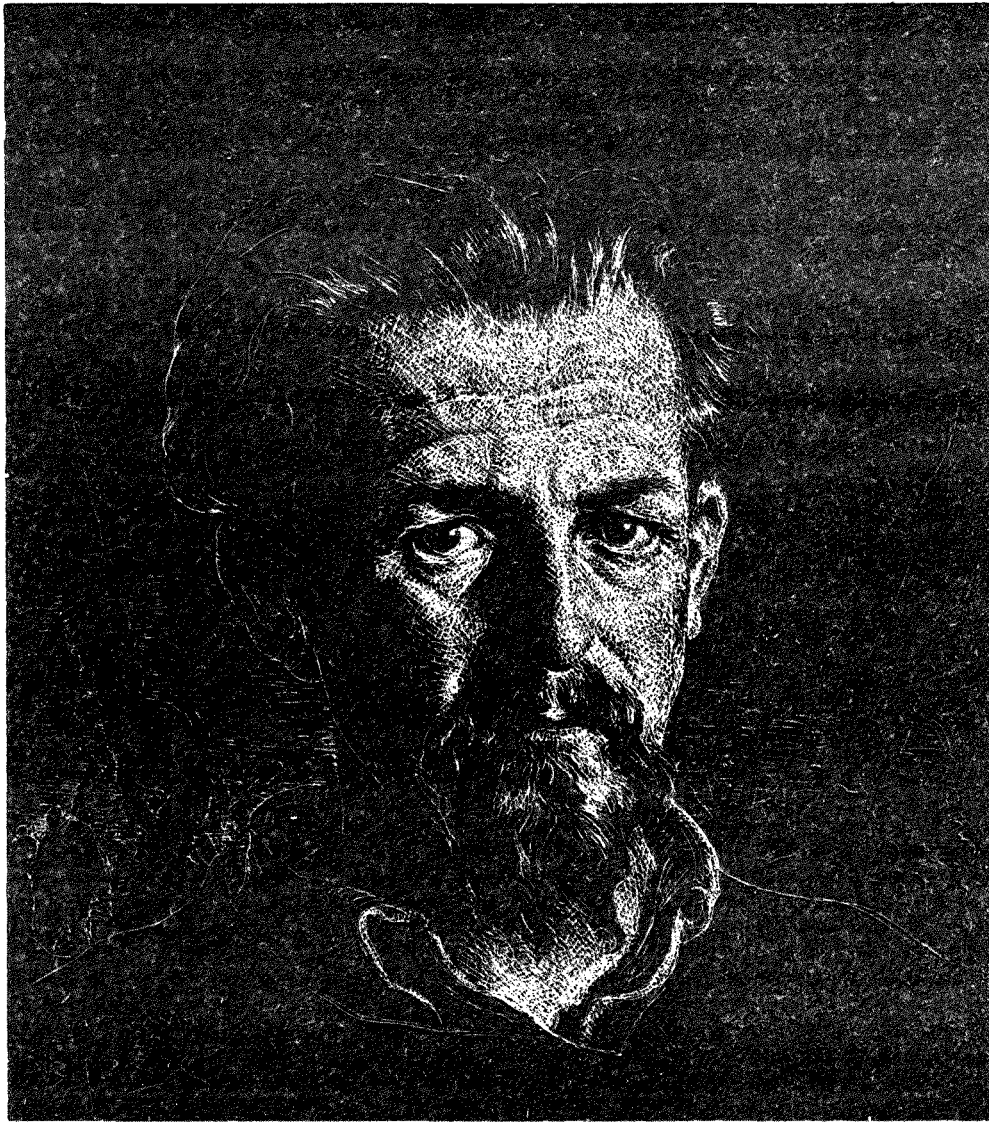
hovno vsebino tedanjega časa in mimogrede pokazal, da je bil ekspresionizem med drugim tudi idejno heterogeno križpotje reakcij na naturalizem in prvo svetovno vojno, ne pa družbeno dekadentna umetnost. Ko se je vrnil iz Prage, je duhovna intenzivnost popustila, globino pa je skušal nadomestiti z motivno širino, s potovanji, ki so ga, kot je sam razmišljal, izučila, da lahko črpa vsebino samo iz domače zemlje. Njegova umetnost je postala v tem času bolj realistična, hkrati pa še vedno izrazito čustveno poglobljena in tako je prinesel k partizanom: vsak motiv, ki ga je želel upodobiti, in še zlasti slehernega človeka, je namreč hote ali ne hote idealiziral in romantično povelečal in ga dojel v

predvsem izredno čutečega človeka (ki je bil poleg vsega drugega tudi izjemno delaven in iznajdljiv, spoznal se je tudi na film in fotografijo), saj ga je hkrati dokumentiral in stvariteljsko povelečal, skratka dojel in izrazil v usodnosti in veličini.

Med njegovimi partizanskimi deli sicer ni bitk (tudi med bojem je slikal samo po opazovanju, kar med bitkami ni bilo mogoče), zato pa pričajo o tem motivu miru ali napetosti, razpoloženja v bunkerju ali tišini, v umetniško dognanih grafikah pa tudi izrazi čustvene poglobljenosti, poezije in baladičnosti, simbolike in veličine, predvsem pa humanosti partizanskih borcev. Za primer takega gledanja na partizansko motiviko naj omenimo samo podobo Jakčevega slovenskega partizana, ki, zamišljen in monumentalen, predstavlja pojem slovenskega borca za svobodo nasploh, izmed portretov pa umetnikov avtoportret, kjer izdaja zamišljen pogled ustvarjalčevo jasno zavest o usodnosti, veličini in tudi tveganosti dogajanj, ali portret Tita, čigar obličje je upodobljeno docela realistično, pa vendar izrazito psihološko poglobljeno in poduhovljeno, doje to v prav taki človečnosti, kakršno so doživljali v podobni že tedaj legendarnega vodnika tudi drugi borci, na primer Josip Vidmar, ter med pokrajinami tišino Roga in nemo obtožbo pogorišča in ožganih drevesnih vej. Vsa ta in druga podobna dela pa niso samo dokument in tudi ne samo izraz umetnikove zavesti o veličini in usodnosti takratnih dogajanj, ampak so, ker je Jakac rojen umetnik, v prizadevanju za povsem umetniške slikarske vrednote tudi v najtežjih razmerah živ dokaz o Jakčevi težnji po ustvarjanju, o njegovi prirojeni potrebi po umetnosti in o trajnem smislu za lepoto.

Motiviko iz narodnoosvobodilnega boja je Jakac obdeloval tudi še po vojni, ko je skupaj z drugimi slikarji leta 1946 prehodil pot 4. in 5. ofenzive ter obdelal motiviko avnojske poti za Kocbekovo knjigo Slovensko poslanstvo ter po dokumentarnih virih pot 14. divizije. Vojna pa je pustila svoje sledi v umetniku tudi v povsem človeškem smislu. Ni namreč dvoma, da so doživljanja med vojno, v času preizkušenj in nenehne nevarnosti, ko je bil ves slovenski narod obsojen na smrt, in ko je med brezštevilnimi borci padel tudi Jakčev najgloblji prijatelj Miran Jarc, samo še poglobila Jakčev izrazito etični in odgovorni odnos do umetnosti in življenja ter odpor do zatiralcev kakor tudi do sleherne človeške grdobije. Hkrati je v njem samo še izostrila zavest o nezanesljivosti sveta, ki se ji je z leti pridružila še zavest o človeški minljivosti, tako da umetnik ob svojih bogatih izkušnjah danes v umetnosti tudi vse pogostejše pesniško meditira. Vendar pa je v svojem vedno živem delovnem zanosu v bistvu še vedno optimist, saj je tak že po svoji naravi. Verjame v smisel življenja in umetnosti ter hkrati iz očetovske skrbi za mlajše generacije, kot je mogoče zaslediti ob številnih srečanjih z njim, neprenehoma bdi nad našo skupno usodo, ne guje in z velikim osebnim žarom posreduje izročilo narodnoosvobodilnega boja, z vso gorečnostjo, v zasebnih pogovorih in javno, pozdravlja politična prizadevanja za mir in živahno sodeluje v utripu vsega našega dinamičnega življenja. Take skladno zaokrožene osebnosti pa so med nami redke, in zato toliko bolj dragocene.

Milček Komelj

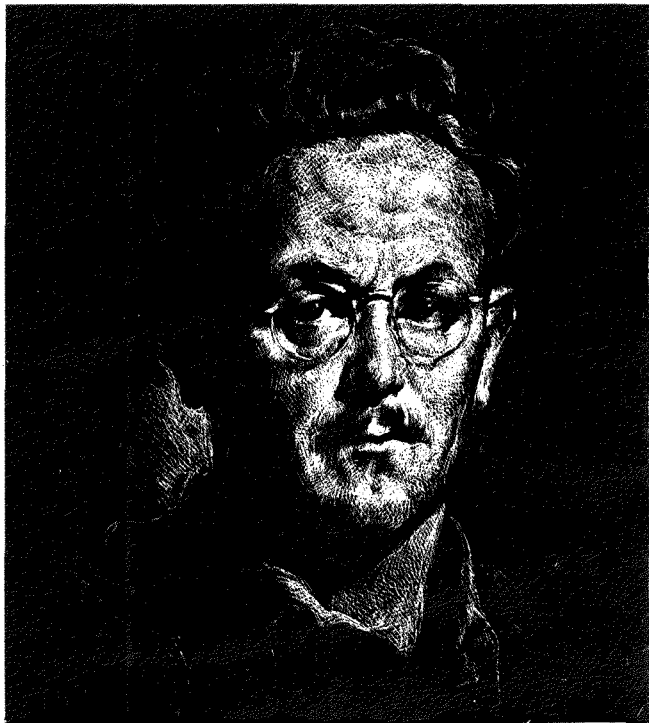

AVTOPORTRET, Paka, 27. V. 1944 (Božidar Jakac: »Avtoportret je časovni obračun s samim seboj. Ker sem jih v življenju precej delal, sem to storil tudi ob raznih priložnostih kot partizan. V sevniški zidnici sem v skodeli črne kave zagledal svoj obraz, obsijan od jutranjega sonca, in ga narisal. To jedkanico sem delal v prijazni belokranjski vasi Paki, v prijetni kmečki izbi in pri srčno dobrih ljudeh. Občutek imam, da je to eden mojih najbolj dognanih portretov, tudi psihološko ustrezajoč temu vojnemu času. Vsaj občutek imam tak.«)

ampak tudi spomenik, in prav zato se je izkazal zanj njegov dotedanji ustvarjalni način, ki je govoril z vsakomur razumljivim realističnim jezikom, a je bil vendar izrazito čustveno izpoveden, tudi izrazito primeren.

Jakac je prišel k partizanom že kot ugleden in izoblikovan umetnik, ki je imel svoja »viharniška« ustvarjalna leta že za sabo. V dvajsetih letih, ko ga štejejo med ekspresioniste, je bil docela opojen z umetnostjo, izraznimi možnostmi grafičnih tehnik, hkrati pa je s svojo izjemno občutljivostjo za življenje v sočloveka dokumentiral tudi du-

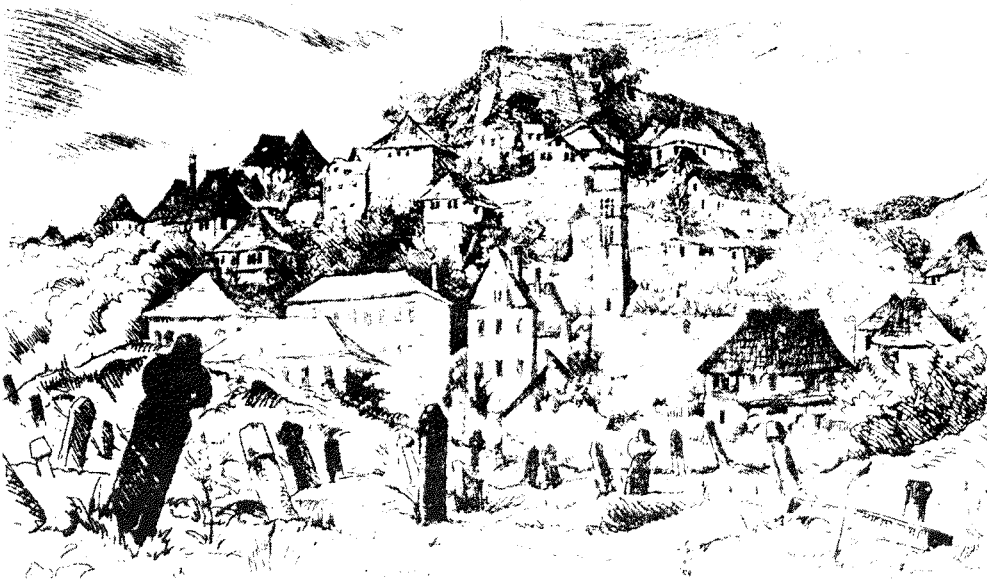
globlji duhovni pričevalnosti. Že iz samega tega dejstva je bolj kot iz besed viden umetnikov značilni humanizem, ki smo ga poudarili na začetku. Druga temeljna značilnost Jakčeve umetnosti poleg nakazane čustvene težnje je prav tako že omenjena dokumentarnost. Zdi se, kot da se obe težnji v njegovi umetnosti dobesedno izpodrivata in si podajata roke, in zato lahko rečemo, da ni imel sreče le Jakac, da mu je bilo dano udeležiti se prelomnih zgodovinskih dogodkov, ampak da je imel srečo tudi narodnoosvobodilni boj, da je imel Jakca, umetnika in dokumentarista ter

EDVARD KARDELJ-KRISTOF, Rog, 16. septembra 1944 (Božidar Jakac: »Srečal sem ga takoj po prihodu k partizanom in sem ga med prvimi portretiral v večjem formatu. Toplo in pristrčno je bilo srečanje z njim in taki odnosi so ostali tudi ves čas partizanstva. Njegovo knjigo »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« sem takoj ob izidu kupil, vendar sem jo moral ob preiskavah stanovanja v Ljubljani izročiti plamenu. Risal in skiciral sem ga večkrat, ob zasedanjih in konferencah ter na proslavah. Gravuro na cinkovo ploščo sem delal na Bazi 20 na Rogu. Eno sem začel, a ne dokončal zunaj na skalah, drugo pa sem izdelal v baraki ob sveči.«)

KURIR JANEŽEK, Dragatuš, 21. aprila 1944 (Božidar Jakac: »Janez Osvald je bil lep slovenski mladenič, poln življenja in predanosti stvari osvobodilnega boja. Poleg upodobitve v visoki jedkanici sem ga v Dragatušu tudi narisal. Doma je bil z Zlatega polja in je padel dva dni pred koncem vojne. Ob desetletnici ustanovitve OF sem njegovo in komandanta Staneta visoko jedkanico porabil za znamke, ki so jih tiskali v Ljudski pravici v Ljubljani. Njegova mati je šele mnogo let pozneje zvedela, da je na znamkah natisnjena sinova slika.«)

**JAJCE, 1946 (iz
mape »Po sledih
4. in 5. ofen-
zive«)**

**TALCI, 1948, (iz
mape »Štirinaj-
sta divizija«)**

ŠTIRINAJSTA
DIVIZIJA V
SNEŽNEM VI-
HARJU, 1944

BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BE

**»DNEVNIK« VLADIMIRJA DEDI-
JERJA V STO TISOČ IZVODIH** – Zagrebško založniško podjetje Spekter je uvrstilo v svoj izdajateljski načrt za leto 1980 objavo četrte izdaje Dnevnika Vladimirja Dedijerja, ki bo tiskan v sto tisoč izvodih. Izšel naj bi v srbohrvatskem, makedonskem in slovenskem jeziku. Kakor je povedal avtor sam, bo ta kronika revolucije dopolnjena z vrsto fotografij, dokumentov, reprodukcij umetniških del. Kaže, da bo Dedijerjev Dnevnik preveden tudi v nekaj tujih jezikov.

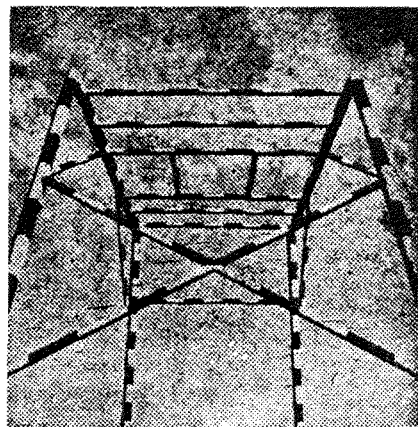
PAVLA KERNJAKA NI VEČ – Decembra lani je v Celovcu umrl pevec slovenske Koroške, ljudski skladatelj, harmonist in pevovodja Pavle Kernjak. Umolknil je pevec, »Mojcejev«, »Katrač«, »Rož, Podjuna, Zila« in druge njegove pesmi pa bodo živele, dokler bo živel slovenski rod, onkraj in tostran Karavank.

OBISK KADINJAČE – Od otvoritve spomenika na Kadinjači, septembra, do konca novembra lani je ta zgodovinski kraj obiskalo več kot 52.000 ljudi z vseh koncev naše domovine. Obitki na Kadinjači in trpljenju Delavskega bataljona obiskovalcem največkrat govori Nikola Kotlajič, predsednik ZZZB NOV Titove Učije.

SLOVENSKA PARTIZANSKA GRAFIKA V NOVEM SADU – Konec lanskega leta je bila v muzeju socialistične revolucije Vojvodine v Novem Sadu razstava slovenske partizanske

grafike in risbe. Razstavljena so bila dela Alenke Gerlovič, Vita Globočnika, Božidarja Jakca, Vlada Jordana, Doreta Klemenčiča-Maja, Janeza Lajevca, Lojzeta Lavriča, Franca Miheliča, Nikolaja Pirnata, Ivana Seljaka-Čopića, Franceta Slane, Iva Šubica ter bratov Draga in Nandeta Vidmarja.

RAZSTAVA »VOJAKI LIKOVNI USTVARJALCI 1979« – Ob dnevu armade je bila v Domu JLA v Beogradu odprta štirinajsta razstava likovnih ustvarjalcev, ki v tem trenutku služijo vojaški rok. Letos je razstavljalo enajst avtorjev. Sama razstava pa je, kot je zapisano v razstavnem katalogu, »vzpodbuda mladim ustvarjalcem v vojski za beleženje likovnega dnevnika, trenutkov, ko so se družili z armado, kar daje hkrati možnost iskanja in poglobljanja lastnega izraza.«

**Eno od nagrajenih del: Branko
Martinović, Ovira**

BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BE

PARTIZANSKA LJUDSKA PESEM PARTIZANSKA LJUDSKA

BEG IZ AUSCHWITZA

*Noč temačna
je spustila svoja krila mračna
na Auschwitz, taborišče smrti.*

*Izmučena telesa
kot usahnjena drevesa
dremajo v tej krsti.*

*Toda vsi ne spijo.
Šest tovarišev se zbere
na pomenek tajni.*

*In Ivan dè: »Tovariši!
Zbežali bomo te noči,
sicer bomo jutri mrtvi.*

*Izdani vsi smo,
ne smemo čakati, da se zdani
jaz vem za tajni izhod,
skoz taboriščni odvodni kanal,
ki dolg, smrdljiv je, toda žal,
od tod druge ni poti!«*

*In Ivan gre naprej,
mi vsi za njim v to temno noč
glej, že na mestu smo, kjer je vhod.*

*Ploščo odpre Ivan,
in splazi se v cev, že leze dalje
v nagnusno goščo kanala.*

Mi vsi za njim –
kar po štirih lezemo za njim,
kot krti skoz podzemeljski objem
kanala, ki je ozek in dolg vse vzdolž
greznice opolzke, kakor polž
se plazimo in strah nas grozne je te-
mine.

»Ivan,« ali nas čuješ?« –
»Strašno je v tem blatu, kam nas pe-
lješ,
ali pridemo kdaj ven?«

»Marija!« – »Kaj me sprašuješ?«
 »Moramo iz pekla! – Ali ne veruješ?«
 »Kanal sleherni pride nekam ven.«

OPOMBA: To pesem je zapisal Tone Berlot, po pripovedovanju partizanke Marije iz Novega mesta. Zanimiva zgodba, kako je šest naših ljudi pred smrtjo zbežalo iz Auschwitza skozi odvodni kanal na prostost na območje Karavank, ga je navdušila. Zgodba je bila pripovedovana v prozi, Berlot jo je spremenil v vezano besedo, zdaj jo nekoliko popravljeno objavljamo. Ne vemo, koliko ima zgodba zgodovinsko resničnost.

(Ureja: Črtomir Šinkovec)

Počasi rinemo naprej...
Kar groza me jemisliti nazaj...
strahoten gnus, smrad, tesna ožina –
še skrčit se ne moreš
v tesni cevi, ko se plaziš
po smrdljivi gošči na prostost.

*Nikoli konec ni cevi...
Počasi teče čas kot sama večnost,
da me je strah in se bojim,
kako se bo vse to končalo,
če v grezno jamo vodi ta kanal?!*

*A ne, ne! usodi ni do smrti –
dva kolimetra od Auschwitza stran
prijazna razprostira se dolina,
v dolini tej je log
in skozi log veselo žubori potok,
a naokrog mrtva tišina.*

*V tišini tej
v sivini mrki jutranje meglè,
v kanala odprtini radost zaživi.*

*Skoz ustje utesnjene cevi,
najprej se brozga ven cedi
potem pa človek oživi:*

»Oj! – Svoboda zlata!« –
in šestkrat zaporedoma
v potoček zleze šest teles.

*Čarobna sila!
kot da jih zemlja je rodila —
iz pekla do nebes.*

*Najprej se operemo, potem naprej
iz gozda v gozd do naših mej,
dva meseca blodimo,
in ko obrise naše stare znanke
zazremo ob obzorju Karavanke,
vsi se srečni počutimo.*

*Na rodnih tleh smo spet –
in ker sovrag je tisočkrat preklet,
ostali smo na naših tleh kot partizani.*

*V gorah se bije boj –
Naš Ivan pade. Pridruži kot heroj
se mnogim v grobovih.*

PARTIZANSKA LJUDSKA PESEM PARTIZANSKA LJUDSKA

Drobtinice s popotovanja od Titograda do Bara

Preteklost v senci betonskih velikanov

Do konca leta pod streho vsi, ki jih je potres pregнал izpod rodnega krova.

Prvo srečanje s črnogorsko stvarnostjo je bilo pravzaprav precej posrečeno: s svojimi centimetri se nikakor ne morem uvrščati med majhne ljudi, na prste pa sem vendarle moral stopiti pred javnim telefonom v avli titograjske glavne pošte na Ulici svobode v neposredni bližini trga Ivana Milutinovića, torej v samem centru črnogorskega glavnega mesta, če sem hotel zavrteti številčnico. Še hujše težave je imela žena, oblečena v narodno nošo, ki je prišla tik za menoj. Še vedno na prstih sem znova zavrtel številčnico in ji potisnil slušalko v roke. Prvi vtis je vendarle prvi vtis, nikakor pa se pozneje, ko sem se vtopil v vrvežu Ulice svobode, nisem mogel znebiti občutka, da so Titograščani nekoliko pretiravali z nekako ustaljenim mnenjem, da so Črnogorci pač veliki ljudje.

Tudi sicer je Titograd mesto, ki rado postreže s presenečenji, med katerimi je vsekar na prvem mestu, zlasti za nas, Slovence, dejstvo, da je Morača, reka, ki teče skozi Titograd, na moč čista, skorajda zelenkasto prozorna, »krasna si bistra hči planin«, se utrne človeku ob tej nenavadnosti, in da tej nepredvidljivosti tesno ob boku koraka tudi rečica Ribnica, nad katero kraljuje ob samem izlivu v Moračo Nemanjićgrad. O tem, kako je to uspelo prebivalcem črnogorskega glavnega mesta, nisem premišljeval, saj je navsezadnje tudi vseeno, važen je končni učinek.

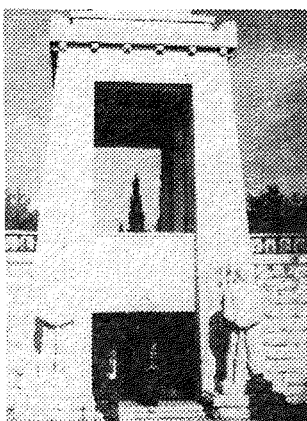
Presenečenje zase je tudi impozanten spomenik padlim v zadnji vojni, 6780 borcem in voditeljem partizanskih enot, 7479 »sinovom in hčeram Črne gore, ki so jih ubili fašistični okupatorji in domači izdajalci,« kot piše na belem kamnu umetnine, ki ji je vdihnil življenje Drago Djurović skupaj z arhitektom Aleksandrom Djokićem, kjer počiva tudi nekaj manj kot petdeset narodnih herojev. Čeprav grobnice na Gorici nihče od Titograščanov ne imenuje »grobnice narodnih herojev«, bo najbrž le držalo, da je to gotovo edini kraj v Jugoslaviji, kjer so položili k zadnjemu počitku toliko junakov boja.

Pod mogočno kupolo, ki jo nosijo vitki stebri, in kjer leži velika plošča z napisom Padlemu partizanu, človek ne hote obstane, umaknejo se misli, kakršne običajno rojijo po glavi, ne gnev in spoštovanje, pač pa žalost zapolni vse to: nekdo si je pač,

recimo z nekoliko blago besedo, iz mladeniške objestnosti privoščil, da je svoj obisk pri padlih junakih ovekočil z mastnimi, črnimi črkami na belini sten pod kupolo, da je popackal sebe, svojo čast... Tiste okorne, mastne črke neznančevega imena so se nadvse neprijetno zajedle v najino počutje in Branko Bulatović je postajal vse bolj redkobeseden. Kar nekako težko so obležale na teh kamnitih tleh, med borovci, ki so jih posadili po vojni in kamor Titograščani vse raje zahajajo. Gorica odpira črnogorsko glavno mesto na vse strani, vse tja do Kamenika, kjer živi plemo Piperi pa do Lukavice in spet na drugo stran do Skadrskega jezera s svojimi ljubimi račkami, ki bredejo med ločjem.

Titograd je čisto mesto, staro se nenehno umika novemu, le okoli Sahatkule se še stiska stara Podgorica, pa pod Nemanjićgradom, ki je, kdo ve zakaj, nekoliko preveč zapuščen in v pravem nasprotju z naravnost dominatno, čeprav povsem preprosto urejenim nabrežjem Morače, ki privablja Titograščane nekako tako kot obrežje Ljubljane s svojim Tromostovjem. Ing. arhitekt Vasilije Knežević je uspel obali Morače vdihniti pečat preprostosti in estetsko vabljive kopije prvobitnosti narave, ki se nenavadno sklada z novozgrajenim hotelom Podgorica na nasprotni strani reke, povsem prislonejnim na obrežju, da ga v večernem mraku skorajda ne vidiš, tako zelo se je zliil z reko in njeno okolico. Takšna simbioza arhitekture z naravo pa se Titograščanom gotovo ni posrečila pri njihovih sedanjih novogradnjah, kjer kot v mnogih naših mestih, prevladujejo betonski kolosi, čeprav je v kotlini prostora dovolj vsaj še za dvajset let. Branko Bulatović je to moral priznati, čeprav mu je priznanje vendarle šlo nekako težko iz ust. Podobno je pomislil in tudi izrekel bivši beograjski predsednik mestne skupščine Branko Pešić ob nekem obisku, ko je izrazil dvom v upravičenost gradnje v višino, če tega seveda ne zahteva prostorska stiska, ki jo jugoslovansko glavno mesto pozna že dolgo, nikakor pa ne Titograd.

Sicer pa urbanistične zagate (ki jih ne bi bilo treba, dokaz za to je gotovo tudi sposobnost arhitektov, kot so Knežević in drugi) niso edi-

Zadnje počivališče padlih junakov Črne gore na Gorici nad Titogradom

na reč, ki pekli Titograščane. Verjeli ali ne verjeli, toda črnogorsko glavno mesto nima ene same borčevske ambulate, da ne govorimo o krajih, kamor še človek težko pride, kaj šele avtomobil. Če boste iskali Njegošev Gorski venec, ga boste v na redko posejanih knjigarnah težko našli, vsekakor pa mnogo prej njegov spomenik v mestnem parku, ki je prav kot mesto zelo prijeten in čist, naslanjajoč se na Moračo in Ribnico. Težave boste imeli tudi s prenočiščem: mesto ima le dva hotela, Črno goro in Podgorico in nekaj motelov, ki pa so že izven mestnega naselja.

Neskončno ravnino, ki jo zadnja leta pogozdujejo z borovci, seka železnica proti Baru. Družbo ji delajo Morača in nekaj industrijskih obratov pa kaj malo hiš, ki so razmetane po planjavi brez kakšnega posebnega reda vse do Skadrskega jezera, do Virpazarja in nekaj manjših vasic, prislonejnih ob pobočju, ki se strmo spuščajo v vodovje, v katerem se nagajivo prevračajo račke, ti nadvse ljubi gostje ločja. Tudi sicer je Skadrsko jezero skorajda deviško v primerjavi z jezeri drugod in podobno je tudi z zaselki. Nekoliko odstopa le Virpazar s svojim impozantnim spomenikom vstaji črnogorskega ljudstva 13. julija 1941. Branko Bulatović me je opozoril na pripetljaj okoli datuma, ne spomenika. Prva partizanska puška oziroma prvi spopad s sovražnikom sta res dobila domovinsko pravico v Virpazarju, toda domačini, ti spodaj in oni zgoraj, plemo Plamenci in drugi so si zaradi tega v laseh. Na isti dan so se skorajda na istem kraju spopadli s sovražnikom, toda eni dopoldne, drugi pa popoldne.

Virpazar: spomenik vstaji, spomin na 13. julij 1941

Sporen torej ni datum, le ura.

Med virpazarskimi hišami so se v tistih novembrskih dneh še šopirili šotori. Danes jih brčkone ni več, toda za pest široke špranje v hišah dovolj zgovorno opozarjajo. Velika Orlandić, sestra znane črnogorskega narodnega heroja Blaža Jošova Orlandića, ki je padel 7. junija 1943 v vasi Godinje, nemočno govori o popotresnih težavah. Do novega leta bo brčkone že v Baru, v novih blokih, toda tja je ne mika. Rada bi ostala tukaj, obenem s sliko brata Blaža, njegovo spomenico in ordenom narodnega heroja. O vsem tem Velika govori resnobno, s kančkom žalosti, pa z veliko ponosa. Brat ji je bil in bo ostal vzor. In Blaž Jošov Orlandić je lahko vzor. Išče, brska po zmešnjavi, ki ji raste čez glavo, rada bi našla Blaževu pismo, njegove knjige. Potem se spomni, da je nekemu posodila. Da ni vrnil, se grenko zresni. Na vsak način hoče skuhati kavico, poklepetati o Blažu, o zevajočih razpokah v spalnici, kjer od potresa naprej ni moč prebiti. Posteljina, zložena na kup, pohištvo, potisnjeno ob steno, ki ji je bilo prizanešeno, vse to čaka, da se Velika odloči: ali v Bar ali poslušati zavijanje burje skozi razpoke. Hiša je označena z rdečo barvo. Rušenje torej. Če se zapodi po virpazarski cesti avtobus ali težji kamion, se iz špranj vsuje drobir, kamenčki padajo po zloženi posteljnini.

V Baru so marljivo gradili, vendar le bloke. Zasebnih hiš nisem opazil. Ob klepetu v pisarni občinskega odbora zveze združenj borcev, ki se stiska skupaj s socialistično zvezo, zvezo komunistov in sindikatov sem naletel na

kaj zanimivo in nenavadno procesijo. Kje dobimo posojila, koliko, kdaj, so nenehno vpraševali borci, ki se jih tisto sončno dopoldne ni manjkalo. Pojdite na SIS, ki ima to na skrbi. In očanci, pokriti s črnimi kapami pod rdečim obokom, so se odpravili iskat ta odrešujoči SIS...

V Baru pa tudi drugod vedo, da bo prejkone težko rešiti s posojilom 350.000 dinarjev (to je največ) večino problemov za tiste, katerih hiše so porušene. Tudi sredstev ni na voljo. Cene divjajo. Dnevnice, nekvalificiranih delavcev, ki se ubadajo s popotresno gradnjo, veljajo od 700 do 1000 dinarjev. Zaradi posebnih okoliščin je položaj v odročnih predelih še težji. Toda vseeno so se našli »dušebrižniki«, ki za mesečno najemnino v vikendicah, za dve sobici zahtevajo okoli 3000 dinarjev. Kljub vsemu so v Črnogorskem primorju optimisti, ne glede na poplavo, ki je v že tako težak položaj vrnila nove nemožnosti in vendarle mislijo, da bodo do konca leta vsi pod streho. Naravnost težko je verjeti v to trditve – bilo bi prelepo, so mi rekli kar naravnost nekateri v Baru, toda takrat poplave še ni bilo...

Pozno popoldan, noč je že zagrnila titograjsko prostranost, sem premleval ob kavici v hotelu Podgorica v bližini nedavno zgrajene stavbe centralnega komiteja ZK Črne gore, ki s svojo monumentalnostjo, prav kot hotel sam, naravnost izstopa iz nove soseske, titograjske in barske horizontale, nasprotja in obilje možnosti v nenehnem spopadu z nemožnostmi. Očitno je postalo, da pri tem nisem bil osamljen, ko se je za stolček približal k meni hkrati s kadečo kavico Gerhard Schmidler, tako se je predstavil, in ki menda pozna Črno goro in Titograd prav tako dobro kot Jugoslavijo. Možakar iz nekega manjšega kraja v pokrajini Schleswig-Holstein, poslovnež prej mlajših kot srednjih let je, kot bi mignil, stresel kup hvalnic na račun Črne gore, toda »tu bi turizem lahko cvetel kot jablana spomladi. Le malo Nemcev, na primer, veste, ve za ta raj. To je raj, slišite. Niti ni daleč od morja, niti do gora. Divja pokrajina, deviško lepa. Poznam Francoze, ki že leta letujejo ob Skadrskem jezeru, čeprav tam še hotela ni, niti motela, spodobne gostilne, tujskih sob. Živijo v šotorih, prikolicah in so srečni. Glejte, koliko ljubkih vasic se sti-

ska ob jezeru, pa vse te drobne račke, ki so prava znamenitost, res je meso nekoliko trdo, pa kaj zato. Ste postali pozorni na divje kanjone, na množico gradov, ki propadajo? Virpazar z okolico je čudovit.«

Ni mi bilo všeč, da me je Schleswig-Holsteinec opozoril na ta, sicer znana dejstva. Žal pa sem moral prejšnji dan pobarati Branka Bulatovića, ki je zaneseno, izredno čustveno navezano govoril o turški utrdbi Lesendro na poti med Titogradom in Virpazarjem, predstražo Njegoševega carstva, ki je bil vladiki trn v peti, čemu tega pomembnega spomenika ne obnove, zakaj prijateljuje v svoji zapuščenosti z Nemanjićgradom nad Ribnico in čemu ostaja Sahatkula le Sahatkula, zgodovinski pojem in komaj kaj več.

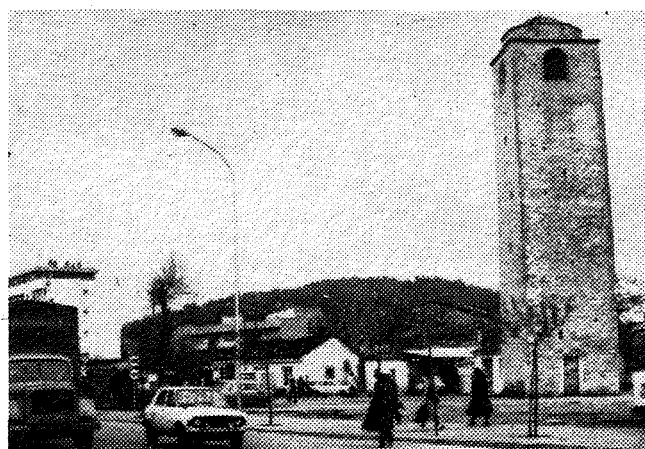
Z Nemcem sva klepetala o marsičem in vse je kazalo, da mu je Jugoslavija močno pri srcu. Navdihu razočaranja je bilo treba pridati kanček optimizma. Spregovorila sva o mlademu medicincu Blažu Jošovu Orlandiću, o potresu, o stiski Črnogorcev. Gerhard je poznal tudi to, poslovna pota so ga pripeljala na Črnogorsko primorje. In lahko sem mu z veseljem, z veseljem za vse Črnogorce, ki jih je potres, samo v barski občini je bilo od devetnajstih zdravstvenih objektov poškodovanih osemnajst in seveda neuporabnih, prisilil, da so morali zapustiti domove, povedal, da so se ne dolgo tega v barskem medicinskem centru, ki nosi ime Velikinega brata Blaža, odločili, da zgrade sodobno bolnico za novim barskim naseljem Topolica-Bjeliši.

Lahko ste ponosni na svojo zgodovino, je dorekel tisto, kar sem ob srečanju z Njegošem mislil tudi sam in tako so se mi pletle hote ali ne hote misli o Lesendru, Nemanjićgradu, Gorici, virpazarskih vasicah, »črnogorskih Benetkah« in misel, da glavno mesto Črne gore nima borčevske ambulante. Gerhardu sem seveda povedal tudi odločitev črnogorskih borcev, da pri odpravljanju posledic potresa ne marajo imeti nikakršnih olajšav, ker so pač borci, pač pa da hočejo biti enakopravno obravnavani z vsemi drugimi. Nemec se je začudil, slišite, je dejal, v svetu, ki ga obvladujejo prioritete, veze in poznanstva, se to kaj čudno sliši. Tudi to je Črna gora!

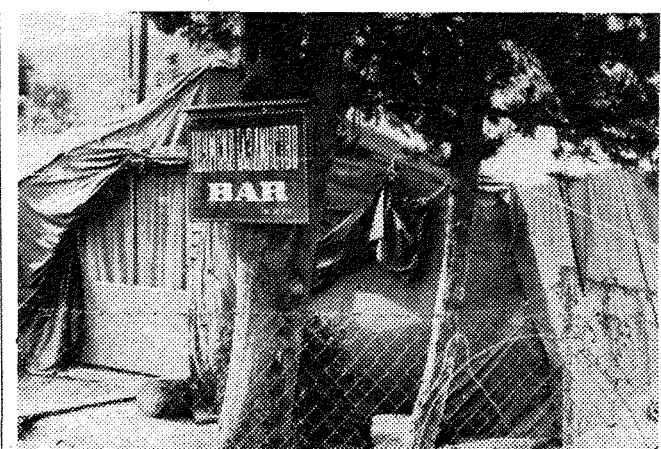
Milenko Strašek

Bar: številni šotori, razsejani po gradbiščih novih blokov so tiste novembrske dni še delali napoto graditeljem.

Sahatkula v Titogradu, obkrožena s skromnimi hišicami je le še spomin na staro Podgorico.

Gozdno gospodarstvo Bar je še do nedavnega gostovalo v malo večjem šotoru.

Knežec pri Rogaški Slatini, domačija Kidričevih

Priprta vrata v senci lipe

Bodo letos na Knežcu praznovali stoletnico rojstva dr. Franceta Kidriča?

Še zadnje besede zanosnega, glasno prepričljivega govora akademika dr. Bratka Krefta, ki se je ves v ognju sklanjal nad železno ograjo stopnišča pred domačijo Kidričevih tistega aprilskega dne v letu 1978, v medenoopojni spomladi, med zastavami in čebļajajočo mladino, polglasnim mrmranjem možakarjev, so se izgubile v vejevju košate lipe pred domačijo Kidričevih na Knežcu. Glasno so odjeknili verzi celjskih gledališčnikov. Možakar s trobento v godbi na pihala je še zadnjič napel lica, da je melodija splavala vse tja do cerkvice sv. Križa, kjer je mladi Boris Kidrič v visokem stolpu koval svoje revolucionarne načrte, in se spustila v gozdove med muževne, napete veje, spomladanske neveste.

Domačija Kidričevih na Knežcu, vsa bela in prenovljena, je bila odprta na stečaj za vse, kakor je že od nekdaj bila Žurmanova domačija odprta za vse, ki jim je študij odpiral vrata v svet, v svet znanosti in umetnosti. Podpisani so bili sporazumi o vzdrževanju in ureja-

danes gotovo ne bi bil vesel, prav gotovo pa tudi ne njegov sin, Boris Kidrič. Časi se spreminjajo in mi z njimi.

Za stenami, zadaj za neprijaznim napisom s tujo besedo, ki je kdo ve s čigavim dovoljenjem zašla na pročelja naših nekdanjih gostiln ter krčm, domuje Roza Tadini, nekdanja partizanka in aktivistka, ženica, ki se še dobro spominja Borisovih dni na Knežcu, in ki rade volje odpre vrata Kidričeve domačije obiskovalcem, kadar pač ni uradnega dne.

Paša za oči

Rozo sem komaj komaj priklical. Pes se je zagnjal z vso močjo, a le tako daleč, kolikor je dovoljevala neizprosna veriga. Z Rozo sva, ko so se odprla vrata in sem stopil v skromno gostilniško sobo, potem dorekla nekaj resnic, ki se jih v Rogaški Slatini pa najbrž še kje, rekel bi, bojijo in jim ne upajo pogledati v obraz, naravnost, odkrito, brez opravičevanja. Kidričevina, sva zakramljala, je danes prav gotovo eden najlepše urejenih tovrstnih spomenikov na Slovenskem, zaključena celota, ki bi je bil vesel sleheren kraj, kamor bi z veseljem učitelji popeljali mladi rod, turistični delavci svoje goste, starši otroke, prijatelje in znance. V treh sobah, na razmeroma skromnem prostoru, je zbranih toliko pričevanj o minulosti, o boju človeka za njegovo neodvisnost, pravico in poštenje, o veliki ustvarjalni moči slovenskega intelektualca, ki je vse svoje življenje podaril znanosti, veri in napredek. Oče in sin, dr. France Kidrič in Boris, sta bili vsekakor izjemni osebnosti. Razstavljene muzealije so za poznavalca pa tudi za obiskovalce izven izrazito strokovne usmerjenosti široka možnost spoznati se z življenjem in delom obeh Kidričev, ki v našem življenju zavzemata pomembno, odločilno mesto, vsak na svojem področju. Smisel obeh razstav dopolnjuje na podstrešnih prostorih še razstava Narodnoosvobodilni boj na Kozjanskem. Za radovedne oči je paše več kot dovolj.

Še več bi jih lahko prišlo

»Zdi se, da je bilo večsih več obiskovalcev, pomirajoče boža Roza Tadini, nekdanja kurirka Sergeja Kraigherja na Kozjanskem, v Obsotelju in na Rogaškem, vnučka, ki nikakor ne more razumeti, da mu pozornost ljubljene osebe uhaja. Saj

prihajajo, ne rečem, a lahko bi še več. Navsezadnje je družba, mi vsi, žrtvovala precej denarja, da je danes Kidričevina na Knežcu dostojen spomenik velikim možema. Zdaj smo na vrsti mi, da približamo spomenik ljudem, da ga odpremo navzven, da naglas povemo, kaj imamo, da smo na to ponosni. Za vse to je potrebna reklama, drugače dandanašnji ne gre, pa naj se sliši še tako čudno. Ljudi je treba seznaniti, jih privedi, če ne drugače, za roko. Reklamne table, redke sicer, so docela neopazne, majhne. Svoje čase, pred prenovitvijo oziroma takrat, ko je bila v domačiji le spominska soba Borisa Kidriča, so na križiščih stale table s sliko domačije. Sedaj so jih podrli, namestili nove, za katere pravijo, da so estetsko privlačnejše, primernejše. Mogoče drži, so pa le neopazne. Marsikdo bi kupil fotografijo domačije. Če bi jo imeli, seveda. Na voljo so fotografije obeh Kidričev, ne pa domačije. Dogovorili smo se, pravzaprav vse delovne organizacije, podpisnice samoupravnega spora-

sti povsod naokoli, le na Knežec ne pljusajo njeni valovi, tja, kjer je najbližje, in kjer je moč veliko videti in še več izvedeti. Reka vedoželjnosti iz šmarske občine, kamor spada tudi Knežec, se zli-va drugam. Kar prav je tako, bi rekli, a vendarle: najprej spoznaj bogastvo domačega praga, potem pokukaj v svet. Kje ste, šolniki?

In tako šmarska otročad potuje naokoli, če že potuje, na Knežec pa prihajajo iz Ljubljane, Maribora, Murske Sobote, Kopra in Celja, tik Kidričeve domačije se ustavlja kurikova pošta, vsi pa, ki zaidejo v ta idiličen kotiček rogaške deželice, čakajo, kdaj bodo vendarle na voljo magnetofonski trakovi s pričevanji, kdaj bo nared to in ono, kar so aprila predlani dorekli moške, ki bi jim naj bila samotna domačija na Knežcu zaupana v skrb.

Domačija pa čaka

Čakamo, čakajo, čaka domačija. In zdi se, da smo se kar preveč navadili čakati, in da imamo v opravičilo za to čakanje

jih izobesilo. Kažipote delajo, žal pa je čakalna doba kar nekam predolga. Tudi razglednice menda delajo, takšne, ki bodo prikazovale tako kraj kot Knežec. Na velikem kažipotu v središču Rogaške Slatine Knežca ni. Res je, da je bil narejen prej, bi pa vendarle lahko ob nje-ga postavili tablo, ki bi mimoidoče opozorila na spomenik. O vsem tem sem govoril na občinski socialistični zvezi...

Alojz Krivec je opozarjal na pomanjkljivosti. Zlil slap besedi na kulturni skupnosti. S prstom pokazal na šole. Dejal naravnost: Svojega ne poznate. Povedal: tu bi se lahko v dveh treh urah naučili več kot v dveh mesecih pouka.

Če nekomu do nečesa ni, je vsako dogovarjanje odveč. V občini imajo propagandni odbor, sestavljen iz predstavnikov sredstev obveščanja v občini: Radia Šmarje pri Jelšah, Steklarja, zdraviliškega glasila Vrelci, Krajana... Do danes se še niso uspeli zbrati. Od otvoritve je skorajda dve leti. Turistični delavci, meni Krivec, se nikakor

sezadnje, ni še tako dolgo, ko smo v en glas zatrjevali, da bomo na Knežcu organizirali tudi različne prireditve. Razstavni panoji bodo zdaj zdaj narejeni...

Nekdanji partizan jurišnega bataljona enaintridesete divizije, Alojz Krivec, se bori še naprej, še bolje, rad bi se boril...

Šmarski mlini meljejo počasi

Obnašamo se kot otroci. Nič več in nič manj, le da do tega nimamo nikakršne pravice. Dobimo igračko, se vrtimo okoli nje, pa kaj kmalu pozabimo nanjo. V laški občini se na moč trudijo, da bi vendarle že uredili dom Antona Aškerca v Globokem. Nič kaj jim ne gre od rok. Dokončno smo uredili dolino Titovega otroštva. Turistični delavci so optimistično, zagnano in krepko resno začrtali kozjansko turistično pot. Ob dolgi črti, ki se vleče ob Bistrici in Sotli, je tudi Knežec. Vse to pač več ali manj spi spanje pravičnega in nihče se ne čuti krivega, ko turizem postaja del življenja obsoteljske-

Alojz Krivec

nju domačije, do ponosne in trdne kmečke hiše na holmcu so speljali ozko, belo cesto, veliki načrti so se bohotili v razglatih glavah: slovenski narod je postal s tistim aprilskim dnem bogatejši za še en spomenik svojim slavnim sinovom.

Osamljena domačija

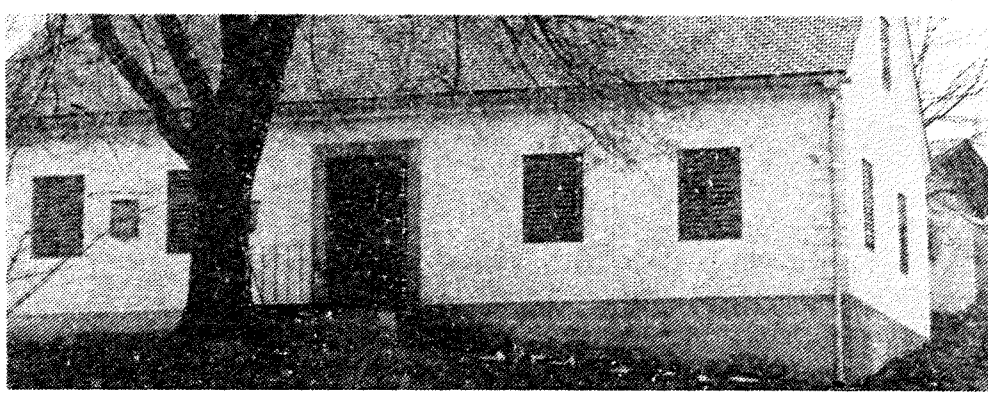
Kalne lužice so se iz ribezovega nasada stekale v kotanjasto cesto ob gozdu, ki vodi do Kidričevine na Knežcu. V deževnem in povsem neprijaznem dopoldnevu je bila domačija osamel, vrata zaprta, vlažna motnost je prekrivala spominsko ploščo tik vrat, nedaleč v stran, pod kozolcem sosednje domačije je bevska pes, edino živo bitje daleč naokoli. Iz sivine zimskega neba je pršlo v nedogled.

Kot trska v oko je zbledel napis na sosednji hiši: Bife, so oznanjale črke, ki jih veliki literarni zgodovinar dr. France Kidrič

zuma o vzdrževanju in urejanju spomenika, da bomo asfaltrali cesto do Knežca. Luknje so čedalje večje, o asfaltu pa ni ne sluha ne duha. Rekli smo tudi, da bodo prišle na vrsto še sanitarije pa parkirni prostor...

Roza je na Kidričevino navezana, sosedje so ji bili in so še, čeprav danes le v spominih. Naštevaj, kdo vse prihaja. Najprej zdraviliški gostje. Na izlet, neorganizirano, brez večje naravnosti kakor pač kdo. Hotel Atomske toplice je lani v sezoni iz Podčetrčka vsak petek redno pripeljal na Knežec manjši avtobus gostov. Zelo vzpodbudno. Vsi so bili zadovoljni, zatrjuje krčmarica Roza. Iz Rogaške, poleg gostov prihajajo otroci, drugi le malo. Kot da Kidričevina ne bi bila del njih, njihove zgodovine, njihovega ponosa. Bržkone je Knežec preblizu... Tudi šolski otroci stoje ob strani. Reke, neustavljiva in široka, mladostno razburkana, se zli-va v rokave radovedno-

kup izgovorov, ki ne zaležejo za en sam resnejši poudarek, kaj šele stavek. V Rogaški Slatini mislijo nekateri, da je spominski dom prerediti odprti, da pa bi to spremenili, jim zmanjka moči.

Alojz Krivec, predsednik krajevnega odbora zveze borcev in varuh Kidričevine ni zadovoljen, še manj pa s tistim, kar govore v Rogaški Slatini, saj se mu zdi, da je eno govoriti, drugo pa storiti.

»Vesel sem pobude Atomskih toplic, vesel sem vsega, kar naredimo za Knežec, toda naredili smo premalo. Knežec so nam uredili, nimamo kaj čakati, mečkati, preudarjati, premišljevat, se dogovarjati. Ne smemo biti zadovoljni s tem, pravi razgreto, da prihajajo na Knežec le gosti iz zdravilišča. Tudi z zdraviliščem ne najdemo skupnega jezika. Nihče ne naredi nič, da bi povečali obisk. Imamo lepake, ki opozarjajo na domačijo Kidričevih, a se zdi, da je zdravilišče kar nekam za malo, da bi

ne zavedajo pomembnosti Knežca, turistična ponudba je še vedno vse preveč toga, enostranska. Kot da se sramujemo pokazati našo zgodovino? Smo leni ali je posredi še kaj drugega?

»Direktor zdravilišča, Lojze Libnik, je obljubil, da bo Knežec dobil svoje mesto v novem prospektu, »je z malim zadovoljen Alojz Krivec. To je že nekaj. Vendar: Knežec je bil že prej pa kljub temu ni zašel v prospekt tega gotovo enega najpomembnejših zdraviliških krajev v Sloveniji.

Rešitev moramo najti

»Morali bomo najti rešitev, ki bo vodila k uspehu. Letos mineva sto let od rojstva Borisovega očeta. To je nedvomno priložnost, da potegnemo voz iz grape. Slovenska akademija znanosti in umetnosti je že pred časoma dala idejo, da bi obletnico praznovali skupaj s Prešernovim dnem. Nav-

ga in kozjanskega človeka. Nikomur ne pade na pamet, da je zdaj vrsta na njih, da le jabolko pade samo z drevesa pa še tisto ne vedno. Polna usta besedi o turizmu kot gospodarstvu panogi, ko bo čez čas dajala kruh šmarskemu občanu. Šmarski mlini meljejo počasi.

Morda nam bo kdo očital, da gledamo vse skozi prizmo denarja, pa ni tako. Predvsem boli, da smo že nekajkrat dokazali, kako neznansko počasi znamo biti in trpko nepozorni do lastne zgodovine, do zgodovine ljudi, ki jo drugod znajo izkoristiti v povsem banalnem smislu, nevrednem velikih mož in velikih dejanj. Človek težko verjame, da je tako neumljivo hudo narediti tisto osnovno, kar naj človeka pripele do nekega kulturno-zgodovinskega spomenika.

Knežec je med nami, pa ga ne poznamo, ker smo vedno bolj navajeni - čakati?!

Milenko Strašek

PRAZNOVANJE

ZAGORJE OB SAVI

Naša dolžnost je, da se 22. december razvije v pomembno manifestacijo vseh pripadnikov splošnega ljudskega odpora, to pa so tako delavci v združenem delu, krajski in krajevni skupnosti kot tudi mladina in pionirji v šolah in raznih društvih. Za vse občane smo organizirali tekmovanja v streljanju.

Skozi ves mesec december so se v občini, tako po šolah, delovnih organizacijah, kot tudi krajevnih skupnostih, vrstile razne proslave, ki so bile posvečene prazniku JLA. Na teh proslavah so bila izrečena tudi številna priznanja občanom za prizadevno delo na področju SLO.

V nekaterih KS so proslave ob 22. decembru popestrili tudi s prikazovanjem filmov z vojaško tematiko, s tematiko obrambnih priprav in podobno. V Delavskem domu, ki v naši občini predstavlja center kulturnega življenja in udejstvovanja, je bil filmski spored v tednu pred praznikom posvečen predvsem dnevu JLA.

Poleg krožkov obrambne vzgoje smo organizirali obiske starešin po šolah, ki so se jih udeležili v glavnem starešine stalne sestave OŠTO. V nekaterih oddelkih šol so te obiske združili s kratkimi proslavami v počastitev praznika JLA, drugje pa so se odločili za predavanja o pomenu praznika in za razgovore z učenci.

V počastitev praznovanja in ob zaključku letne vzgoje enot in štabov je OŠTO pripravil posvet o vzgoji v letu 1979.

Nekateri posamezniki so prejeli pohvale komandantov TO SES Zahodnoštajerske pokrajine in OŠTO. Naši predstavniki so na republiški skupščini prejeli prehodni pokal kot priznanje za najboljšo enoto v SRS.

Tudi letos je OŠTO organiziral z mladinci – najboljšimi učenci obrambne vzgoje v šolah CSS in seveda učenci osmih razredov osnovnih šol sprejem pri komandantu TO občine.

Na dan pred praznikom je bila slavnostna seja Sveta za LOVDS občine, razširjena z delavci Oddelka za ljudsko obrambo in stalne sestave OŠTO. Na tej seji so podelili spominske značke za delo z mladino na področju SLO.

Osrednja prireditev v občini pa je bila prav gotovo slavnostna akademija za predvečer praznika.

JANEZ GROBOLJŠEK

MURSKA SOBOTA

Občinska konferenca Zveze vojaških rezervnih starešin Murska Sobota se je ob dnevu oboroženih sil SFRJ spomnila svojih najzaslužnejših članov. Tako je v četrtek, 20. decembra, predsednik občinske organizacije ZRVS pripravil sprejem za poštrevovalne in vsestransko aktivne članke ter jim podelil priznanja.

Občinska konferenca ZRVS in krajevne organizacije SZDL Murska Sobota so na predvečer praznika pripravili svečano akademijo v murskosoboški dvorani kina Park.

Na dan oboroženih sil je bil v vojašnici garnizona v Murski Soboti sprejem, ki sta ga pripravila komandant garnizona JLA in komandant občinskega štaba teritorialne obrambe občine Murska Sobota. Poleg pripadnikov JLA so se sprejema udeležili tudi najbolj zaslužni pripadniki TO, mladi ter predstavniki družbenopolitičnih organizacij. Po uvodnem pozdravu so prebrali povelja o priznanjih in nagradah pripadnikom JLA ter podelili odlikovanja predsednika republike in vrhovnega komandanta oboroženih sil SFRJ tovariša Tita. Prebrali so tudi napredovanja v višji vojaški čin. Po krajšem kulturnem programu so si ogledali razstavo o razvoju oboroženih sil v SFRJ od leta 1941 do danes.

FILIP MATKO

RADOVLJICA

Slovesnost ob odkritju doprsnega kipa narodnega heroja Antona Dežmana-Tončka

V okviru praznovanja dneva JLA in ljudske obrambe je bila v vojašnici v Radovljici velika slovesnost. Vojašnico so poimenovali po narodnem heroju Antonu Dežmanu-Tončku in odkrili njegov doprni kip, delo jeseniškega umetnika Jaka Torkarja.

Narodni heroj Anton Dežman-Tonček, prvoborec, udeleženec legendarne dražske bitke in general JLA, je bil doma iz Lesc. Med saborci in občani je bil zelo priljubljen in cenjen.

JORDAN BLAŽEVIČ

KRANJ

V kranjski občini so bile ob dnevu JLA številne slovesnosti, srečanja in tekmovanja.

Največja in osrednja že tradicionalna vsakoletna proslava je bila v vojašnici. Tudi letos je že tretjič planinska enota, ki nadaljuje tradicijo slavne Prešernove brigade pod poveljstvom Momčila Marjanca, prejela prehodno zastavo za najboljšo enoto v ljubljanskem armadnem območju.

Na svečanosti so podelili preko štirideset republiških in občinskih priznanj posameznikom in organizacijam. Štirinajst učencev višjih razredov osnovne šole iz kranjske občine, ki so pisali spise o naši armadi, je prejelo knjižne nagrade.

Od tekmovanj velja omeniti uspešno izvedeno strelsko tekmovanje, ki je bilo že petič zapored, in postaja tudi družbenopolitična manifestacija. Pomerilo se je 19 ekip v streljanju s polavtomatsko vojaško puško.

VIKTOR BALAZIČ

Delavci kranjskih DO so z uspešnim streljanjem počastili dan JLA

PRIMORSKA

Po vsej primorski so bile ob dnevu JLA številne slovesnosti in srečanja prebivalcev z vojniki. Tako je bilo v Vipavi, Ajdovščini, Braniku, Šempasu, Mirnu, Šempetru, Ajševci, Novi Gorici, Kanalu, Solkanu, na Kojškem v Brdih, Bukovici, Dornberku, Bovcu, Tolminu, Idriji in še v številnih drugih krajih, kjer delujejo enote JLA, TO in organizacije ZRVS. Na posebnih sprejemih so podelili priznanja, plakete in odlikovanja najbolj zaslužnim vojaškim starešinam in drugim.

Na sprejemu, ki ga je organiziral komandant štaba TO Primorske pokrajine polkovnik Ignjac Stibilj v prostorih družbenopolitičnih organizacij v Novi Gorici so podelili odlikovanja, pohvale in priznanja najbolj zaslužnim teritorialcem. Tudi na sprejemu v Park hotelu v Novi Gorici je udeležencem o pomenu in dosežkih v obrambnih pripravah spregovoril predsednik sveta za ljudsko obrambo, varnost in družbeno samozasčito skupščine občine Nova Gorica Jože Sušmelj. Ob tej priložnosti so izročili republiška priznanja za prizadevno delo ter dosežene uspehe v pripravah na splošno ljudsko obrambo.

Poleg tega so podelili odlikovanja, s katerimi je predsednik SFRJ Josip Broz Tito odlikoval rezervne vojaške starešine za zasluge pri uresničevanju nalog neposrednega pomena za narodno obrambo in za izredne uspehe.

V Vipavi je general polkovnik Franc Tavčar-Rok 22. decembra izročil vojno zastavo komandantu tamkajšnje enote, ki goji tradicije Gradnikove brigade, polkovniku Tomislavu Biondiću. Ob tej priložnosti so bili odlikovani, pohvaljeni in povišani številni tovariši iz garnizije Ajdovščina.

Na svečani akademiji v Novi Gorici in Šempetru je govoril upokojeni polkovnik Kamilo Brešan. V kulturnem programu pa so sodelovali vojaki, recitatorji, pevski zbori osnovne šole Milojke Štrukelj iz Nove Gorice in osnovne šole Ivana Roba iz Šempetra, glasbeniki glasbene šole iz Solkana in godba na pihala z Vogerskega.

Predstavniki 40 delovnih organizacij so obiskali vojaške obmejne enote na Goriškem. Šolarji iz Kanala so obiskali vojaške na Kambreškem, Vogrinski in Britofu.

Komandant štaba TO Primorske pokrajine podeljuje knjižno nagrado eni med najboljšimi prostovoljkami TO na Goriškem.

Besedilo in foto: MILE GOJKOVIČ

TIŠINA

Strelska družina Koloman Flisar iz Tišine je pod pokroviteljstvom organizacije ZRVS Tišina organizirala že tradicionalno strelsko tekmovanje z vojaško puško v počastitev dneva JLA. Tekmovanje je bilo 23. decembra na strelišču v Krajini.

Na osnovni šoli v Tišini je strelski krožek pri tamkajšnjem SSD pripravil tekmovanje v streljanju z zračno puško za pionirje in pionirke v počastitev dneva JLA. Tekmovanje se je 21. decembra udeležilo trideset mladih strelcev, ki so dosegli lepe rezultate.

FILIP MATKO

JESENICE

V počastitev Dneva JLA je bila na Jesenicah v gledališču Tone Čufar proslava. Na njej so podelili priznanja občinskega sveta za LO in DSZ ter priznanja pokrajinskega štaba za civilno obrambo Gorenjske. Podpolkovnik Šimunović je v imenu republiškega in pokrajinskega štaba za teritorialno obrambo izročil priznanje enoti za protizračno obrambo Jesenice. Ob tej priložnosti so izročili tudi plakete, republiška in občinska priznanja za posebno prizadevno in uspešno delo v ZRVS.

Ivan Knific, dirigent pihalnega orkestra jeseniških železarjev, se zahvaljuje za poseben aplavz.

BRANKO BLENKUŠ

NOVA GORICA

V vsearmadnem tekmovanju Iščemo najboljšo enoto JLA, ki je bilo posvečeno šestdeset letnici ZKJ, Skoja in revolucionarnih sindikatov, je prvo mesto v obmejnih enotah JLA osvojila že tretjič enota podpolkovnika Sime Karadje iz Nove Gorice. Zmagovalci, ki sicer skrbno varujejo naše državne meje, so dosegli izredne uspehe na področju krepitve bojne pripravljenosti ter moralnopolitične enotnosti. Ocena za taktično borbena pripravljenost je odlična, za pouk in vzgojo pa prav dobra.

Ob tej priložnosti je podpolkovnik Simo Karadja izročil oblikovanja, s katerimi je predsednik SFRJ Josip Broz Tito odlikoval aktivne vojaške starešine za izredne zasluge pri uresničevanju nalog neposrednega pomena za narodno obrambo in za izredne uspehe pri delu in izvajanju vsakdanjih nalog.

Na slovesnosti ob dnevu JLA na Ajševci je polkovnik Silvo Banovac že tretjič izročil prehodno zastavo komandantu najboljših obmejnih enot podpolkovniku Simi Karadiji.

Besedilo in foto: MILE GOJKOVIČ

BELTINCI

V počastitev dneva JLA je bila v krajevni skupnosti Beltinci 20. decembra proslava v tamkajšnji kinodvorani. V sodelovanju s kulturnoumetniškim društvom je proslavo pripravil štab teritorialne obrambe krajevne skupnosti Beltinci.

FILIP MATKO

Utrinek iz Gorenjskega muzeja v Kranju

Nemško divjanje na Gorenjskem

Ob dnevu republike so v Muzeju ljudske revolucije Slovenije odprli razstavo Talci na Gorenjskem, ki jo je pripravil Gorenjski muzej iz Kranja. Razstava je v sliki in s številnimi originalnimi predmeti prikazala divjanje nemškega okupatorja na Gorenjskem v času vojne.

Glavna naloga nemških oblastnikov je bila, da pripravijo čimprejšnjo priključitev okupirane Gorenjske k rajhu. Niso izbirali ne sredstev in ne metod, da bi ta cilj kar najhitreje uresničili. Že pred napadom na Jugoslavijo so izdelali načrte za preseljevanje in ponemčevanje Slovencev na Gorenjskem. Maja 1941 so preuredili v preseljevalno taborišče gimnazijo v Šentvidu in žensko kaznilnico v Begunjah. Begunje so kmalu spremenili v gestapovsko ječo, ki je do maja 1945 simbolizirala nacistično nasilje in strahovlado na Gorenjskem.

Devetindvajsetega julija 1941 je šef civilne uprave Kutschera ustanovil posebno sodišče za sojenje komunistov, ki bi poskušali sabotirati na zasedenem ozemlju. Od 2. avgusta 1941 do 17. aprila 1945 so nacisti morili na Gorenjskem, v 127 skupinah 1270 talcev. Leta 1941 je izubilo življenje 152 talcev, leta 1942 612 talcev, leta 1943 153 talcev, leta 1944 315 talcev in leta 1945 38 talcev.

V prvem obdobju je veljalo pravilo, da so za vsakega padlega okupatorjevega sodelavca ustrelili 5 talcev, za vsakega ubitega Nemca pa 10 talcev. Prvo skupino talcev so ustrelili v Vrbančevi opekarni blizu begunjskih zaporov, nato pa so pričeli streljati talce v bližnji dolini Drage in so jih tam pobijali do 24. maja 1942. Tedaj svojih zločinov niso mogli več prikrivati, in so prenehali streljati in pokopavati talce v Dragi.

Ze avgusta 1941 so pričeli Nemci moriti tudi na krajih, kjer so partizani izvedli sabotažne akcije. Da bi zastrašili prebivalstvo, so Nemci objavljali sezname talcev na plakatih, na katerih so navadno skušali tudi opravičiti oziroma navesti vzroke za njihovo ustrelitev. Talce so v začetku izbirali med jetniki begunjskih zaporov, pozneje, zlasti pa v

Nemci so, za Kamnitnikom v Škofji Loki 9. februarja 1944 ustrelili 50 talcev

letu 1942, so jih polovili v neposredni okolici, kjer je bila izvedena partizanska akcija in jih brez zasliševanja ustrelili.

Prve usmrtitve avgusta 1941 so bile takoj po začetku vstaje v Kamniškem, Jeseniškem in Kranjskem okrožju. Talce so ustrelili samo zaradi tega, ker so bili osumljeni kot komunisti, ali da so sodelovali v pripravah na vstajo. Kljub 50 avgustovskim žrtvam akcije širjenja OF niso zamrle. Po neuspehu v Dražgošah januarja 1942 so Nemci pobili 41 domačinov, vas so požgali, ženske in otroke pa izselili.

Višek nemškega divjanja na Gorenjskem pomeni nemška ofenziva, ki je trajala od julija do septembra 1942. Nemci so ustrelili 330 talcev, samo v enem mesecu so požgali 11 vasi in trupla talcev zmetali v ogenj.

Spomladi 1943 so Nemci spet začeli streljati talce, ker so se spet razcvetele partizanske akcije. Do sredine leta so ustrelili 123 talcev, nato so Nemci prenehali odgovarjati na partizanske akcije s streljanjem talcev in so narodnoosvobodilno gibanje na Gorenjskem poskusili uničiti z notranjim razkrojem.

Toda tudi ta taktika partizanskega gibanja ni uničila, in zato je nacistični bes dosegel svoj drugi vrh v podivjanosti, saj so od decembra 1943 do februarja 1944 ustrelili 242 talcev in dosegli svoj višek za Kamnitnikom v Škofji Loki, ko so jih 9. februarja 1944 ustrelili 50. Po teh grozotah Nemci do konca vojne na Gorenjskem, razen v Radovni, kjer je v gorečih hišah zgorelo 24 domačinov, niso več streljali večjih skupin talcev.

Streljanje talcev ob koncu vojne je bil znak onemoglega besa pred neizbežnim porazom. Še vedno so streljali nedolžno prebivalstvo ob zadnjih ofenzivah na območju Kamniškega okrožja pozimi 1944/45 in na območju desnega brega Save marca 1945.

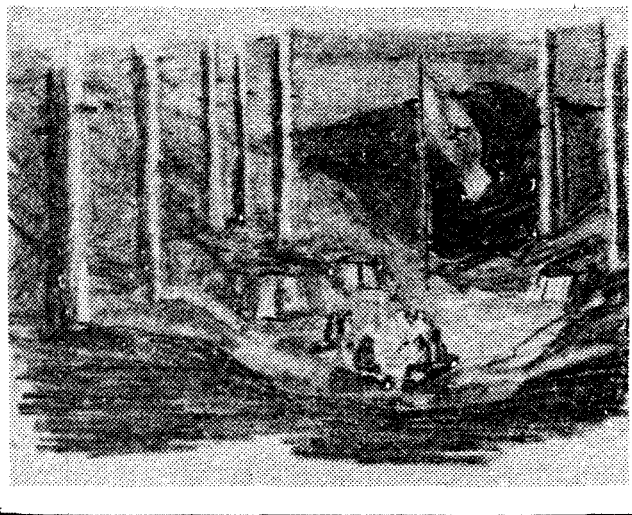
Razstava Talci na Gorenjskem, ki jo je pripravil kustos Gorenjskega muzeja France Benedik, je bila odprta do 15. decembra 1979.

Franc Podnar

Tone Kebe

1

Partizanska novoletna doživetja

Dolomiti 1942-1943

Z drevja je že odpadlo listje, ko smo si borci prve čete prvega bataljona Dolomitskega odreda v začetku decembra 1942 uredili novo taborišče na vrhu hriba na Ravniku med Hruševim in Gabrjem. Kakšnih sto metrov od drčje, ki se je spuščala prav do Kelnačeve hiše globoko ob cesti, smo dobili nov dom. Do tedaj smo taborili na vrhu Babne gore, kamor smo se po septembrski ofenzivi preselili iz dobrovskega hriba. Na Babni gori smo še razvili bataljonsko zastavo, ki so nam jo sešile in poklonile mladinke iz Kozarjev. Zastavonoša je postal postavni borec Franc Ogrin-Luka, doma iz Ligojne.

Na Ravniku smo poprijeli za rovnice in lopate in si v mali globači izkopali zemljanke, da bi nas pozimi varovale pred mrazom. Zemljanke smo si napravili v krogu, v obliki šotora, jih obložili s koli, prekrili s smrečjem in z zemljo. Da ne bi v ležišča pronicala voda, smo vrh zemlje položili še lubje. Zemljanke smo zadelali tudi s sprednje strani in pustili le ozko rezo za vhod, ki smo jo zaprli s platnenimi zavesami ali pa z dekami. V notranjosti smo ob stenah napravili majhne jarkove, da bi voda ne zamakala ležišč. Ležišča smo postlali z vejevjem, s suhim listjem in s slamo, ki smo jo nanesli iz doline. V zemljankah je bilo prostora za osem do deset borcev.

Na sredi globače smo navzkriž položili velike lesene preklade, ki so obkrožale prostor, kjer je noč in dan plapolal ogenj. Ob njem smo se borci gredli in se ob večernih urah veliko pogovarjali. Majhna globača nas je ponoči varovala tudi pred nepoklicanimi ogleduhi, še zlasti z dobrovske strani, kjer je bila večja italijanskobelogardistična postojanka. Tudi to taborišče kot ono na Babni gori je bilo visoko na strmini nad Gradaščico, in popolnega sovražnikovega presenečenja se ne bilo treba bati. Ljubljani pa smo se približali na dobrih pet kilometrov in le na kilometer in pol do brovski postojanki. Premik iz Babne gore je bil torej umesten, saj smo se sovražnim postojankam približali na najbližjo razdaljo. Poslej smo lažje kontrolirali območja Dravelj, Brezovice, Dobrove in še zlasti dohode iz Ljubljane, od koder so v Dolomite vodile kurirske poti, prihajal je vojaški in tehnični material, hrana, cigarete ipd. Tako smo lažje izvajali vsakodnevne akcije in varovali osvobojeno ozemlje pred vsiljivimi belogardističnimi posadkami.

Na severni strani Ravnika je taborišče ščitila italijansko-

nemška razmejitvena pregrada. Siroko preprežena žična meja je bila z italijanske strani obdana z ofenzivnimi in defenzivnimi bombami, na prehodih, ki so si jih skozi žico utrlji partizani, pa so nemške tehnične enote polagale mine, med katerimi so bile najbolj nevarne »mustafarice«. Meja je bila povsem pod domeno nemških obmejnih enot, ki so ob njej vsakodnevno patrolirale. Bila je speljana pod vrhovi vseskozi v korist nemških okupatorjev, zato so lahko njihovi vojaki ogledovali še ozemlje na italijanski (naši) strani, ne da bi si upali stopiti čeznjo. Za polaganje min in bomb so bile namreč zadolžene druge vojaške enote, o čemer smo bili partizani dobro obveščeni. Italijani so prišli v bližino meje le ob ofenzivah. Tako nam je meja varovala hrbet in koristila še pri oborožitvi, kajti predstavljala je bogato zalogo razstreliva. Bombe in mine smo stalno pobirali, se z njimi oboroževali in minirali komunikacijske objekte.

Tako zavarovani s severne strani in dobrim pregledom nad dolino smo brezskrbno hodili na akcije, katerih ni bilo malo. Nenehoma smo napadali in se pojavljali povsod, tudi tam, kjer so se nas najmanj nadejali. Spustili smo se celo do Dravelj, do Vrhovcev, do Brda, do Dolge ceste in hodili po glavni cesti med Ljubljano in Brezovico. V nekatere obmestne kraje smo hodili še celo podnevi in kazali junaštvo in svojo moč. Ljudje niso verjeli lastnim očem in nekajkrat se je zgodilo, da so nas zamenjali za belogardiste kot takrat, ko smo s Svarunom stikali po gostinskih lokalih od Dolgega mosta do Brezovice, da bi zajeli kakšnega italijanskega ali belogardističnega vojaka. Presenečeni gostinski gosti so nas pozdravljali zdaj s pestjo, zdaj z iztegnjenimi prsti. Po odhodu so nekateri iz razsvetljenih lokalov zavili z nami v noč in so nam stiskali roke. In tedaj, ko smo podnevi nad Vodnikovim kamnolomom v Podutiku čepeli z belogardisti sto metrov narazen v sadi. Oni so čakali na nas, mi nanje. To se je zgodilo tudi v Dravljah, kjer smo bili ponoči le nekaj deset metrov narazen. Nočno srečanje na Brezovici ob rekviziciji je bilo usodno za obe skupini, vendar je na snežni odeji obležal belogardist, oboji pa smo imeli še po dva ranjena. Naš borec Janez Logar iz Zaklanca, ki je zadel belogardista v srce, je dobil od njega strel v pljuča. Po srečnem naključju se je izlekel.

Nepredvidena srečanja iz križpotja s sovražniki so bila v dolomitskem področju na dnevnem redu. Nikjer drugje v Sloveniji ni bilo tako goste belogardistične mreže in toliko komunikacijskih pregrad. Poleg vojaških akcij je bilo po-

Matere in dojenčki v italijanskih ječah in barakah

Nataša v baraki

Iz Bara v Črni gori je sredi novembra prišlo pismo, ki ga je napisala Nataša Malović-Suša. Ko se je pozanimala, kako mi je, in se opravičila, da se tako dolgo po 5. srečanju italijanskih zapornic septembra na Reki še ni oglašila, je v opravičilo dodala:

»...sorazmerno mi je dobro, kot tudi otrokoma, borim pa se s precejšnjimi težavami. Potres je poškodoval stanovanje in vse drugo in zdaj živim z otrokoma v baraki. Ta mraz, deževje, ne vemo, kaj je hujše – človek bi klonil – upanja za stanovanje za zdaj nimam, šele po Novem letu, to pa moramo vzdržati glede na mraz, ki je tudi že pri nas...«

Tako je bilo, še preden je novembrsko deževje tako hudo poplavljaljo tudi v Črni gori. Odtlej se Nataša ni več oglašila. So po potresu še te poplave preplavile prebivalcem v šotorih in barakah tudi pogum in zdržljivost?

Nataša se je rodila 1. marca 1942 v Bijelem polju Jovanki Suši. Bila je stara 48 dni, ko so mamo aretirali. Z mlajšo sestro Ljubico sta prenašali orožje v posodah za smeti... Po kratkem postopku bi ju bili kar ustrelili, a rešilo ju je negodno dete Nataša.

Zčelo se je romanje po črnogorskih zaporih, obsodba na dosmrtno ječo na Cetinju. Od tam v Kotor, kjer naj bi bila Nataša zadnja zaporniška po-

staja. Ker pa ni bilo nikogar, ki bi bil deklico prevzel, je »smel« tudi otrok – seveda »partizanski pankrt«, ki ga je hranilo le materino mleko, na vso dolgo pot v daljino Italijo, vse do Perugie. Še preden se je spomladi leta 1943 množica obsojenih Slovencev znašla v istem zaporu, je mala Nataša že odrasla jetniškemu nidu, kakor smo se po italijansko navadile imenovati zaporniške jasli. Z materjo sta živeli v 1. kolektivu in bilo je bolje. Saj so Slovenke vendarle prejemale pakete in denar in vsaka soba je živela kolektivno, kar je pomenilo, da so bila vsa gmotna sredstva skupna last. Tudi od doma odrezanim Črnogorkam. Za otroke pa je vladala posebna skrb. V domovini se razumeli niso, zakaj prosimo, naj pošljejo plenčke in vse drugo, kar potrebujejo dojenčki... Današnjim materam in njihovim razvajencem najbrž ne bi bilo razumljivo.

Tako sta mati Suša in njena Nataša, pravzaprav je že tedaj postala »naša Nataša-Perugianka«, dočakali zlom italijanskega fašizma. Začeli smo racionalizirati racionirano preskrbo, saj potem ni bilo več ne paketov ne denarja. Hranilo nas je poživilo: upanje, da se bliža konec našemu jetništvu, čeprav so tisti del Italije še dolgo ustražovali Nemci, čeprav že zbegani. Nevarnost se je celo povečala: Nemci in tudi grmenje za-

vezniških bombnikov nas je strašilo, zaklenjene v celicah, ko so se ječarke zatekale v zaklonišča in morda tudi v kapelo...

Decembra smo se začele razhajati po skupinah. Mamo Sušo in Natašo, kot vse Hrvatice, Dalmatince in Črnogorke, je

Petmesečna jetnica Nataša na Cetinju

uporniško prebivalstvo s Sušaka požrtvovalno sprejemalo, jih oskrbovalo in jim odpiralo vrata na svobodno ozemlje.

Minevala so desetletja, ko so si nekdanje zapornice zaželele, da bi se srečale in obudile spomine. V teh desetletjih so zrastle tudi »naši otroci«, ki so se rodili ali preživljali najnežnejše trenutke svojega življenja v italijanskih ječah in taboriščih. Od srečanja do srečanja zapornice raste tudi zanimanje zanje. Začeli so se udeleževati teh srečanj, da bi spoznali vojne tovarišice svojih mater in predvsem svoje tedanje vrstnice in vrstnike.

Takšno srečanje in tudi prvo spoznanje se njim in nam globoko zaje v dušo.

Kakšni so zdaj?

Nataša Malović-Suša iz Bara, Tonči Mladenec z Reke, Majda Poženel iz Idrije, Josipa Živković-Mrša iz Zatonja pri Šibeniku so postali na srečanju v Splitu leta 1978 zamelek družine »naših otrok«. Še tesneje so se povezali letos na reškem srečanju, ko sta se pridružili Črnogorka Ljubimka Milošević-Popović iz Beograda in Istranka Vladimira Butković-Smoković iz Pule. Žal jim je bilo, da tudi druge matere niso pripeljale svojih otrok. V imenu vseh je Ljubimka ob slovesu povedala zboru udeleženk, da se bodo ti »naši otroci« poslej enkrat letno tudi sami sestajali. Srečanja so tako polna vtisov zanje, nenehno

so tičali skupaj. Vladimira, ki se je z mamo Nevenko pridružila na Reki prvič, je pisala odsotni Majdi, da čuti, kako bi bila opeharjena za izredno doživetje, če ne bi bila prišla. Kako topli in pri srčni sta bili do vseh, ki sta jih videli prvič...

Ko se je bližalo novo leto in so še poplave razsajale po Črni gori, je »otroke« zaskrbelo Natašina usoda. Z denarnim prispevkom kot novoletnim darilom so se odzvali predlogu vselej skrbnega, dobrega povezovalca in organizatorja Tončija: naša Nataša naj čuti, da mislijo nanjo v njeni stiski. Morda bo z darilom lahko otrokoma izpolnila kakšno srčno željo, ki bi je sicer ne mogla. Morda bo žarek veselja ob novem letu posijal v njihovo barako in jih ogrel.

S to mislijo so dali, prepričani, da bo njihova občutljiva, ponosna, tudi pod ljubeznivim nasmehom vedno otožna Nataša njihov dar tako razumela. Razumela bo, da otroci mater, ki jih je po ječah in taboriščih ohranjala vzajemnost, če so pravi – ne morejo ravnati drugače. Hočejo tudi pomagati po svojih močeh. Bolje jim je, žal, prav ona najtrše okusi sedanost.

Lahko smo veseli teh in takih »otrok« – v njihovi medsebojni toplini in pri srčnosti. Ko jim prisluhneš prav tako odprtega srca, kot ga imajo sami...

Nina Koréne

trebno še živo posegati na terenu, ljudi osveščati ter jih seznanjati z bratormo vojno in njenimi posledicami. Narodnoosvobodilni boj je dobival vse bolj razredni značaj. Pojav bele garde je dal močno protikomunistično propagando. Prav zaradi tega so se v Dolomitih trudili, da bi ljudi odvrgli od belogardizma in jih prepričali o izdajalski vlogi belogardističnih vodnikov. V ta namen so bila skoraj vsakodnevna zborovanja s civilnim prebivalstvom, imenovana mitingi, na katerih so govorniki prikazovali nesmiselnost bratormorne vojne in upravičenost delovanja OF in partizanske vojske.

Pred »dolomitsko izjavo« so vodilne skupine OF prav na tem območju delovale na osnovi koalicije. To se je čutilo tudi navzven, kadar so na mitingih nastopali po trije govorniki: v imenu KPS, v imenu Sokola in v imenu krščanskih socialstov. Vsak s svoje strani so osvetljevali potrebo po skupnem boju in razkrinkovali netilce bratormorne vojne. Mitingi so bili vselej povezani s kulturnim programom. Nastopali so pevci, Martin, Junoš, Nande, Vinko, Lado-Punčič in Kobe, včasih tudi recitatorji. Mitingi so se zvrstili skoraj po vseh večjih vaseh in še celo v predmestju Ljubljane. Zborovali smo na Vrhovcih pri Jamniku, na Brdu pri Margonju, v Podutiku pri Vodniku, na Hruševem, v Gabrju, v Ligojnih, v Dragomerju, na Osredku... V imenu komunistov je po navadi govoril komisar prvega bataljona Rudi-Lado Dolničar, ki je vselej prikazal KPS kot edino politično stranko, zagovornico delavskih interesov. Poudaril je, da Slovenci niso neobgljeno dete, da bi ravnodušni sprejeli prihod okupatorja. Povsod se odzivajo klicu KPS in OF ter se upirajo. Predstavnik Sokola je omenil vlogo levega krila njihove organizacije že pred okupacijo, in da so se Sokoli skoraj v celoti priključili vrstam OF zato, ker gre za narodno ogroženost in za socialno preobrazbo. Od govornikov je vselej najbolj uspel Rado Bregar, ki je besede izrekel v imenu krščanskih socialstov. Njegove besede so bile jasne in poudarjene: »Zakaj sodelujemo katoličani v OF? Zato, ker ljubimo resnico in pravico, in ker sovražimo laž in farizejstvo! V svetem pismu je zapisano, kar je suhega bo posekano in v ogenj vrženo... dajte cesarju, kar je cesarjevega in bogu, kar je božjega«. Izhajajoč iz verskih rekel je očital slovenskemu kleru, da se udnja okupatorju in neti bratormo vojno... Na koncu je vselej dejal: »Tovariši in tovarišice! Ni odpovedal evangelij, ampak odpovedali so ljudje, ki po evangeliju ne živijo! Razkrinkoval je nepošteno odnose Cerkve do religije in na nepošteno odnose

»duhovnih pastirjev« do »vernih ovčic«. Ljudje so mu s kimanjem in ploskanjem pritrjevali.

Na zborovanjih in sestankih so zelo aktivno delovali aktivisti in komisari, dr. Cene Logar, Karel Grabeljšek-Gaber, Jože Draksler-Polh idr.

Partizanski mitingi v Dolomitih so bili protiutež belogardistični propagandi. Govorniki so na njih razgrinjali program OF.

Partizansko vodstvo odreda in bataljona je poskrbelo še za nenehno politično osveščanje borcev. Politične ure so dobivale vse bolj realno podobo, kajti tudi tisti pretirani optimisti, ki so nam govorili o drugi fronti, in da bomo za novo leto sedeli doma za zapečkom, so se vse manj prepuščali takim iluzijam. Ob krutosti vojne je bila taka naivnost kot balzam na rano, pomenila je tolažbo v stiski. Dogodki doma in drugje pa so nam narekovali večjo mero realnosti.

Nikoli poprej in nikoli pozneje nismo toliko politizirali kot ob tabornem ognju na Ravniku. Imeli smo tudi srečo, ker so tja prihajali predstavniki našega osrednjega vodstva, ki so nam iz svojih revolucionarnih izkušenj posredovali marsikaj. Tja so prihajali še: Dr. Cene Logar, okrožni sekretar KPS, komisar in aktivist Karel Grabeljšek-Gaber, Milko Goršič, ki je pravkar prišel iz Ljubljane, komisar in komandant bataljona, Rudi in Rado, komisar in komandir čete, Janušek in Svarun, politdelegat Rok in še drugi, ki so preizkušali politično znanje na konkretnih primerih. Še posebno pozorno smo prisluhnili predvojnemu komunistu Goršiču, ki nam je toliko lepega povedal o komunistih in skojevcih v akciji. V civilni obleki in s širokokrajnim klobukom je sedel med na pol uniformiranimi vojščaki in nas navduševal.

Na Ravniku se je kalilo in kovalo jeklo v nenehnih spopadih z okupatorjem in s kontrarevolucijo. To je bilo resnično spajanje teorije s prakso. Ob večernih pomenkih, ko nam je v svetlobi velikega ognja žarel obraz, pa nas je prevzemalo tudi domotožje. Pogovarjali smo se o krutosti vojne, ki je marsikateremu prekrizala mladostne sanje in ga potisnila v vrtnice tveganja in žrtvovanja...

Taborišče na Ravniku je kmalu polno zaživel. Kakšnih dvesto korakov pod njim v strmem bregu je pronicala studenčnica in se razlivala po njem. Izkopali smo jamo in vanjo se počasi natekala čista voda. Edini mali studenec je poslej služil svojemu namenu, kajti kuhinja in higijena sta zahtevali svoje. Že nekaj časa ni bilo dežja in studenec je kmalu po naši

»vselitvi« presahnil. Poslej smo morali vodo nositi iz doline, iz Gradašnice pri Brvičarjevi hiši. Dol po hribu se razmehoma hitro pride, v breg pa je potrebna skoraj enourna hoja, računajoč na počitke. Pri Brvičarjevi hiši smo zavijali v strmino po košenini, tako da smo za seboj zakrili sled. Prav tu smo bili tudi najbolj izpostavljeni ogleduhom, zato je bilo potrebno breg premagovati z veliko naglico.

Vodo smo prenašali v leseni brenti, ki je bila neke na sredini začepljena. Z vodo vred je tehtala skoraj petdeset kilogramov. Nošnja vode iz Gradašnice je bila nova dodatna obremenitev borcev za vzdrževanje taboriščnega »hišnega reda«. Pa se je zgodilo nekaj nepredvidenega.

(Se nadaljuje)

MARKETING
INZENIRING
PROJEKTIVA
DESIGN

TOVARNA BAZENSKE TEHNIKE
IN KOVANIH IZDELKOV

***jeklo* ruše**

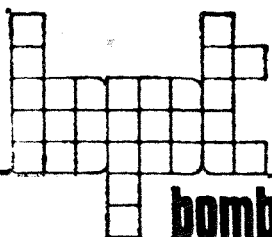
6342 RUSE POGACNIKOVA 13
TELEFON 062 66 226 062 61 266

PROIZVODNJA
MONTAZA
SERVISI

DESIGNER: MIZOVIC

telefon (064) 50-571

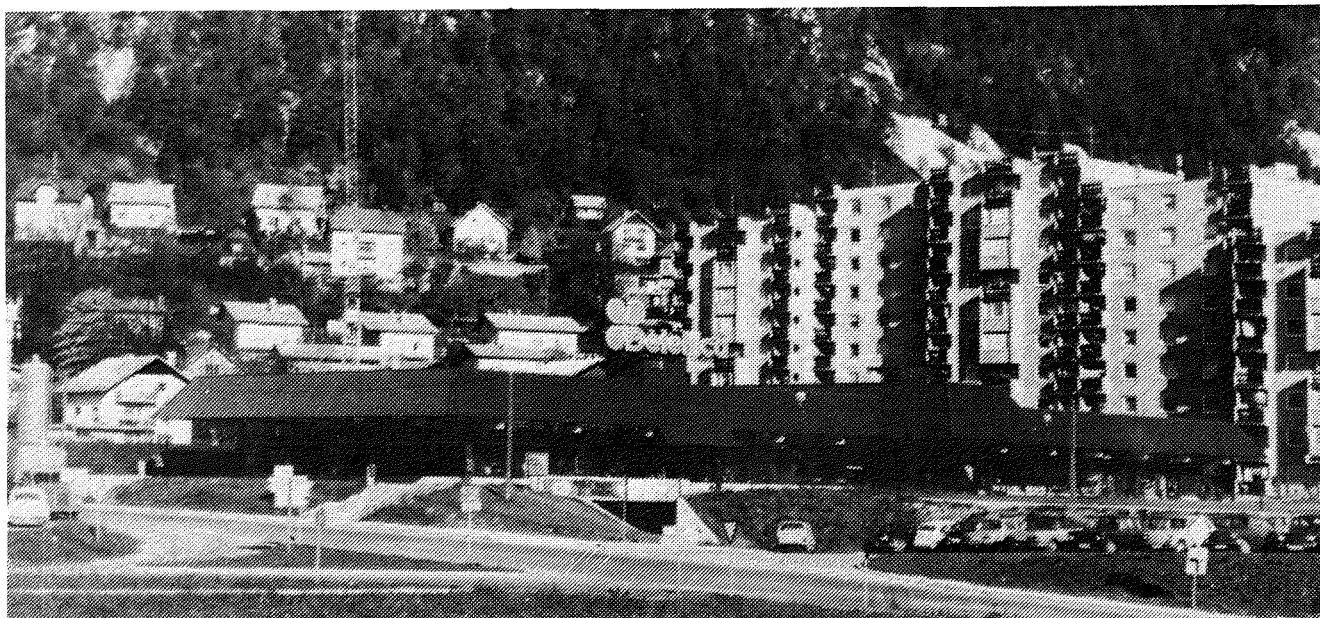

telex YU TR BPT 34507

bombažna predilnica in tkalnica tržič n. sol. o.

64290 TRŽIČ, Cesta JLA 14

Bombažna predilnica in tkalnica Tržič v svoji industrijski prodajalni v sklopu potrošniškega centra »Deteljica« v Bistrici pri Tržiču prodaja po ugodnih

cenah tiskano, barvano in beljeno posteljnino in metrsko blago za posteljnino. Odprto vsak dan med 8.30 in 19. uro; ob sobotah in dnevih pred prazniki med 8.00 in 13.00 uro

sozd
združena gradbena podjetja
giposs ljubljana, o. sol. o.

Želimo srečno in uspešno novo leto 1980!

ZAVOD ZA RAZISKAVO MATERIALA IN KONSTRUKCIJ LJUBLJANA n. sol. o.

Dimičeva 12, Ljubljana

**Vsem občanom in delovnim
kolektivom želimo v letu 1980
mного delovnih in poslovnih
uspehov!**

Gozdno gospodarstvo Celje n. sub. o.

CELJE, LJUBLJANSKA 13

TELEFON: H. C. 22-055, 22-056, DIREKTOR 23-100 • POSTNI PREDAL 133 • ZIRO RAČUN PRI SDK CELJE 50700-001-10217

**Skrb za obnovo gozdov in
njihovo eksploatacijo.**

**brest
cerknica**

industrija pohištva Jugoslavija
telefon 061/791-200 telex 31-167

Katarina
WH

**Izdelke si lahko ogledate
in kupite v:**

**Salonu pohištva Brest Cerknica, v
prodajalni Brest v Mariboru, Kneza Koclja 6**

**V vseh specializiranih trgovinah s
pohištvom**

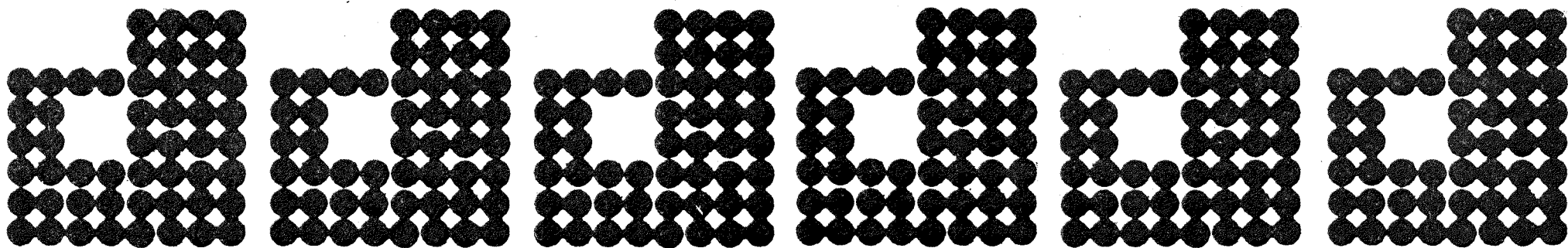

Konfekcija **LOGATEC**

industrija lahke konfekcije

Žal. postaja
DOLENJI LOGATEC
Poštni predal 19
Telefon 74-243
Brezilav
KONFEKCIJA LOGATEC

**Izdeluje otroško in žensko
perilo, spalne srajce in
tekstilno galanterijo za
vzgojno varstvene ustanove.**

DELO

Tiska časopise, revije,
knjige, publikacije,
razglednice, prospekte
in reklamne tiskovine.

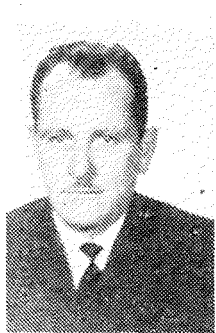
Izdeluje enobarvne in
večbarvne klišeje v
najmodernejši tehniki.

**Časopisno in grafično podjetje,
Ljubljana**

V sklopu podjetja je
specializirani obrat za
večbarvni tisk,
lakirnica in
plastificirnica.

Izdaja osrednji
slovenski dnevnik
»DELO«, Teleks, Naši
razgledi, revijo Avto,
revijo Stop, revijo
Jana, Zabavnik

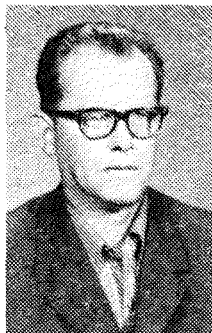
Franc Glazar

Na štivanskem pokopališču pri Postojni smo na dan republike pokopali tovariša Franca. Rodil se je leta 1922 v Grobiščah pri Postojni. Italijanske oblasti so ga mobilizirale v delavni bataljon. Po razpadu Italije se je pridružil NOV. Zaradi šibkega zdravja so ga vključili v terenske organizacije OF.

Kati Drobnič

Tovarišico Kati smo pokopali novembra. Rodila se je leta 1920 v Zapudju pri Črnomlju. Aktivno je začela delati v narodnoosvobodilnem gibanju leta 1942. Bila je kurirka, obveščevalka, in zato so jim okupatorji požgali dom. Leta 1944 je bila v Črnomlju kuharica pri Snosu. Članica Skoja je postala leta 1943, članica KPJ pa leta 1948.

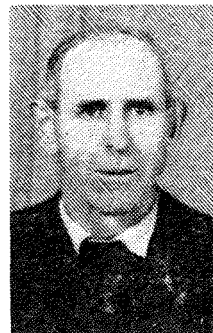
Franc Muren

Septembra smo pokopali tovariša Franca iz Pojan pri Dolenjskih Toplicah. V začetku leta 1942 je postal borec Zapadno-dolenjskega odreda. Pozneje se je vključil v gradnjo bolnišnice v Kočevskem Rogu. Tu je delal vse do osvoboditve.

Andrej Šabec

Sredi novembra smo se poslovili od tovariša Andreja. Rodil se je pred petinšestdesetimi leti. Avgusta leta 1943 so ga fašisti aretirali kot aktivista OF. Odpeljali so ga v notranjost Italije. Po razpadu Italije so ga Nemci odpeljali v Mauthausen. Po vrnitvi v domovino se je kljub boleznim in izčrpanosti vključil v delo za obnovo.

Anton Tomšič

Decembra smo se na pokopališču v Knežaku poslovili od tovariša Toneta Štefina, rojenega leta 1904. Razpad Italije je dočkal v delavnih bataljoni na jugu Italije. Leta 1943 se je aktivno vključil v NOG. Delal je v raznih gospodarskih komisijah in odborih OF na območju Pivke in Brkinov. Po osvoboditvi je bil dolgoletni tajnik OLO in KLO, predsednik KO SZDL ter sekretar OO ZK.

Avgust Zamida

V avgustu smo pokopali na pokopališču v Poljanah pri Dolenjskih Toplicah tovariša Avgusta. Med NOV je bil aktivist na terenu Občice Stare žage; bil je tudi član prvega NOO med NOB.

Jožef Nudorfer

V Šmarjah na Vipavskem smo se decembra poslovili od tovariša Jožefa, rojenega leta 1903 v Šmarjah. Od začetka osvobodilnega gibanja je požrtvovalno pomagal naši vojski. Bil je tudi v zaporu.

Avgust Stare

Na ljubljanskih Zalah smo se v jesenskih dneh poslovili od tovariša Avgusta, vojaškega vojnega invalida, doma iz Trsta. V NOV se je vključil po razpadu Italije. V začetku leta 1944 je postal komandir čete v Kosovelovi brigadi. Aprila leta 1945 se je bojeval za osvoboditev Trsta, in bil tam tudi ranjen. Po vojni je aktivno deloval v družbenopolitičnih organizacijah v Ljubljani.

Martin Albreht

Tovariša Martina smo oktobra pokopali na žirovskem pokopališču. Oktobra 1943 je postal borec Prešernove brigade; kasneje je bil borec Bohinjsko-jesenjskega odreda, zadnje mesece vojne pa kuhar 31. divizije. Bil je odlikovan.

Janez Debeljak

Tovariš Janez se je rodil leta 1897 v Ribnici. Bil je dober prostetni delavec, poznavalec vrtnarstva, sadjarstva, dober telovadec in vaditelj naraščaja. Ljubitelj narave, lovec. Tovariš Janez je med prvimi v Ribnici postal član OF. Hišne preiskave, zapori, internacija so družino podžigali še k večji upornosti. Po osvoboditvi se je z vso zagnanostjo lotil obnove domovine.

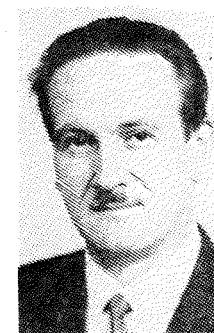
Franc Čufer

Novembra smo na Bukovem pri Cerknem pokopali dvainšedemdesetletnega tovariša Franca. Že jeseni leta 1942 je sodeloval z aktivisti OF, februarja 1943 pa je odšel v partizane. Ranjen je bil in proti koncu vojne je bil član narodne zaščite.

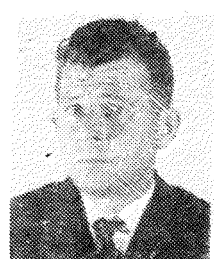
Franciška Polajnar

Na pokopališču v Selcih smo se oktobra poslovili od tovarišice Franciške. Rojena je bila leta 1899. Po svojih močeh je podpirala NOV. Bila je tudi članica organizacije AFŽ.

Franc Mlinar

Rodil se je leta 1921 v delavski družini v Podpeci. V delavsko gibanje se je vključil zelo zgodaj. Zaprt je bil v Dravogradu, Celovcu, Begunjah in Sentvidu, od koder so ga slednjič izselili v Srbijo. Član ZKJ je postal leta 1959. Novembra smo ga pokopali v Črni na Koroškem.

Ivan Krajnc

Ožbičev Ivan je bil na gotoveljskem območju eden najmlajših kurirjev. Pri Ožbičevih je bila javka in zbirališče za odhode k partizanom. Po osvoboditvi se je vključil v gasilske vrste in bil vsa leta praporščak.

Anton Smrdu

Na postojnskem pokopališču smo se decembra poslovili od tovariša Antona, rojenega leta 1917 v Stari vasi pri Postojni. Že leta 1937 so ga italijanske fašistične oblasti aretirale. Po šestih mesecih se je vrnil domov. Leta 1942 so ga ponovno aretirali, ga v tržaških zaporih mučili in nazadnje internirali v žirno Italijo. Po razpadu Italije je začel aktivno in organizirano delati za NOV v gospodarski komisiji v Podnanosu, kjer je delal do razpada nacistične Nemčije. Za svoje požrtvovalno delo je bil dvakrat odlikovan.

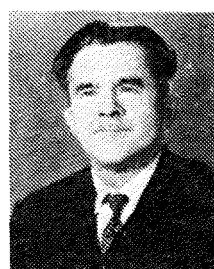
Venceslav Pivk

Rodil se je leta 1904 v Žirovskem vrhu. Že leta 1942 je kot zavezen hribovski kmet občasno nudil hrano in zavetje borcem NOB. Leta 1943 so ga Nemci z vso družino izselili na Bavarsko. Pokopali smo ga septembra na žirovskem pokopališču.

Vinko Kolar

V začetku oktobra smo se na drameljskem pokopališču poslovili od tovariša Vinka, ki je umrl v 59. letu starosti. Njegova življenjska pot je bila podobna poti mnogih štajerskih fantov: prisilna mobilizacija, zavezniška vojska in v letu 1944 opredelitev za NOB v prekomorski brigadi.

Anton Grk

Novembra smo pokopali v Brezovici tovariša Antona. Rodil se je leta 1908 v Hotični, doberšen del življenja pa je prebil v Rožicah pri Materiji. Po razpadu Italije je postal borec NOV in se je v Gubčevi brigadi boril do končne zmage. Bil je trikrat ranjen.

Mici Demšar

Konec aprila letos je umrla tovarišica Mici iz Češnjice, Log 25. Rojena je bila leta 1923 v Davči. Tam je v letih vojne organizirano sodelovala v narodnoosvobodilni vojni. Bila je tudi predsednica organizacije AFŽ v Davči. Pokopali smo jo na pokopališču v Železnikih.

Ignac Prezelj

Tovariš Ignac je bil član pionirskega odreda Ratitovec iz Železnikov. Aktivno je začel sodelovati z NOB kot pionir že leta 1942. Vključen je bil v vse akcije pionirske, mladinske in

Jože Sušek

Rodil se je v Golavibuki pri Slovenj Gradcu. Po vojni je živel v Sentilju, kjer smo ga oktobra pokopali. V NOV je stopil junija 1944 kot kurir Zaščitne čete Dravogradskega okrožja, nato pa je bil kurir Zaščitne čete oblastnega komiteja za Štajersko do konca vojne. Za svoje delo v NOV je bil dvakrat odlikovan.

Ludvik Frelih-Čiro

Rodil se je v Podporoznu, umrl pa je v Ljubnem na Gorenjskem v 57. letu starosti. Od njega smo se poslovili septembra na pokopališču v Ljubnem. K partizanom je odšel januarja 1943 in kmalu postal kurir Gorenjskega odreda. Nato je bil borec Vojkove brigade. Osvoboditev je dočkal v 8. korpusu. Bil je dvakrat ranjen. Za zasluge v NOB je dobil dvoje odlikovanj. Po vojni je deloval v raznih družbenopolitičnih organizacijah v Ljubnem na Gorenjskem.

Marija Sitar

Na tržiškem pokopališču smo se konec oktobra poslovili od tovarišice Marije, rojene pred 78. leti. Njeno delo za NOP se je začelo že junija 1941. Bila je obveščevalka in kurirka. Na njenem domu so se zbirali borci in aktivisti.

Franc Virant

Novembra smo se na šentjurskem pokopališču poslovili od tovariša Franca. Rodil se je leta 1925 v Dobju pri Planini. Kot mlad fant je bil obveščevalec v rojstnem kraju. Povezan je bil s tamkajšnjo skupino aktivistov OF. Poleti 1944 je odšel v Kozjanski odred. Po osvoboditvi je bil dodeljen v KNOJ.

Viktorija Kogoj

Novembra smo se na koprskem pokopališču poslovili od revolucionarke Viktorije. Rodila se je na Kneži v Baški grapi pred 87. leti. Tu je razvijala izredno protifašistično dejavnost ob sodelovanju tigrovcev in drugih antifašistov. Po vrnitvi iz Toskane, kamor je bila pregnana z družino ob napadu na Jugoslavijo, je že maja 1941 organizirala zbiranje pomoči za partizane. Sredi leta 1941 so v njeni hišo ustanovili prvi odbor OF na Kneži. Fašisti so jo odpeljali v italijanske zapore. Po vrnitvi ob razpadu Italije je takoj začela z delom proti okupatorju.

Ure preizkušnje, odločitve, boja in smrti

Druschkejev lov za odborniki Osvobodilne fronte

Tistega leta, ko se je začela prva svetovna vojna, so v jeniški železarni sprejeli na denu štirinajstletnega fantiča, drobne postave in sramežljivega vedenja, Franca Jerala. Primanjkovalo je delavcev, ker jih je mnogo odšlo v vojsko in na fronto.

Jeralova družina je prišla na Jesenice iz Besnice pri Kranju leta 1906, ko je bilo Francu šest let. Le kdo bi si tedaj mislil, da se bo kaj kmalu razvil v odločnega borca za delavske pravice. V obratu žičarne je bil delavski zaupnik in član partijske celice. Delavci so tahili jeklo, jeklo je kalilo delavce. Jerala je bil že pred vojno skupaj z drugimi jeniškimi revolucionarji interniran v Ivanjici.

Zakonca Franc in Marija Jerala sta leta 1937 kupila radijski aparat. Redke so bile tedaj delavske družine, ki so ga imele. Potem jima je znaec dal še svojega, ker ni mogel vrniti sposojenega denarja. Poleti 1941 so Nemci Slovencem odvzeli radijske aparate. Jeralova sta enega odala na občini, drugega pa pritajila. Okrog tega ilegalnega sprejemnika so se ob večerih stiskali aktivisti Osvobodilne fronte in poslušali poročila iz Londona, Moskve in drugod. Nemška propaganda je bila bučna, silvilja. Ljudje so želeli slišati še drugo stran.

Jerala je stanoval v Kurji vasi pod Mežakljo. Na tem terenu je bil prvi sekretar OF in partijske celice. Vse do tistega razburjivega novembra dne leta 1941 Jerala in Kiršner nista imela sitnosti z Nemci, medtem ko je bil Franc Kraus poleti že zaprt skupaj z očetom v Begunjah in potem nekaj časa na prisilnem delu v Avstriji. Gestapovci so torej zasledovali samo Krausa. Mogoče so po tej sledi zasumili, da k Jeralovim ne prihajajo ljudje samo na prijateljske obiske, ampak da so v tej hiši organizirali stanke. Pravim mogoče, kajti o tem nimam dokazov. Novembra 1941 so jeniški gestapovci tajno nadzorovali Jeralovo hišo, njihovi vohuni pa so se zvečer stiskali pod okna in prisluškovali tihemu govorjenju in šepetu v hiši.

Vratolomna dirka s časom

Danica Škoda, žena Rupert Kiršnerja, mi je na Jesenicah pripovedovala, da jo je 25. novembra leta 1941 popoldne obiskala Marija, žena Franca Jerala. Med tem časom je Danica odšla po kruh. Jeralova naj bi jo počakala ob 16.30, potem pa bi šla do-

mov, ker bi moral priti mož iz službe. Na Hermanovem mostu je skočil iz tovarnjaka, ki je iz bližnjega kamnoloma vozil kamen, možki v črni pelerini. Sporočil ji je, da so gestapovci aretirali Jeralovo ženo in sina, mož pa je pobegnil. O nevarnosti naj bi obvestila še druge.

Kar med vožnjo mu je odgovorila, da Jeralove niso aretirali, ker je pri njej na obisku. Šele takrat jo je preblisnilo, da je bil možki njihov znanec Jože Zupan (dolgoletni član železarske godbe; umrl je pred nekaj leti).

Zupanovo obvestilo jo je vznemirilo. Zakaj je skočil iz tovarnjaka in jo obvestil o

Franc Jerala

aretaciji, ko pa je vedela, da je Jeralova pri njej doma? Toda v tistih dneh so bile vesti o aretacijah na tekočem traku.

Kupila je kruh in se s kolegom zapeljala mimo Jeralove hiše. V bližini hiše je stal znani gestapovski osebni avto znamke volkswagen. Okoli hiše ni bilo nikogar: ne Nemcev ne civilistov. Odpejla se je naprej, ker je slutila, da jo opazujejo skrite oči.

Jeralova se je hudo prestrašila, ko ji je povedala Zupanovo sporočilo in kar je videla pred njeno hišo. Po kratkem premisleku je sklenila, da gre k Micini mami prosit kaj takega, kar bi ji ne mogla dati. Tako bi ugotovila, kako je pri Jeralovih.

Na stezi med vrtovi je srečala Micinega moža Franca. Svetovala mu je, naj gre k njej domov. V Jeralovo hišo je stopila skozi zadnja vrata, kjer je stanovala Micina mama Marija. Vrata so bila odprta, toda na klicanje se ji ni nobeden oglašil. Poizkušala je še iz sprednje strani. Skozi zastekljena vhodna vrata je zagledala zaskrbljeno Micino mamo. Danica je morala vstopiti, sicer bi bilo vse še bolj sumljivo. Opazila je, da

ji hoče Micina mama nekaj sporočiti. Sama pa je imela ves čas občutek, da je nekdo opazuje. Res je pokukala iz-za omare v hodniku glava gestapovca Zwicka. Naredila se je, kot da ga ni videla, in poprosila Micino mamo za voziček. Ni ga ji mogla posoditi, ker je bil pokvarjen.

Vračala se je po drugi poti proti domu. V bližini transformatorja je zagledala gestapovce, med njimi pa aretirane Jeralovega sina, sedemnajstletnega Francija (zdaj je načelnik železniške postaje Jesenice). Opazila pa je tudi, kako sta Druschke in Lincke rinila debelušnega Zwicka skozi okno njenega stanovanja. Oddaljila se je in odšla k moževi teti, Fanturjevi Mariji.

Obdolženi poslušanja tujih radijskih postaj

O trenutkih v Kiršnerjevem stanovanju pa je pripovedovala Marija Jerala, zdaj poročena Oblak. Med trkanjem gestapovcev je možu svetovala, naj pobegne skozi okno. Ko je Zwick lezel skozi okno na sprednji strani hiše, je mož pobegnil skozi okno na zadnji strani v gozdove Mežaklje.

Zwick, doma s Koroške, ji je v koroškem narečju začel groziti. Hotel je izvedeti, kje je mož. Medtem je skozi okno priplezal še Druschke, in je v drugi sobici zagledal odprto okno. S sinom Francijem so ju odpeljali v zapor.

Gestapovec Filip Zwick

Zasliševali pa so vsakega posebej naslednji dan. Obdolževali so ju, da so doma poslušali tuje radijske postaje, in da so iz hiše razširjali Nemčiji sovražne vesti o položaju na ruski fronti. Hoteli so izvedeti, kdo je pri njih poslušal radio.

Sedemnajstega decembra leta 1941 so ju izpustili, ponovno pa so ju aretirali 20. februarja leta 1942. V tem času ju je nekajkrat obiskal neznanec v civilu, kateremu je na eni roki manjkalo nekaj prstov. Predstavljal se je za pomembnega funkcionarja OF, in trdil, da ga pošilja mož. Hotel je dobiti zanj nekaj perila in hrane. Neznancu ni zaupala. Kako prav je imela, je spoznala šele po drugi aretaciji februarja. Na vlaku v Jesenice do šentvitskih zaporov ju je spremljal tisti neznanec, Slovenec v gestapovski službi.

Vohunjenje se nadaljuje

Danica Kiršner je bila dobro uro pri teti v Kurji vasi, nato pa je odšla domov. Spremljala sta jo strah in negotovost. Ker ni imela ključa, ki je ob njenem odhodu k Jeralovim ostal v vratih, se je tudi sama morala splaziti skozi okno v stanovanje.

Zvečer jo je obiskal sekretar okrožnega odbora OF Nace Strlekar, ki je tedaj še ilegalno živel pri sorodnikih v Podmežaklju. Danica mu je povedala, kaj se je zgodilo, in ga prosila za nasvet. On pa jo je, naslonjen na zid, topo in odsotno gledal. Občutek je imela, da je omamljen. Odšel je brez pozdrava. Pet minut za njim je vstopil Druschke s pištolo in nekimi papirji v roki. Pregledal je vse sobe. Nato ji je pokazal osebno izkaznico. Hotel je vedeti, kdo je človek na fotografiji. Spoznala je Franca Jerala. To mu je tudi povedala, saj so bili sosedje. Ni jo prav razumel, zato je poklical še Zwicka in Lincka (tisti Lincke, katerega kraj bivanja v Nemčiji so odkrili hkrati z Druschkejevim brlogom v Heidelbergu). Druschke je spraševal, Zwick pa razlagal. Največ je spraševal o Jerali. Potem je Druschke vrnil ključ vhodnih vrat in odvihrali so v noč.

Ob šestih zjutraj jo je spet obiskal Strlekar. Povedal ji je, da se morajo ona, njen mož, Kraus in Jerala takoj umakniti z Jesenic, ker imajo na gestapo ovadbo proti njim. Obdolžili so jih poslušanja radia, lahko pa še česa (vsi trije so bili terenski odborniki OF in člani partijske celice). Razložil je tudi svoje smešno obnašanje prejšnji večer. Pred vrati je bil namreč opazil tri sence. Pretvarjal se je, da je pijan. Posebno še, ko je na prsih začutil pištolo.

Ob moževem prihodu iz službe sta sklenila, da bo mož šel še isti večer k partizanom, Danica pa se bo umaknila v Ljubljano. Tistega večera, 26. novembra leta 1941, so odšli k partizanom 41-letni Franc Jerala, 33-letni Rupert Kiršner in 22-letni Franc Kraus. Vsi trije so se udeležili dražgoške bitke. Kraus je padel že čez dva meseca. Med bojem v obroču in globokem snegu sta s Stanetom Bokalom zgrmela čez Pečino v 300 do 400 metrov globoko brezno Krme.

Spomladi leta 1943 je pokrajinski komite KPS za Gorenjsko poslal Franca Jerala za inštruktorja okrožnega komiteja. Na poti proti Jesenicam so ga gestapovci ujeli s pomočjo kurirja iz Gorij, ki so ga pridobili za sodelavca. V Begunjah so blejski gestapovci Jeralo nagovarjali, naj bo za vodiča v hajkah na partizane in naj pokaže taborišča, javke in druge kraje, kjer so se sestajali aktivisti OF. V izbiro so mu postavili ustrelitev. Jerala ni klonil in ustrelili so ga aprila leta 1943 v Logu nad Škofjo Loko.

Rupert Kiršner je bil nekaj časa sekretar OK SKOJ Jesenice, nato pa sekretar okrajnega komiteja KPS Jesenice. Padel je v podnožju Mežaklje, blizu svojega rojstnega kraja.

Jože Vidic

Po stezah partizanske Jelovice

V soboto in nedeljo bodo v Dražgošah in okolici 22. prireditve Po stezah partizanske Jelovice. Posvečene bodo 35. obletnici zmage nad fašizmom in 38. letnici dražgoške bitke. Organizatorji pričakujejo, da se bo tradicionalnih prireditev, ki so namenjene obujanju tradicije NOB in spominu Cankarjevega bataljona, vaščanom Dražgoš in vsem padlim udeležencem ter žrtvam NOB, udeležilo okoli 7000 ljudi.

Smučarski tek v okolici Škofje Loke, pripravil pa ga bo smučarski klub Alpetour. Patrolno tekmovanje članov ZRVS in ZSMS Po poti heroja Kebeta se bo začelo v Kropi, cilj pa bo v Dražgošah pri osnovni šoli. V okviru tega tekmovanja bo tudi streljanje z vojaško pištolo in reševanje taktične vaje. Slalom za cibernike in cibernike bo v Kamni Gorici. Sankaško tekmovanje bo tokrat potekalo z vrha Dražgoške gore. Start in cilj odprtega 9. smučarskega prvenstva enot teritorialne obrambe SR Slovenije bo pred spomenikom NOB v Dražgošah. Tekmovanje bodo popestrili tudi zmajariji, ki se bodo potegovali za zlato medaljo. Poleg športnih prireditev bodo pripravili tudi množične rekreativne pohode v Dražgoše. Srečali se bodo tudi taborniki Slovenije. Osrednja spominska svečanost bo pri spomeniku NOB v Dražgošah v nedeljo, 13. januarja, ob 14. uri.

ALIČ

Poziv

Domicilni odbor Gregorčičeve brigade pri ZB NOV občine Tolmin naproša vse preživele borke in borce 5. oziroma 17. SNOUB S. Gregorčiča, da pošljejo temu odboru svoje sedanje naslove z rojstnimi podatki ter kratkim opisom časa, od kdaj do kdaj so bili v tej brigadi. Ta poziv velja tudi svojcem in znancem padlih in že umrlih bork in borcev te enote. Podatke pošljite na naslov: Združenje borcev NOV Tolmin - Za domicilni odbor Gregorčičeve brigade.

Naprošene podatke potrebujemo zaradi uvedbe točne evidence članstva te enote, ki bo pozneje služila tudi za pisanje biografije in razdelitev le-te nekdanim borkam in borcem.

Domicilni odbor
brigade S. Gregorčiča

Iščemo podatke

Domicilni odbor Gorenjskega vojnega področja pri ZB NOV občine Škofja Loka naproša vse preživele borke in borce Gorenjskega vojnega področja, komand mest in partizanskih straž, da pošljejo temu odboru svoje sedanje naslove z rojstnimi podatki ter kratkim opisom enote in časa, od kdaj do kdaj so bili v tej enoti.

Ta poziv velja tudi svojcem in znancem padlih ali že umrlih bork in borcev teh enot.

Podatke pošljite na naslov:
Združenje borcev NOV, Škofja Loka
Za domicilni odbor Gorenjskega
vojnega področja
64220 Škofja Loka

Podatke potrebujemo zaradi uvedbe točne evidence članstva teh enot, ki bi služila tudi za pisanje biografije. Še posebno nam je evidenca potrebna, ker bo 24. marca 1980 praznovanje 35. obletnice borbe na Poreznu in pripravljamo posebna priznanja vsem borkam in borcem.

Domicilni odbor
Gorenjskega vojnega področja

Vabimo v Cerkno

Štab 31. divizije 9. korpusa je 20. in 21. januarja leta 1945 organiziral v osvobojenem partizanskem Cerknem prve smučarske tekme v okupirani Evropi.

V spomin in ob 35. obletnici te edinstvene prireditve sta SK ETA in ZB NOV Cerkno organizirala jubilejno tekmovanje, ki je pomembna manifestacija razvijanja tradicij iz NOB, saj bodo skupaj z borci tekmovali naši najmlajši-cicibani.

Letošnje spominsko tekmovanje bo v nedeljo, 20. januarja, v Cerknem. Če bo premalo snega, bodo tekme na Kladju ali pa na Črnem vrhu nad Novaki.

Prireditelji vabijo poleg borcev smučarjev vse nekdane udeležence prvega partizanskega smučarskega tekmovanja v svobodnem Cerknem ter druge občane iz Gorenjske, Primorske, Štajerske, Dolenjske in Istre.

STANA ROMAN

Boris Mihajl-Maj

4

Iz vojnih dni naše revolucije

Pet borcev tretjega bataljona 10. SNOUB Ljubljanske je v Gorskem kotarju napadlo vlak

O kakšni sovražni intervenciji ni bilo ne duha ne sluha. To pa ni pomenilo, da je do zaključka operacije ne bo. Od zajetja vlaka je minilo že več kot pol ure.

Ko je šlo praznjenje kompozicije h kraju, se je kolona borcev z vodičem in obema ujetnikoma do skrajnosti otovorjena začela umikati skozi brezpotje in ob sončni pripeki v smeri Gornjega Jelenja. Grizti kolena v strmo pobočje, in poleg puškomitraljeza s preostankom municije tovoriti še trideset, do štirideset kilogramov, vsekakor ni bila šala. Vse bolj pogosto je bilo potrebno počivati. Bolj kot borci sta ob tovorjenju trpela oba Nemca s po petdeset kilogramov margarine in sira v vrečah. Nekje sredi poti so jima od napora, ki ga najbrže nista bila vajena, začele prihajati pene na usta. Seveda je vse poleg utrujenosti pestila še strahovita žeja.

Po skoraj triurnem hudem naporu je vsa skupina srečno prišla v cono neposredne kontrole naših bojnih patrol, ki so se tega dne spustile še malo dlje, da bi borcem olajšale umik. Borci čete v stalni zasedi na Gornjem Jelenju so po jutranjem grmenju mitraljezov in eksplozije že vedeli za napad peterice, ki je prejšnjo noč mimo straže na zgornjem delu Mrzlih Vodic tajinstveno odhajala neznano kam v smeri Gornjega Jelenja.

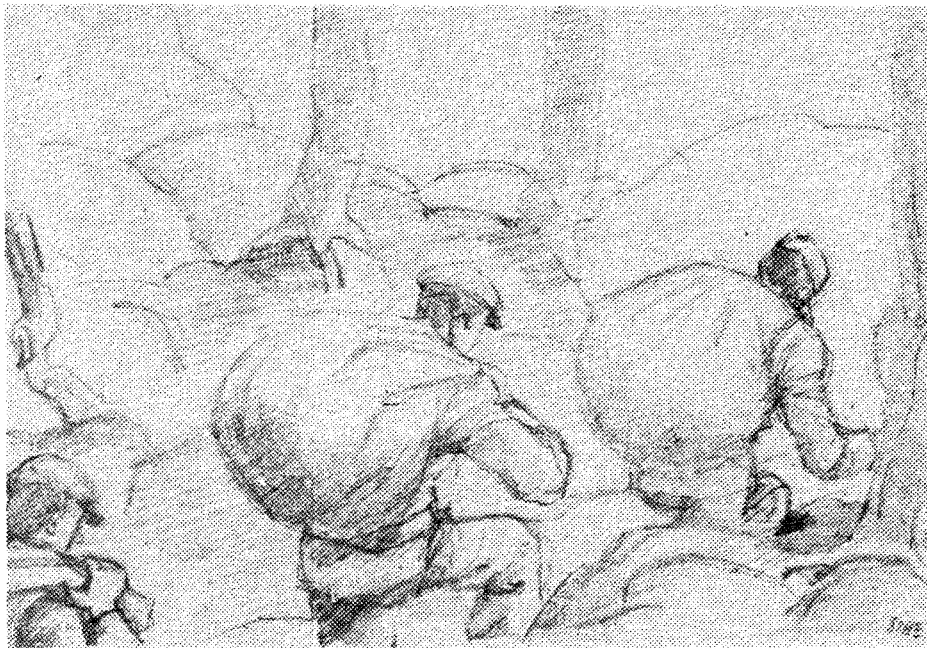
Zadnji del umika je potekal po bakarski cesti že visoko nad napadenim mestom, odkoder je bil razgled v dolino več kot odličen. Tudi do vlaka sovražnik še ni prišel, niti ni bilo videti kakšnih njegovih premikov.

Samo še topovi večjega kalibra bi lahko »podkurili« na smrt utrujenim in od znoja premočenim ter čez vse žejnim v koloni.

Samo pet borcev je napadlo

Odrejen je bil prvi daljši počitek.

Ujeta Nemca nikakor nista mogla verjeti, da je tako usklajeni uraganski napad na vlak izvedlo samo pet partizanov. Bila sta prepričana, da je napadel najmanj partizanski bataljon. Takega mnenja so bili najbrže tudi Nemci v bližnjih postojankah, saj bi

sicer gotovo udarili, kot so borci predvidevali tik pred napadom. Posadki v Škrljevem in na Hreljinu sta bili oddaljeni le nekaj kilometrov zračne linije od mesta napada, in vendar nista ukrenili ničesar.

Nemška podoficirja sta ostala v partizanskem ujetništvu polnih štirinajst mesecev. Kot ujetnika sta delala nekaj časa tudi na zakolpski cesti, dokler nista bila meseca februarja 1945 v Pisarovini in blizu Zagreba zamenjana za naše borce in politične delavce, ki so jih ujeli Nemci in imeli zaprte v zagrebških zaporih.

In kakšna usoda je spremljala imenovane borce do konca vojne?

Lojze Skalj, eden najboljših mitraljezcev v 3. bataljonu je le dobrih dvajset dni kasneje padel v obrambnih bojih bataljona blizu vasi Vrata. Že po skoraj končanem boju ga je zadela krogla nemškega ostrostrelca.

Tone Skubic je izgubil življenje 24. februarja 1944 pri sv. Gregorju. Pokopan je v Velikih Laščah.

Jože Ožbolt, komandant 3. bataljona (kasneje komandant 8. SNOB). Po vojni je bil proglašen za Narodnega heroja. Danes je general polkovnik.

Egon Legiša, hraber borec in puškomitraljezec, dober tovariš se je po vojni preselil v Kanado, kjer živi še danes.

Boris Mihajl-Maj, dočakal konec vojne kot obveščevalni oficir pri GŠS, kasneje do odhoda iz JLA leta 1953 kapetan tehnične službe.

Te besede so napisane kot drobčen kamenček v mozaik dogodkov iz velikih dni našega narodnoosvobodilnega boja za nacionalno in socialno osvoboditev, katerega izvirnih motivov ne bi smeli nikoli pozabiti.

(Konec)

Franc Rozman-Stane je njihov simbol in zgled

Trdni temelji mladih

Dan za dnem govorimo o tradicijah, dan za dnem te tradicije prenašamo in pravimo: »Da bodo mladi vedeli, kako je bilo v tistih težkih dneh preizkušnje...« Včasih smo preozki in pozabljamo, da prenašanje tradicij niso samo spomini nekdanjih udeležencev narodnoosvobodilnega boja, ampak mnogo več. Kje so junastvo, tovarštvo, nesebičnost, pripravljenost vsakemu pomagati vedno in povsod? Kje so še druge vrline, ki so med borci kovalle geslo: Vsi za enega, eden za vse? Naši mladi morajo biti nosilci takih lastnosti. To je nujno, če hočemo izgrajevati našo družbo, če hočemo graditi na temeljih, ki so jih postavili partizani, če hočemo sploh govoriti o prenašanju tradicij.

Ko sem tovarišico Končanovo, ravnateljico osnovne šole Franc Rozman-Stane v Ljubljani, vprašala, zakaj govorijo učencem o borcih, mi je takole odgovorila:

»Z zgledom borcev želimo pokazati učencem, da iz majhnega otroka lahko postane velik mož, kakršen je bil tudi heroj Franc Rozman-Stane, po katerem nosi naša šola ime. On je naš svetel zgled. Našim učencem osvetljuje tradicije NOB, ker jim je pač najbližji. To ne pomeni, da spoštujemo samo njega. S Stanetom živijo vsi tisti, ki so stopali z njim v korak do jasnih obzorij svobode, ki so nosili puško skozi dolga štiri leta, ki so se znali odredi marsičemu...«

Naši učenci se srečujejo z borci v prijetnih in prijateljskih klepetih, z njimi organizirajo pohode, proslave itd. Na tem področju sta posebno aktivna zgodovinski krožek, ki zbira zgodovinsko gradivo med še živečimi borci, in literarni krožek, katerega člani skrbno beležijo pripovedi iz partizanskih dni.

Tovarišica Anica Braune vodi v sodelovanju s tovarišico Majdo Bohinc zgodovinski krožek, ki deluje na šoli že nekaj let. Kakih trideset učencev sedmega in osmega razreda si vsak teden utrga nekaj svojega prostega časa za skupno delo, ki zajema iz zgodovine.

»Vodi nas ena misel,« pravi tovarišica Braune, »čim bolj aktivizirati učence, da bodo znali pridobljeno znanje porabiti v svoj prid in v prid družbe, v kateri živijo.« Celo vrsta nalog je pred njimi, cela vrsta že opravljenih akcij, razstav, srečanj in raznih prireditev

pa za njimi. Ali so vse to samo spomini?

»Ne,« zagotavlja mentorica zgodovinskega krožka. »Ko se učenci pogovarjajo z borci, tedaj pripovedi podoživljajo, ker ne prihajajo iz ust učitelja, temveč jih pripoveduje nekdo, ki je bil v boju, nekdo, ki še kako dobro pozna tisti čas, ne da bi mu bilo treba prebrati o njem v kaki knjigi. Sicer pa prenašanje tradicij ni le reprodukcija dogodkov iz narodnoosvobodilnega boja. Namen je, da učenci prisluhnejo, razmišljajo, da znajo primerjati z današnjim časom, da čas narodnoosvobodilnega boja zaživi z njimi, da se v njih prebudijo ali okrepijo domovinska čustva.«

Gotovo je bil za učence nepozaben obisk tovariša Franca Lubeja, ki jim je prikazal nastanek narodnoosvobodilnega boja, pa pripoved nekdanjega partizana Fajferja o nastanku OF, potem srečanja s predvojnimi komunisti in interniranci, predavanje neke borke o delovanju žene med narodnoosvobodilnim bojem in še bi lahko naštevali.

Posebno radi se na osnovni šoli Franc Rozman-Stane spominjajo tekmovanja v Beogradu na temo Titovo življenje, na katerem so dosegli velike uspehe. Pa še nekaj drugega je bilo vmes, da so se iz Beograda vrnili tako navdušeni; stkali so namreč prijateljske vezi z učenci pobratene osnovne šole iz Beograda.

»Ne delamo zato, da bi se hvalili pred drugimi,« me opominja tovarišica Braunova, medtem ko našteva celo vrsto aktivnosti, ki jih še zajema zgodovinski krožek. »Med mladimi je veliko zanimanje za narodnoosvobodilni boj, tudi med slabšimi učenci, ki sicer pri pouku ne sodelujejo s tako vne- mo. Sami hočejo biti raziskovalci. Zbirajo material iz NOB v svoji okolici, organizirajo intervjuje in po svojih vtisih pripravljajo razstave, pa tudi tekmo-

vanj na temo narodnoosvobodilnega boja se udeležujejo. Morda bi omenila samo razstavo o izgnancih v Brestanici in tekmovanje na temo Tito-revolucija-mir, ki je bilo v Novem mestu.

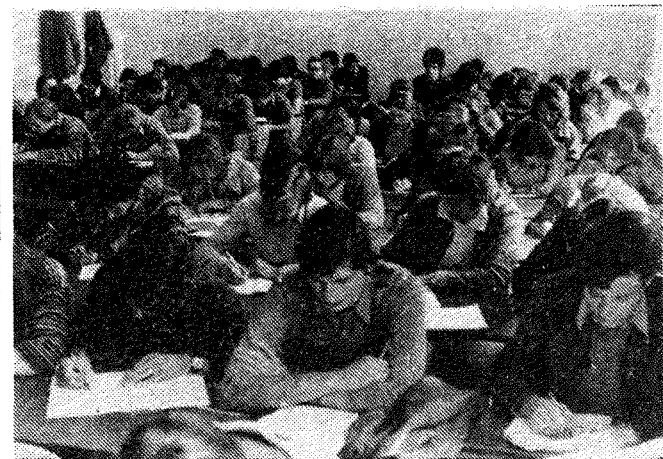
Imamo tudi svojo šolsko kroniko Šentvida. To je redek dokument, ki so ga Nemci pustili. Moram reči, da je doslej pritegnil k proučevanju še vsakega našega krožkarja.

Poleg tega, da sami prirejamo razstave, pa opazujemo tudi to, kar razstavljajo drugi. Tako smo lani obiskali razstavo ob 60-letnici KPJ na Gospodarskem razstavišču, razstavo o ženi borki, ki so jo pripravili na osnovni šoli Prežihovega Voranca v Ljubljani, razstavo Graditev domovine v Arkadah in veliko se naučimo v Muzeju ljudske revolucije. Najraje pa imajo naši učenci ekskurzije v partizanske kraje, ker si tako lažje predstavljajo, po kakšnih poteh so hodili njihovi vzorniki. Letos bi do konca leta radi obiskali Begunje, Rašico in Gramozno jamo pa tudi na rojstno hišo našega heroja Franca Rozmana-Stane, nikoli ne pozabimo.

Kakor je že bila v program natančneje vključena partizanska saniteta, tako bomo dali letos večji poudarek samoupravljanju.

Naš cilj je vzgojiti dobrega državljana, poštenega človeka, ki bo pripravljen nadaljevati pot naših borcev in kljubovati težavam, ki bi nastopile. Dovolj pa je že, da znajo učenci ceniti svobodo, za katero so se borili njihovi predniki. Osnovna šola ne more dati v osmih letih vsega, posebno še zato, ker se učenčev razvoj ne konča z osmim razredom. Gotovo pa v osnovnošolskih klopeh nastajajo temelji, na katerih bo vsak posameznik zgradil svojo osebnost in svoj svetovni nazor. Tu se moramo čutiti odgovorne vsi mentorji mladih.

Živa Drole

Na mladih sloni svet

Pričakali smo novo leto 1980. Prišlo je mlado, nežno in veselo, ker drugega v njem še nismo opazili, kot samo radost, eno samo srečo. V vseh nas tli želja, da bi nam bilo to novo leto čim bolj naklonjeno.

Naše oči budno spremljajo dogodke iz tega nemirnega sveta, ki ga pretresa nasilje, polno groze, brezdomcev, neznanih grobov in otrok brez staršev, brez peščice riža, ki bi te lačne ljudi obdržala pri življenju.

V mirnih prvih novoletnih dneh sem poiskala kuverto, na kateri piše: Kramljanje s tovarišico Mileno. Pod tem naslovom so shranjeni vsi drobci vaših in mojih pism iz TV-15. In med njimi sem uzrla tople in

vzpodbudne besede tovariša Vidica, ki so me po daljšem premoru spet pripeljale na mladinsko stran TV-15.

Velikokrat v človeku vzplamti želja, da bi počel to in ono. Tako sem si že v šolskih klopek zaželela, da bi pisala. In najbolj sem si želela, da bi postala večša literarnim prispevkom. Še vedno si to želim. Kadar izpod mojega peresa privre droben literarni sestavek, se ga razveselim in si zaželim, da bi bil prihodnji še boljši.

Iz pripovedovanja o krvavih dneh iz druge svetovne vojne, o dneh, ko se je rojevalo nekaj veličastnega, naša domovina, sem zelo rada pisala črtice in pesmi. Še vedno jim

ostajam zvesta. Prve pesmi, ki sem jih pisala, so pripovedovale o boju, o partizanih, prav tako o tem govore črtice in še bodo prihajale izpod mojega peresa.

TV-15 zelo rada prebiram. Vselej sem bila vesela, ko sem v njem našla kak svoj prispevek, saj sem jih pisala z velikim žarom spoštovanja do domovine in do vseh tistih, ki so se borili zanj.

Novo leto se res šele dobro začelja, toda puške v tem nemirnem svetu ne prestando odmevajo in ugašajo življenja. Zato sem si za največjo novoletno željo izbrala: Mir za vse ljudi sveta! Srečno!

SLAVKA MENARD
Velika Loka

»Lepo je v naši domovini biti mlad!« Mladi se tega zavedamo in vemo tudi, kakšne žrtve so bile potrebne za današnji lepši čas. Med njimi je bilo veliko naših vrstnikov. V nekaj mesecih vojne so odrasli. Niso poznali brezskrbnih iger, veselja in razposajenosti. Odraščali so sredi bomb in porušenih domov. Mladi pesnik Kajuh je takrat napisal: »Biti mlad v teh težkih časih, to se pravi brez mladosti biti mlad...«

Kakšni pa smo mladi danes? Rojeni smo v svobodi. Cenimo naša življenja in našo svobodno domovino. Z delovnimi akcijami pomagamo krepiti domovino. Na obrambnih dnevih preverjamo našo pripravljenost za obrambo domovine. Vemo, da je v nas mladih usoda bodočih dni. Ne bomo se izneverili domovini, saj se v nas pretaka kri partizanov.

Naše življenje je drugačno. Nekateri mislijo, da je preveč razuzdano. Toda, mi moramo biti drugačni, malo bolj smeli, na določen način bolj nepremišljeni, ker je čas drugačen.

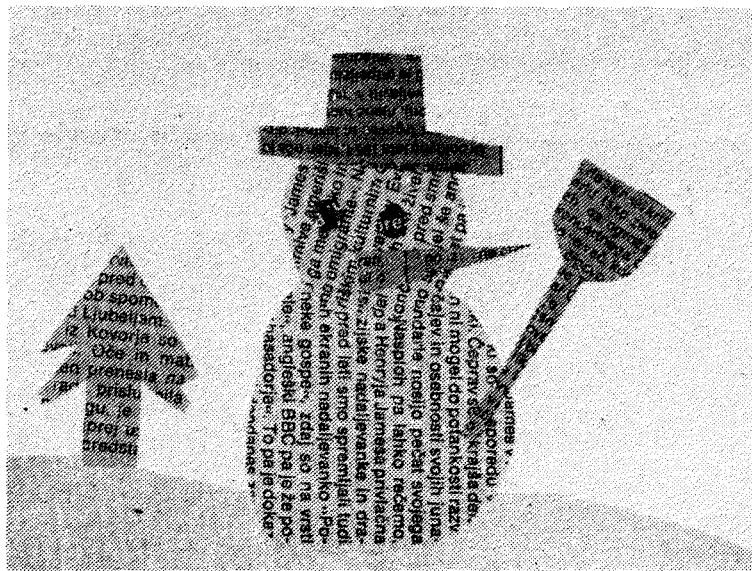
KATICA KRAMARIČ, 7. razred
osnovna šola Črnomeli

Novoletni obisk

Na sestanku oddelčne skupine smo se dogovorili, da bo skupina učencev ob novem letu obiskala stare in onemogle občane, ki nimajo sorodnikov. Za obisk smo določili 1. januar.

V popoldanskih urah smo trkali na vrata. Drsjajoči koraki so se bližali. Starčki so bili presenečeni in zdelo se nam je, da so veseli. Zaželeli smo jim srečno novo leto in jim obljubili pomoč, če jo bodo potrebovali.

Oddelčna skupina 3. a
OŠ 8 talcev Logatec

Budnost najmlajših

Akcija NNNP je vedno prisotna v vsakdanjem življenju. Saj skoraj ni koraka niti trenutka, da nas ne bi kaj presenetilo. Zato moramo biti sleherni trenutek pripravljeni na vse, pa naj bo to v primeru, ko pade sneg, ko se vozimo po mestni cesti, če smo na prehodih ali če pride do požara, poplave, potresa, če počijo plinske ali vodovodne cevi v stanovanju ali če obstane dvigalo, v katerem so ujeti ljudje.

Za aktivnost najmlajših na tem področju je lep dokaz primer učenke drugega razreda osnovne šole Danile Kumar Tatjane Horvat iz Bratovševe ploščadi 8. Pregorelo so varovalke in dvigalo se je ustavilo pol metra nad izhodom. V dvigalu so ostali ujeti ljudje. Ti so začeli ropotati in klicati pomoč. Tatjana jih je slišala, in ko sem prišel na hodnik pogledat, kaj se

dogaja, je odprla vrata in mi ponudila telefon, da bi lahko poklical hinšika, ki bi lahko s pomočjo strojnice ročno spustil dvigalo do izhoda, kjer bi ljudje izstopili. Kljub prizadevanju, da bi priklical hišnika ali prejšnjega predsednika hišnega sveta, ni bilo ne enega ne drugega. Sedanji predsednik se je potem obrnil na hišnike s sosednjih stopnišč. Toda zaman, nobeden ni imel ključa od strojnice. Po eni uri so se odločili, da snamejo steklo na vratih dvigala in rešijo ljudi iz neprostopoljnega ujetništva. Kaj pa bi se zgodilo v primeru, če bi se dvigalo ustavilo med dvema izhodoma? Čakati bi morali na prihod tistih, ki imajo ključe od strojnice.

Mala Tatjana zasluži vso pohvalo za takojšnje nudenje pomoči.

S. J.

Domovini ob novem letu

*Kliči nas z vetrom,
ki mrši lase belim brezam v gozdu!*

Domovina zлата!

*Verjemi nam,
kot verjame ptica plavemu nebu!*

Domovina hrabra!

***Brani nas s svojo armado,
ko minejo časi svobode!***

Domovina!

*Nisi sama,
dokler je v šolskih klopeh toliko
hrabrih src,
ki so pripravljeni braniti
te vseh mračnih senc.*

Zdenka Pribožič, 7. a
Osnovna šola
Artiče

KRAMLIJANJE KRAMLIJAN

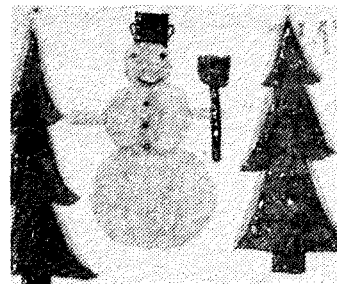
***Srečno
novo leto***

Kolikokrat smo v preteklem tednu izrekli te tri besede ali tudi še kakšno več. Naše besede so dobile oporo v stisku rok.

Tudi na mojo mizo so kar deževale vaše voščilnice, dragi mladi prijatelji. Hvala vam za vse iskrene želje! Želim, da bi se v novem letu naše sodelovanje še poglobilo, da v leto 1980 zajedramo z novimi močmi in novimi idejami.

Člani novinarskega krožka iz Šentruperta

SREČNO NOVO LETO
VAM ŽELIMO UČENCI
NOVINARSKEGA KROŽKA
9. 5. 16. december Mojsternga
Aleksandro, Vidya, Dimbo, Elisabeta,
Rajko, Shadi, Dajca, Smoeti, Dajca,
Aljoša, Jožko, Roli, Lenka,
Aleš, Jančica, Jure, Jona, Jelica,
in tovaršica Maja Grčar

Mladi novinarji na šoli JPV v Kopru in mentorica An- gela Podlesek

Januar bo hitro mimo in kar naenkrat bomo pred kulturnim praznikom. Da ga ne bomo na naši strani TV-15 dočkali nepripravljeni, mislimo že sedaj nanj. Kar koli vas spominja na velikega pesnika Franceta Prešerna, na njegove misli in delo, pa na Prešernovo brigado in njene poti, vse spravite na papir in čimprej pošljite na naš naslov.

Živa

JE KRAMLJANJE KRAMLJA

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POG

Z napredno mislijo do današnjih dni

Knežec, dom dr. Fran-
ceta in Borisa Kidriča, je
bil ovit v radost spomla-
danskega zelenja, ko so
se sodelavci lista Krajan
iz Rogaške Slatine odpra-
vili na obisk k Zdenki Ki-
dričevi, ki jim je takrat
dejala, preprosto in
vzpodbudno: »Sprašujte
in odgovorila bom!« Iz ti-
stega časa so tudi stavki,
ki jih je Krajan uvrstil v
svojo slavnostno številko.

»Poleg očeta in Žurma-
na je bil Borisov mentor v
Rogaški Slatini Beno Ju-
govar, steklar v rogaški
steklarni in takrat po pre-
pričanju levo usmerjeni
socialdemokrat. Že leta
1927 je Boris stopil v stik
še z nekaterimi komuni-
sti-steklarji v Rogaški
Slatini. Sodeloval je z Jo-
žetom Škorjancem, En-
gelbertom Weinberger-
jem, Franjom Lipov-
škom, Jožetom Pokom,
Ignacijem Malikom in
Francem Puflarjem...
Boris tudi, ko je preživel
počitnice na Knežcu, ni
miroval. V steklarni je or-
ganiziral partijsko celico,
od tu hodil na celjsko in
ptujsko stran in pomagal
pri organiziranju par-
tije...«

Beno Jugovar, čvrst
možakar v triinšedem-
setem letu, rojen Zagor-
jan, se še danes ne more
ločiti od »glazarstva«:
skozi okna svojega domo-
vanja zre dan za dnem na
Steklarno, na dimnike, ki
se vzpenjajo v nebo pa na
neprijazno meglo, ki se
vlači cunjasto med obrati,
kjer se napihujejo lica
steklarjev, da bi dala obli-
ko žareči masi. Delo, ki ga
je Beno Jugovar opravljal
vse življenje.

Zaupljivo zre vame.
Med knjigami sva sama.
Vezani letniki Naše so-
dobnosti, Novega sveta,
Cankar, Prešeren, Kidri-
ča, oče in sin, Nehru pa
knjige, ki bi jih kaj težko
pripisal »glazarju«. Listi,
ki so vzpodbujali revolu-
cionarno vrenje. Beseda,
zaradi katere so po najhi-
trejši poti človeka strpali
v zapor.

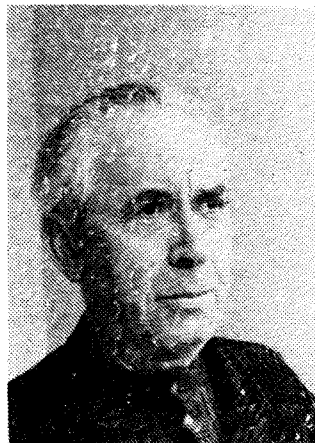
Tako zelo zaupljivo zre
Beno Jugovar, da se zdi,
da bo povedal nekaj
skrivnostno lepega, mor-
da tudi težkega, svinčeno
težkega, kar bremeni spo-
min in dušeče lega na prsi
v nočnih urah. En sam
spomin je njegovo življe-
nje.

Zaupljivost ni navidez-
na. Tukaj ni bilo pomote.
Skrivati ni kaj. Vse je čis-
to, pošteno. Boj je to, za
človeka. Vse plasti so
enako tanke, enakovred-
ne, da se jih odčitati in
na vseh je odtisnjeno isto:

od 1927. leta pa do danes,
do trenutka med knjiga-
mi. Treba mu je verjeti,
ko tiho zapuša seda-
njost, korači po preteklo-
sti, vrže predme še pose-
bej dragocen drobec, da
plava kot pluta na valovih
spominov. Moraš mu ver-
jeti, saj je naposled to boj
mnogih. Ne le Bena, ki
mu sivina zakriva oči in
mu roke počasi, preudar-
no drsijo po mizici pred
seboj.

Na teh plasteh življenj-
skega drobirja torej, od
leta 1927, ko je prišel v
Rogaško Slatino iz Zagor-
ja ob Savi, brez dela, ker
so ga enostavno postavili
na cesto, se ustavlja.

Prvič: Že v Zagorju je
bil v Skoju. Leta 1926 je
govoril, tako kot je mislil,
kako bi drugače, na prvo-
majskem shodu. Preveč
misliti ni bilo zaželjeno,
še manj govoriti. Bena so
poklicali na višje deželno
sodišče. Dvakrat. Obtože-
ni je povsem v neskladju
z zakonom govoril o od-
poru proti vojni, o social-
nem položaju revirskega
delavca, o teptanju delav-
skih pravic.

Beno Jugovar

Potem so ukinili obrat,
kjer je delal. To bi bila
druga plast. Skupaj z Li-
povškom, Weinberger-
jem in Sitarjem so se od-
pravili v Rogaško Slatino
in dobili delo v Steklarni.
Kaj kmalu, ob košnji leta
1927, se je srečal z Bori-
som Kidričem, rodilo se
je prijateljstvo, plasti so
hitro grmadile spoznanja.
Na pobudo partije so
ustanovili delavsko kul-
turno društvo Svoboda in
sindik. Jugovar ni mogel
iz svoje kože, Kidriče-
va bližina pa je njegovo
naravnost brusila in
brusila.

Že isto leto s prišli iz
Maribora policisti in če-
tverico slikali. Sumljivi
elementi, se je govorilo v
Rogaški Slatini. Dve leti
zatem so zaprli Borisa in
mati je prišla povedati
težko novico, da je Beno
lahko obvestil sodelavce.
Partijska celica je v ste-
klarni še delala, vendar
ne več tako močno kot
prej.

Beno se je učil. Zdaj je
vedel bolj kot kdajkoli
prej, da velja piti čašo
znanja s kar se da globo-
kimi, krepkimi požirki.
Boris mu je nosil knjige iz
seminarja za filozofijo na
ljubljski fakulteti.

V tistem času, leta 1932,
se je seznanil s pisateljem
Luisom Adamičem. Ada-
mič mu je dal vse knjige,
kar jih je izpod njegovega
peresa izšlo v materinšči-
ni. Beno ga je peljal na
Knežec, k Borisu. »Zakaj
mu nisi povedal, da si ko-
munist?«, ga je smehlja-
je vprašal Boris, videč za-
drego na obeh. Malo poz-
neje, ko sta s Adamičem
vračala s Knežca, je veliki
domoljub dejal: »Boris je
revolucionar od nog do
glave!«

Plasti spoznanj so se
nalagale v sorazmerju z
dogodki, ki revolucionar-
jem Jugovarjevega kova
niso bili naklonjeni. S Si-
tarjem sta morala leta
1941 na orožne vaje, sep-
tembra istega leta pa so
ga izselili na Hrvaško, v
Slavonsko Požego z vso
družino vred. Kot vedno
je bil tudi tokrat razlog
komunistična propagan-
da. Pozneje je delal v Ste-
klarni Straža.

Po svobodi je bil prvi
predsednik delavskega
sveta Steklarne, ki je do-
bila ime njegovega prija-
telja, Borisa Kidriča, s ka-
terim sta se večkrat vide-
vala, spregovorila stavek,
dva, za kaj več že ni bilo
časa in Boris je vedno de-
jal: »Beno, vse več bomo
moral delati!«

Leta je težko dohajati,
plasti se nalagajo kot po-
norele, izkušnje delajo
človeka modrega, zaupli-
vost je nekaj prisrčnega,
če je naravna. Knjiga je še
vedno Benova prijatelji-
ca. Nadvse ceni Vidmar-
jeve eseje. Prebral je vse,
kar je prišlo izpod Vid-
marjevih rok, da je le bil
kos gradivu. Tudi Boriso-
va dela mu niso neznan-
ka. »Borisa vidim v njih,«
mehko reče.

Benov obraz, sivi lasje,
odslikujejo steklo, svetlo,
iskrivo steklo, kjer je le
malo narejenega, nebru-
šeno steklo. Če gre Ste-
klarni Boris Kidrič do-
bro, je vesel. Ponosen.
Srečen. Steklar je. Pri
»glazarjih« je njegovo živ-
ljenje. Toliko njegovega
je tam doli pod cesto, da
bi ga ne mogli pozabiti.
Ne le zato, ker je bil prvi
predsednik delavskega
sveta.

Zdaj prebira Mimi Ma-
lenškove Sonce je za-
stalo...

Milenko Strašek

Možnosti za 14.000 novih delavcev

Sodeč po sedanjih gibanjih na po-
dročju zaposlovanja bo v Sloveniji v
novem letu mogoče zaposliti dva-
najst do štirinajst tisoč novih delav-
cev. Do te ocene je republiški sekreta-
riat za delo prišel na osnovi plana in
potreb zaposlovanja, ki so jih organi-
zacije združenega dela prijavile za leto
1980.

VEČER – 18. decembra 1979

Nezadostna zaščita pri delu

Lani je bilo več kot 4000 težkih po-
škodb pri delu in na milijon zaposle-
nih 600 smrtnih primerov. Vsak četrti
poškodovan je mladi delavec. (Šefčet
Jašari, član predsedstva sveta Zveze
sindikatskega Jugoslavije: »Ko bo dela-
vec resnično odločal o sredstvih za
zaščito pri delu, se ne bo dogajalo, da
bodo stroški za reprezentanco večji
od tistih, ki so namenjeni za ohranja-
nje življenja in zdravja ljudi.«)

POLITIKA – 21. decembra 1979

Mlade jelke in...

Torej je. Delovni dan. Vsaj tako piše
v statutih delovnih organizacij in usta-
nov, pa tudi zakon (!) trdi in ukazuje
isto. Toda...

Toda, nekako ni tako. Medtem ko se
Branka v (skoraj) prazni redakcijski
sobi z velikimi napori bori proti pre-
dnovoletni evforiji, tipkajoč poslednje
vrste o idejni zavesti komunistov, raz-
mišlja o prenapolnjenosti tistih
stotine (tisoče) beograjskih (jugoslo-
vanskih) ulic, na katere v tem trenutku
tudi igla ne more pasti. Prihodnost se
je (vsaj kar se novega leta tiče) že začela.
Jugoslovani, ki se je že tako naučil
živeti na kredit, je vzel, glej, tudi kre-
dit od naslednjega leta. Bržkone so vsi
plani že izpolnjeni in preostalo je samo
še, da letošnji del izpolni z obiskom
kavarn, prodajaln, mesarij, delovnih
prijateljev, novoletnih trgov... Vsaj
eden izmed planov mora biti prekora-
čen – zaradi ekonomskega ravnotežja.
Glava nas bo, se razume, začela boleti
še po čajanki, ko pridejo računi, ko
pride čas obračunov (letnega in med-
sebojnih), a po... rečejo ljudje, kesa-
nja ni.

MLADOST – 2. decembra 1979

Plevel na orni zemlji

Na vsaki petnajsti jugoslovanski nji-
vi raste – plevel.
Če bi vsak drugi neobdelani hektar
zasejali, na primer, s koruzo, bi bili
vsako jesen bogatejši za milijon ton
suhega zrna ali, po sedanjih cenah, za
skoraj 4, 5 milijarde dinarjev.

NOVOSTI – 21. decembra 1979

Pretirani zaslužki

Neobičajno zveni, na primer, da za-
služek 20.000 dinarjev štejejo za preti-
ranega in obsojajo na različnih sestani-
kih, čeprav je, hkrati, državljan, ki ga
je zaslužil, po odloku o obdavčitvi
skupnega prihodka (če ima samo ene-
ga otroka) že oproščen davka.

Zakaj ne rečemo jasno in glasno, da
je pretirani zaslužek tudi tisti za 6000
dinarjev, če ga prejema lenuh in brez-
delnež, ne glede na kakšnem nivoju in
v kakšni strukturi.

Nikakršen problem ni, če dobro
plačujemo marljivo delo, nesreča je v
tem, da mnogokrat ne moremo dobro
plačati sposobnega in pridnega de-
lavca, ker pri nas plačujemo tudi sla-
bo opravljeno delo.

Stabilizacija je, pravzaprav, proces,
ki mora spremeniti stanje na takšen
način, da zaradi tega ne potegnejo tisti,
ki so marljivi, se drže dogovorjenega
in so tudi varčni, »deblji kraj«, kakor
se je, to vemo, dogajalo.

VJESNIK – 21. decembra 1979

– Že na začetku nam priporo-
čajo dieto in to strogo!!!

SVIJET – 4. januarja 1980

Pozimi: nobeden pod šotori

Namestitev ogroženega prebival-
stva, najpomembnejša naloga na po-
dročju, ki je bilo prizadeto od potresa,
je uspešno opravljena. V šestih
primorskih občinah in Cetinju je več
kot 18.000 družin dobilo začasno na-
mestitev pod varno streho, kar pome-
ni, da nobeden ne bo preživel zime
pod šotori.

BORBA – 16. decembra 1979

Osamljenost

Pravkar minuli praznični dnevi so
bili kot naročeni: tako zavoljo vreme-
na kot dolžine. Prometni strokovnjaki
so šteli avtomobile na cestah in merili
kolone, spremljali nesreče in bili zado-
voljni ob njihovi skromni beri. Polna
so bila smučišča, sprehajališča, izletni-
ške točke. Turistične agencije so po-
nudile bogat paket izletov.

Ljubljana je ostala nenavadno tiha
in prazna.

Toda – kdo je opazil osamljene po-
stave, ki so v dopoldanskem soncu ure
in ure dolge strmele v Ljubljano, ho-
dile od enega do drugega izložbenega
okna, tavale po ulicah in iskale nekaj-
karkoli, samo da bi čas minil?

Jih v naglici in hlastanju po uživanju
prostega časa sploh vidimo?

DNEVNIK – 3. januarja 1980

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POG